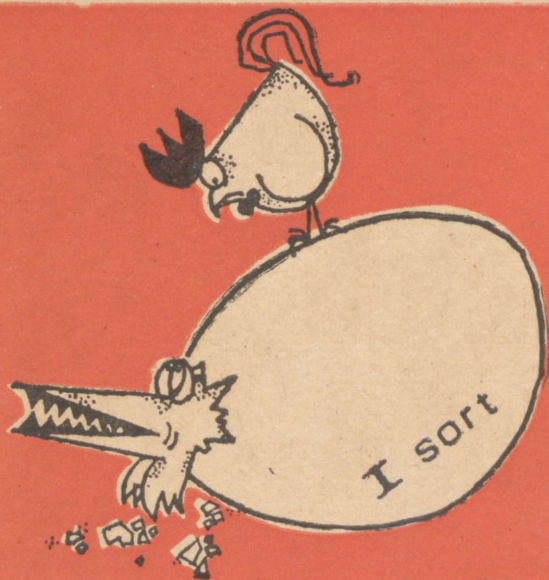

...ja
pinnust
enese
silmas

... JA PINNUST ENESE SILMAS

A-30270

J. FEOFANOV · K. SEVRIKOV

... JA PINNUST ENESE SILMAS

Originaali tiitel:

К. Севриков. Ю. Феофанов

Простые истины

Политиздат Москва, 1969

Kunstiliselt kujundanud K. Itra

Tõlkinud H. Treimann

2

Tartu Riikliku Ülikooli

Raamatukogu

75557

Севриков Константин Иванович, Феофанов Юрий Васильевич... И О
СОРИНКЕ В СВОЕМ ГЛАЗУ. На эстонском языке. Издательство «Ээсти Раа-
мат». Таллин, Пярнуское шоссе, 10.

Toimetaja E. Ingar. Kunstiline toimetaja A. Jõers. Tehniline toimetaja
K. Kallaste. Korrektorid E. Bachwerk ja K. Mikk. Laduda antud 26. VI 1969.
Trükkida antud 28. X 1969. Paber 54×84/16. Trükipaber nr. 2 — Kohila Paberi-
vabrik. Trükipoognaid 7,5. Tingtrükipoognaid 6,3. Arvestuspoognaid 6,30. Trüki-
arv 6000. Tellimuse nr. 1619. Trükikoda «Kiir», Viljandi, V. Kingissepa t. 31.
Hind 23 kop.

Kommunistliku ühiskonna inimese kujundamine on keerukas ja mitmetahuline protsess. Ja kui me sellest räägime, siis mõtleme eelkõige ideelisuse, internatsionalismi, klassisolidaarsuse, kollektivismi ja kõrge kodanikutunde kasvatamist.

Kuid need on, nii-öelda, maksimumnõuded. Aga juhtub sedagi, et rahvaste sõpruse vaimus kasvatatud inimene, kes isegi mõtteis ei söanda teise rahvuse esindaja suhtes suureline olla, on võimeline solvama oma naist.

Kommunismiehitaja moraalikoodeksis on ära toodud nii uue ühiskonnakorra liikme omadused kui ka üldinimlikud moraalinormid. Koodeksis esineb näiteks kõikide maade töötajatega vennaliku solidaarsusnõude kõrval nõudmine olla aus. Kuid sageli ei pööra me tähelepanu just lihtsate omaduste — tagasihoidlikkuse, õigluse, korralikkuse, kohusetruuduse jne. kasvatamisele.

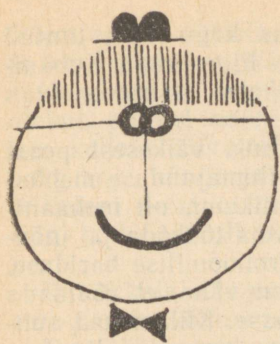
Sellepärast tahsimegi rääkida neist elementaarseist «telistest», mis moodustavad isiksuse. Võib-olla arvab mõnigi, et autorid kavatsevad õpetada neile algelisi tõdesid, rääkida liiga käegakatsutavaist asjust?

Me ei kavatse kedagi õpetada. Ja kes vaidlekski vastu väitele, et naised tuleb austada? Kuid, käsi südamel, kas mees osutab talle alati vajalikku lugupidamist? On loomulik, et keegi (erandist me ei räägi) võõra tasku kallale ei kipu. Ent kas teil pole olnud juhust näha, kuidas teie seltsimees võtab jupi kaablit või mõned isolaatorid? Kas olete alati tauninud kõlvatuid anekdoote? On teil jätkunud julgust hukka mõista sõpra, naabrit või töökaaslast, kes on moraalinormidest kõrvale kaldunud?

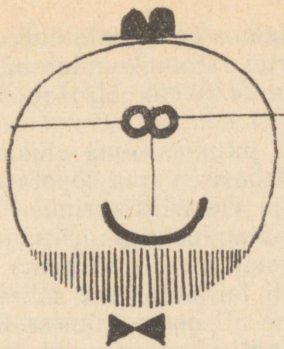
Ehkki me teeme juttu lihtsaist asjust, on kangelaste saatused erinevad, mõnikord isegi traagilised. Nende iseloomud keerulised, vastuolulised, ideaalist puhuti sootuks kaugel. Kuid meie ühiskonna suur tõde selles peitubki, et ta eitab kõike iganenut, ebardlikku ja väikekodanlikku ja kujundab terve kõlbelise vundamendi ning kõige humansema moraali.

Raamatut kirjutades meenusid Leo Tolstoi sõnad: «Inimene on pidevas muutumises, ta kätkeb endas kõiki võimalusi: oli rumal, sai targaks, oli õel, muutus heaks...» See pärast me muutsimegi negatiivsete kangelaste nimed või asendasime need üksnes initsiaalidega.

Olukirjelduse «Direktiiv ja initsiatiiv» kirjutasid autorid koos. Olukirjelduste «Leivast olulisem», «Kohusetunde käsul», «Häbi», «Hoolimatus», «Hindamatu and» autor on K. Sevrikov. Ülejäänud on kirjutanud J. Feofanov.

isa

poeg

ISA KUMME KÄSKU

Isade ja poegade probleem on valulapseks olnud kõikidele põlvkondadele. Ühed kinnitavad, et lapsed on oma isade tegude otsesed jätkajad ja nende vahel ei saa olla mingeid vastuolusid, teised väidavad, et vanem põlvkond ei suuda kunagi noorema ideaale mõista ja omaks võtta ning, vastupidi, kolmandad, neljandad ja viiendad esitavad seisukohti, mis sarnanevad ühele neist polaarseist väidetest.

Krasnodari krai Brjuhhovetskaja staniitsas kohtasin kahe generatsiooni esindajaid, kes polnud loomulikult teineteisele täiesti sarnased, kuid põlvkondade erinevused polnud neile ka probleemiks. Argiaskeldustes muutus isade ja poegade «konflikt» tihedaks, mehelikult karmiks ning ustavaks sõpruseks... Ja tõetera, et vanemad jätkuvad oma lastes ehk, nagu ütleb india rahvatarikus — sinu poeg — oled sa enesest sündinud ise —, sai siin hiilgava kinnituse...

Suvorovi-nimelises kolhoosis toimus aruandlus-valimiskoosolek. Kolhoosnikud otsustasid vana esimehe vallandada ja nüüd arutati rajooniorganite soovitatud uut kandidatuuri. Noort kandidaati sellele vastutavale, vaevarik-

kale ja raskele ametikohale tutvustas kogu kraisis tuntud inimene, partei rajoonikomitee büroo liige, kogu Kubani- maal kuulsa «Zavetõ Iljitša» kolhoosi esimees Ivan Burenkov.

Kandidaat jutustas oma eluloo. Juba väikesest peast töötas ta kolhoosis, õppis, lõpetas põllumajanduse mehhaniseerimise ja elektrifitseerimise tehnikumi, oli mehaanikuks, põllumajandusbrigadiriks, juhatas töökoda ja nõutas samaaegselt enesele kõrgema agronoomilise hariduse.

Elulugu oli laitmatu, ent sellest on vähe, et usaldada majapidamine nii noore inimese kätte. Külamehed suhtusid kandidaati väga valvsalt. Üldine arvamus oli, et ta on veel liiga «roheline». Kohalik filosoof ja oraator vana- ätt Kolodko ütles selle otse välja. Taat oli kolhoosi väga kiindunud ega suutnud majandit eneseta ette kujutada. Oli ta ju kolhoosi loomise, selle raskete aegade ja helgete päevade tunnistaja.

«Sina, noormees, anna vanamehele andeks. Sa oled hea poiss ja me sokutame sulle pruudiks ülekülaplika. Kuid majandi juhtimine pole tiivaripsutamine. Siin peab nappu olema. Sul aga kõrvatagused alles märjad.»

«Ega mõistus peitu üksnes habemes, habe on ka sokul olemas,» hüüti taadile vahele.

Vana ätt kõhatas ning ajas ikka oma, kuid koosolek kaldus noormehe poole. Ja siis laskis kangekaelne vana- taat käiku oma arust kõige vägevama trumbi, mis pidi vastase pihuks ja põrmuks tegema.

«Mul on,» ütles ätt, «partei rajoonikomitee lugupeetud liikmele, kes meile uut esimeest soovitab, pisike küsimus. Sinu nimi on Burenkov. Ja ka noormees on Burenkov. Nii et nimekaimud? Või ega te juhuslikult sugulased ole?»

Burenkov tõusis, astus rahulikult lavaservale ning sõnas vaikselt, ent uhkelt: «Nikolai on minu poeg. Seepärast, et tunnen teda nagu iseennast, ma teda teile soovitan. Kui oleks võõras, võib-olla poleks seda teinud. Aga praegu ma ei kõhkle. Tal on peremehesilma. Vastutan oma põllumehe auga, et jänni ei jää. Muidugi, kui teie aitate. Nii on lood,» lõpetas Burenkov ja istus oma kohale.

«Õige!» lõi koosolek sumisema. «Vana Burenkovi tunneb kogu krai. Ja ega käbi kannust kaugele kuku.»

Ehkki ätt Kolodko veenda püüdis, et käbisid on mitmesuguseid, mõned neist tohletanudki, oli koosolek juba ühel meel. Kandidaadi isa lühike, avameelne ja veenev

ütlemine oli kallutanud kolhoosnikud vanaätt Kolodkost ja tema poolehoidjaist eemale.

Kaks aastat, mis möödusid pärast meeldejäätvat koosolekut, polnud noorele esimehele meelakkumine, kuid oli isa, kellele võis toetuda, head nõu saada. Sageli sõitis poeg koju, sünge ja väsinud. Isa ei pärinud ega vihjanud millelegi — ta teadis tema majapidamisest ja tööst niigi kõik. Isa oli veendunud, et poeg katsumusele vastu peab.

Kui Nikolai oli paar kuud esimees olnud, sõitis ta kord ema juurde, kõhnunud, näost hall.

Ema jääb emaks. «Jumaluke, poju, mis sinust järele on jäänud?»

«Pean esimehe ametit.»

«Ütleksin sulle, et hoia ennast, kuid ei või. Isa on elu-aeg kell 12 öösel magama heitnud, kella 4 ajal aga jälle jalul olnud. Näib, et niisugune on juba teie esimehesaatus. Mul on sinust kahju, poju. Aga ära mulle tähelepanu pööra. Tööta. Ei töö ole veel kedagi ära tapnud.»

Ema andestas oma lastele kõik, kuid logelemist ei kannatanud. Esimese käsu sõnastas ema lihtsalt: «Poisike peab alati tegevuses olema.» See oligi kõige tähtsam kasvatusprintsip Burenkovide perekonnas.

Mõned arvavad, et kultuurne inimene peab teadma Makedoonia Aleksandri hobuse nime, kuid pole kohustatud teadma, kuidas tehakse portselani. Ütlesin selle Balzaci ironilise fraasi Burenkov-vanemale.

«Kahjuks pole lugenud,» ütles ta ohatel. «Aga öeldud on see meie, põllumeeste moodi. Nagu näha, oli taibukas kirjanik. Ka mina unistasin, et Kolka sõidaks Moskvasse, Timirjazevisse. Pärast aga otsustasin, et las õpib kahel rindel korraga: päeval põllul ja farmis, kuidas leiba saada, õhtul aga tugevdagu teoreetilist baasi...»

Me kõndisime mööda staniitsat, mis on suurem kui mõni Kesk-Vene linnake. Kohalike nõukogude valimised olid äsja möödunud ja kõikjal oli veel näha plakateid Burenkovi portreega. See polnud isa, kes mitmel korral oli esindanud valijaid krainõukogus, vaid poja portree.

Polnud juhus, et vana põllumehe kõne kolhoosnikutele mõju avaldas. Tema elu oli möödunud kogu krai silma all. Neli Lenini ordenit ja sotsialistliku töö kangelase kuld-täht näitavad nagu viidad magistraali ääres selle loomupärase talendi eluteed. Esimese ordeni sai ta 1944. aastal

kolhoosi kiire taastamise eest pärast fašistlikku okupatsiooni. Teine lisandus kahe aasta pärast 20-tsentnerise, kolmas — 30-tsentnerise, neljas koos kuldtähega — 36-tsentnerise teravilja hektarisaagi eest.

Kuid asi pole tsentnerites. Oluline on üldine tase, mileni majand oli jõudnud. Üheksa aasta jooksul pole kolhoos kannatanud täieliku ikalduse all. Sissetulekud on pidevalt kasvanud ja 1961. aasta 2,8 miljonilt tõusnud 5,4 miljoni rublale.

«Aga kas te ka teate,» katkestas esimees ühtäkki jutu hektaritest ja tsentneritest, «et meie staniitsa on kuulus? Temast kirjutas Maksim Gorki. Kahjuks ainult ei toonud nime ära.»

Ja tõepoolest, taadid kinnitavad, et just siin oli Gorki näinud Tšelkašši. Oli see nii või mitte, vaidlema ma ei hakka. Igal juhul kogunesid sajandi alguses staniitsa keskväljakule, mida nimetati Purjus väljakuks, paljasjalg- sed. Nende paljastele päkkadele oli kirjutatud kas «1 r.», «2 r.» või «3 r.», et tööpakkuja ei hakkaks neid asjata tülitama. Inimesed rändasid tookord Kesk-Venemaalt ja Valgevenest, nälja-aastatel ka Volga äärest viljarikkale Kubanimaale, et seal tükk leiba teenida...

Vanem Burenkov, kellel seitsmes aastakümme on juba seljataga, heietas mälestusi.

Tema lapsepõlv möödus samal väljakul. Sellepärast ta meenutabki sageli sulaste paljaid jalapäkki. Väljak on praegu sootuks muud. Siin mühiseb metsasalu ja puude vahelt paistavad lastelinnakese ja kooli hooned. Silma rõõmustab ka juba 1947. aastal ehitatud kultuurimaja.

«Kui Kolka Suvorovi kolhoosi esimeheks valiti, ütlesin talle: «Tule, poeg, ma näitan sulle oma majapidamist.» — «Aga ma tunnen seda nagu oma viit sõrme,» vastas tema. Küfid mina ütlesin: «Sa tunnend seda nagu töömees, nüüd aga vaata peremehe silmaga. Tea, et ma alustan kõige tähtsamast.» Nii ma talle ütlesin. Ka meie läheme praegu sama teed mööda nagu tookord. Parajasti on ka Nikolai siia sõitnud.»

Ma tutvusin Suvorovi-nimelise kolhoosi noore esimehega ja me läksime kolmekesi Burenkov-vanema valdusi vaatama.

«Meie majapidamine algab vaat siit,» ütles ta ja viis meid lastelinnakesse. Hallisilmsed ja sinisilmsed naljakad poisitsad ja tüdrukutirtsud roomavad, kisklevad, mängi-

vad. Ja siin polnud vanem Burenkov enam hoopiski kolhoosiesimees. Lastele oleks nagu hea vanaisa külla saabunud.

Kuid see vanaisa oli sõbralik üksnes lastega. Veejuhtimest nõrises peenike nire. Esimees kutsus lasteasutuse juhataja.

«Mis see on?»

«Vesi jookseb.»

«Mitte vesi, vaid raha.»

«Kas meie miljonite juures neid veetilku lugeda mak-sab?»

«Inimeste jaoks pole juhatusel millestki kahju,» sünges-tus esimees. «Aga niisama raisata me ei luba.»

Mõned finantstegelased loevad ihnsust suureks vooru-seks. Nad näevad rahulikku und vaid siis, kui nende jook-sev arve rahasse upub. Niisugune oli ka «Zavetõ Iljitša» kolhoosi raamatupidaja Ivan Sokorjov. Seevastu aga ei saanud esimees just siis rahulikult magada, sest kui kolhoosi arvele palju raha koguneb, jääb kolhoosil ja inimes-tel järelikult midagi saamata.

Need kaks erinevat inimest vaidlevad ägedalt peaaegu iga päev. See on printsiipaalne vaidlus. Kolhoosis on vii-mase kümne aasta jooksul palju ehitatud. Palju on kulu-tatud raha ka väetiste ja masinate jms. muretsemiseks. Viiemiljoniline sissetulek lubab paljugi, kuid raamatupi-dajale näib, et esimees loobib raha tulde. Näiteks kas või lugu vanadega.

Kolhoosil on vana kaardivägi — pensionärid. Nemad asutasid ühismajandi, paigutasid sellesse oma varanduse, jõu, teadmised. Praegu saavad nad pensioni. Paistab, et kõik on parimas korras. Kuid esimehe mõte kipub taas vanadele. Tundus, et kolhoos on neile midagi võlgu. Majandis on niisugune kord, et finantsplaani ületamisel saab iga töötaja üleplaaniisest tulust oma osa. Ja esimees otsustas, et ka vanad peavad seda saama. Pearaamatu-pidaja oli vastu.

«Eks peame rahvaga nõu,» tegi esimees ettepaneku, kui selgus, et kokkuleppele ei jõuta.

Korraldati koosolek. Kõik toetasid esimeest üksmeelselt. Kinnitati veel teinegi ettepanek. Pensionid olid kolhoosni-kutele määratud nende endise teenistuse järgi. Kuid see oli, nagu teada, rahalises väljenduses väikene, sest varem moodustas peamise sissetuleku naturaaltasu. Seepärast

otsustas koosolek esimehe ettepanekul määrata pensionidele kolhoosi poolt lisa viiekümne protsendi ulatuses.

«Mis nüüd vanadest,» pajatab esimees, «mul ripub kaelas terve jalgpallimeeskond. Ma raiskan nende peale tuhandeid. Kuid natuke lõikan ka sealt. Kuna ma jalgpallihaige pole, ei pea ma seist palli tagaajamisest midagi, kuid tean, et staniitsalastele pakub see lõbu. Nendele on see meelelahutus. Mina olen kaval taat ja tegin omad arvestused. Toosama ümmargune pall tõmbab pudelist eemale.»

Rahandusmeestega tuleb esimehel kokku pörgata palju tõsisematel põhjustel kui jalgpallimeeskond. Lapsed on Burenkovi eriliseks kiindumuseks. Neile on kolhoos ehitatud seitse kooli, viis lasteaeda ning -sõime. Nüüd aga kerkib Purjus väljakule korpus korpuse järel — lastelinnake, millele nii mõnelgi oblastikeskusel pole võrdset vastu seada. Hooned ehitatakse individuaalprojekti järgi. Köögid ja vannitoad kaetakse valgete kahhelkividega. Esimees ise tellis mööbli. Ta on käinud Ungaris, Tšehhoslovakkias, Poolas, Saksa Demokraatlikus Vabariigis. Kõikjal tundis huvi lasteasutuste töö vastu. Paljut rakendas ta kohapeal.

Ja nüüd kavatses esimees staniitsasse ehitada spordija teatrisaalide, ujumisbasseini ja laste raamatukoguga pioneeride palee. Ta leidis projekteerijad, arutas tulevast projekti õpetajate ja kolhoosi juhatuse liikmetega. Kolhoosi «finantspataljon» läks suurde segadusse, kuid kolhoosnikud said esimehest aru. Staniitsa peremehed otsustasid ehitada nii pioneeride palee kui ka uue 1200-kohalise teatrisaaliga kultuurihoone.

Kolhoosi raamatupidaja närveerib ega saa öösiti sõba silmale, ent esimees aina muheleb: «Meie kulutused tasuvad end sajakordselt. Vaevalt sa liitmisega enam toime tuled. Varsti hangime raali, sinu aga, vennas, saadame pensionile.»

Ja mõlemad taadid — esimees ja raamatupidaja — muhelevad heatahtlikult.

Kolhoosi varustajad laotasid esimehe kabinetti ja teistesse juhatuse ruumidesse toredad vaibad. Esimees oli rõõmus nagu laps. Ta kiitis neid väga ja andis samas korralduse: «Kõik see tuleb viia lasteaeda. Silmapilk!» Ja vaadates tähendusrikkalt pojale otsa, ütles: «Eks ole mul õigus, esimees?»

Kui «Zavetõ Iljitša» kolhoosi sõidab naaberesimees — poeg Nikolai, sõidutatakse teda tingimata mööda talle niigi tuttavat majapidamist. Isa ei varja midagi, ta õpetab, suunab, loeb moraali. «Kas Nikolail sellest kõigest villand ei ole?» küsin vanemalt Burenkovilt. «Ta ikkagi juba oma jalgadel, ise peremees.» Kuid isa kostab selle peale: «Õige ta on, et last on vaja õpetada käima, jooksmata hakkab juba ise. Aga ikkagi... veel kord isa sõna kuulata pole kunagi liigne.»

Esimees otsustas mulle piimafarmi näidata.

«Kutsun ka sind, poeg,» ütles isa, «võib-olla õpetad mind, kuid võib-olla õpid ise midagi.»

Ja sõitsimegi. Kui sarnased nad on, need kaks inimest, ja mitte üksnes väliselt. Mõlemad napolisõnalised, ent valmis iga hetk teisega vägikaigast vedama.

«Lennukid külvavad juba väetist?» küsis isa.

«Loomulikult. Varsti lõpetavad.»

«Kuidas lõpetavad?»

«Tavaliselt.»

«Meie hakkasime väetisi juba kevadeks välja vedama.»

«Meil pole kuhugi kiirustada. Te olete meile parasjagu võlgu.»

«Ära karda, küll me kätte anname.»

«Ega ma kardagi.»

Auto hakkas teel hüplema.

«Meil, isa, on teed paremad.»

«Teil peavadki paremad olema. Muide, kas oled majade projektid kätte saanud?»

«Ei ole. Neid, kes soovivad kolhoosi kortereid, on üleliigagi.»

«See on hea. Ehita vaid kompaktne asula. 25-kilomeetrilisel ribal ei tule elamisest midagi välja.»

«Meil oleks mõningat abi tarvis, isa.»

«Teed juhatusse sa tunned, pöördu meie poole. Me oleme alati nõrku aidanud.»

«Heidad ette?»

«Heidan seni, kuni te pole jalgu alla saanud.»

«Kuid piimaga oleme meie paremal järjel.»

«Enne kui kindlalt jalul ei seisa, ära kelgi...»

Kord peavad nõu, siis jälle torkavad teineteist... Auto jõudis farmi juurde. Isa märkas karjaaias prüghunnikut.

«Mis see on?» küsis ta brigadirilt. «Miks on siin nii-sugune korralagedus?»

«Mis vahe seal on, kas koristada tund varem või hiljem,» vastas brigadir.

Esimees keeras talle selja.

«Istuge, näitsikud, peame aru,» pöördus ta karjatalitajate poole. «Ja las ka naaber kuulab pealt,» viipas ta pojale. Ja siis algas omapärane konkreetse ökonoomika õppetund.

«Möödunud aastal saime me piima puhtuse eest täienavat nelikümmend kaheksa tuhat rubla,» ütles esimees. «Siin aga on puhtast kullast prahihunnikud. Sest iga purukübeme eest saab majand trahvida. Praegu saavad lüpsjad kvaliteedi eest lisatasu. Mustuse eest aga hakkame karistama rublaga.»

Märkamatul kirjutas poeg midagi märkmikku...

Ivan Burenkovil on kolm last. Ta armastab neid ühte viisi. Kuid näib, et kusagil südamepõhjas eelistab ta oma vanemat poega Nikolaid.

Ta ise asus kolhoosi etteotsa täpselt üks kuu pärast sõja algust, 22. juulil 1942. aastal tulid sakslased. Koos grupi staniitsalastega astus Burenkov partisanisalka, kes võitles vapralt siinseis partisanisõjaks ebasobivais tingimustes. Siis pöördusid omad tagasi. Ta tahtis väga Berliinini jõuda, esitas ettekande, milles palus end rindele saata. Kuid tal kästi hoopis kolhoos jalule seada.

See oli raske aeg. Kõik oli varemetes. Kisu end või lõhki. Kaasnesid ka lastekasvatamise mured. Ta ise oli lõpetanud vaid kihelkonnakooli kolm klassi, Kolja aga sai instituudihariduse, trumpas isa teadmistega üle. Isa on selle üle uhke. Kuigi poeg on iseseisev peremees ning praegu ka krainõukogu saadik, kuulab ta isa nõuandeid siira austuse ja tõsise tähelepanuga.

«Kui ma õnnistasin Kolkat esimeheks, koostas talle kümme käsku,» jutustab Burenkov. «Tuupisin need talle kogu eluks pähe. Siis aga panin ka kirja.»

Siin need käsud on:

1. Sina, poeg, oled inimeste silme all. Kui võtad kas või kolhoosi õuna, kaotad usalduse.

2. Tööle mine kõigist varem, lahku aga viimasena.

3. Oma palk võta välja viimasena.

4. Kui kiidetakse, ole ettevaatlik.

5. Kui sõimatakse näkku, kiida inimest.

6. Kui sul on pisimgi põhjus, siis hinda inimest. See tasub end sajakordselt.

7. Ära karda tõde.

8. Sinu baromeetriks olgu südametunnistus.

9. Ära salli loodreid, ära salli neid, kelle käed pole puhtad.

Kümnendast käsust oli juba juttu. Selle sõnastas ema: «Poisike peab alati tegevuses olema.»

«Aga kas teie, Ivan Ivanovitš, pole kunagi sellele tulnud, et te juba liialt õpetate oma täiskasvanud poega?» küsisin kord temalt. «Kas tal sellest villand pole? Kas ta siis ise kõike ei taipa?»

«Tundub, et pole villand. Tema iseseisvust ma ei takista, mis aga puutub õpetustesse, siis... Kas teate, kuidas ütleb piibel? «Parem on tarkpea manitsusi kui hullu laulu kuulda.» Minu isa õpetas mind kogu elu. Eks ma tee samuti...»

Koolivaheajal töötas 10-aastane Kolja isa juures kutsarina. Koju jõuti alles südaööl. Isa kandis oma uinunud kutsari kätel tupp, rakendas hobuse ise lahti ning langetas ema ees süüdlasliku pilgu. Kuid kella nelja ajal äratas ema ise poja: poisike peab alati tegevuses olema.

Praegu on isa ja poeg formaalselt võttes võrdsed, kuid poeg ammutab isa kogemustest otsekui tarkuselaekast.

«Kes su sõbrad on,» küsis kord isa pojalt.

«Kuidas öelda, esialgu ei sõbrusta ma kellegagi.»

«Sul on seal brigadir Malõga. Temaga võid arvestada. Kas Fjodor Kirsantjevõtš Kanšanoviga oled tuttav?»

«Olen.»

«Sellest on vähe. Temaga tasub sõbraks saada. Fjodor on peaga mees. Väärt inimene on ka Marja Zahharovna Gatsenko.»

«Marja? Teda juba naljalt ei kõiguta. Ta ristib mind kogu rahva ees.»

«Kas sa siis tahad, et sulle vaarikamoosi pakutaks? Kannata, poju, kõik see on asja pärast.»

Kord sattus Suvorovi-nimeline kolhoos täbarasse olukorda: peet hävis, päevalill kõrbes. Isa sõitis poja juurde ja, nagu alati, vaatas kõike vaikides. Heategijaks oma kolhoosi arvel ei kavatsenud ta hakata. «Aitame,» ütles isa, «anname sada kuni kolmsada inimest. Kuid maksad neile täielikult omast taskust. Kui kedagi solvad...»

Isa juures ehitatakse palju, ka poja kolhoosis ehitatakse. Isa on inimeste vastu alati hea. See joon on ka pojalt. Isa

otsustas tõestada, et staniitsas võib kaski kasvatada. Ta tõi Brjanskist 15 noort puud ja istutas oma köögiviljaaeda. Ka poeg pani käed külge. Koos hoolitsesid nad kaskede eest ja leppisid kokku, et pooled istutab poeg Suvorovini nimelise kolhoosi uude asulasse. Nüüd on kased juba kolmemeetrised. Mõlemad rõõmustavad ja unistavad juba igihaljastest kuuskedest.

...Aruandlus-valimiskoosolekul pidi noor esimees esmakordselt kolhoosnike ees aru andma. Kahe aasta jooksul oli majand kümne aasta võrra edasi läinud. Esimees nimetas väga soliidseid arve ning fakte. 1965. aastal sai Suvorovini nimeline kolhoos rahalist tulu 2 miljonit, 1966. aastal juba 3,2 miljonit rubla. Teravilja hektarisaak tõusis 25 tsentnerilt 28 tsentnerile. Lihatoodang iga 100 hektari kohta suurenes 31 tsentnerilt 76 tsentnerini, piimatoodang — 160 tsentnerilt 261 tsentnerini. Töötasu aga kahekordistus.

Ettekannet saatsid aplausid. Ja kolhoosnikud meenutasid eelmist valimiskoosolekut, solvavaid sõnu, mis said osaks noorele Burenkovile. Vabandama ei hakatud, kuid ätt Kolodko palus sõna, läks tribüünile ja ütles:

«Tähendab, et meile trehvas asjalik esimees. Uljas, nagu öeldakse. Ühesõnaga — kasakas. Ja meie usaldust on ta õigustanud. Mul on ettepanek valida Kolka kahekümneks aastaks esimeheks...»

«Aga miks siis kahekümneks aastaks?» kostis vastuväiteid. «Põhikiri ei luba seda.»

«Aga kui viiakse rajooni või isegi kraisse esimeheks, pannakse kabinetti istuma, meie aga jääme pika ninaga. Kui valime aga kahekümneks aastaks, siis, tähendab, jääb Kolka meile. Kuidas te siis aru ei saa?» pareeris taat.

Taadi sõnad mattusid aplausi.

Sel päeval, kui ma olin Ivan Burenkovi juures, kohtasin tema pojapoega Vanjat, kes käis esimeses klassis. Märganud vanaisa, jooksis poiss talle rõõmuga vastu ning kuulutas uhkusega:

«Kas tead, vanaisa, et me lüpsame rohkem piima kui sina?»

«Tean, tean. Ka liha on teil praegu odavam kui meil.»

«Lihast, vanaisa, ma ei tea, aga piima on raudselt rohkem.»

Oleks te näinud, kuidas säras vana põllumehe nägu. Ja nagu iseenesest tõusis tal keelele küsimus:

«Kelleks sa tahad saada?»

«Meremeheks,» vastas Vanja pikemalt mõtlemata.

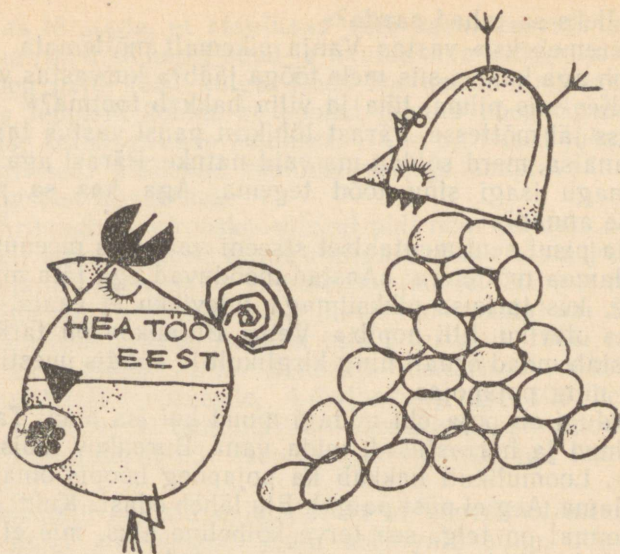
«Noh aga kuidas siis meie tööga jääb?» kurvastas vanaisa. «Kes siis piima, liha ja vilja hakkab tootma?»

Poiss jäi mõttesse. Pärast lühikest pausi vastas ta:

«Vanaisa, merd sõidan ma vaid natuke. Pärast aga hakkan nagu isagi sinu tööd tegema. Aga kas sa mulle hobuse annad?»

Seda pisut sentimentaalset stseeni vaadates meenutasin üht idamaa mõttetera: «Aastad mööduvad ega jäta midagi sellele, kes tarkuse pikksilmaga tulevikku ei vaata, vaid üksnes oleviku lilli nopib.» Vana Burenkov on tark. Ta armastab maad õrnalt ning kirglikult ja sündis uuesti oma pojas ning pojapojas.

Muidugi on poja elu midagi muud kui isa oma. Tal on oma huvi ja harrastused, mida vana Burenkov mõista ei suuda. Loomulikult hakkab ka pojapoeg hoopis omalaadselt elama. Aeg ei püsi paigal. Elu läheb edasi. Kuid sellel perekonnal on telg, see terve kõlbeline alus, mis ei lase tekkida konflikti isade ja poegade vahel. Sest rõivamoed, moelaulud, harrastused, mida vanad ei mõista, lööksõnad jne. on kõrvalised asjad, mis ei saa tekitada tõsist tüli moraalselt tervete isade ja poegade vahel, küll aga võivad põhjustada iroonilist aasimist. Neil on ühised ideaalid ja eesmärgid. Ja selles peitubki Burenkovide perekonna lihtne, kuid vääramatu õnn.

PÕHIMÖTTE PÄRAST

Omal ajal töötasin ma automaatikalaboratooriumis, mille direktoriks oli Ivan Naumenko. Teda peeti meil veidrikuks.

Näiteks juhtus niisugune lugu. Koridoris kohtusid kaks inseneri ja hakkasid millestki rääkima. Direktor läks neist mööda ja tähendas: «Seltsimehed, palun tulge minu juurde.» Need lähevadki. «Oleme teie käsutuses, seltsimees direktor.» — «Minul ei ole teid tarvis, aga teil, paistab, pole kusagil vestelda. Niisiis olge lahked, palun! Mina lahkun.»

Loomulikult mõistis direktor vägagi hästi, et kaheminutine vestlus koridoris ei saa tootmist oluliselt halvata. Ta oli tark ja taktiline, norivalt nõudlik ja pedantselt täpne ülemus. Insenerid võisid minna raamatukokku või kuhugi mujale — neid ei kontrollinud keegi. Sest teadlane ei tööta lõppude lõpuks üksnes oma töökohal. Kuid vestlust koridoris ei suutnud direktor taluda. Asi ei seisnud mitte tööaja kaotuses, vaid põhimõttes. Minutine hilinemine väljakutse peale või koosolekule põhjustas vähemalt märkuse.

Kui ka kõige võimekam insener, kõige hinnatum töötaja ei täitnud oma elementaarseid kohustusi, puhkes torm.

«Ma toetan iga initsiatiivi, rakendan iga loomingulise mõtte,» rääkis ta sageli. «Isegi siis, kui see risk on, kuid kõigepealt pead sa tegema seda, milleks oled otseselt kohustatud.»

Tunnistagem ausalt, et sageli me unustame selle lihtsa tõe. Võib-olla ütlen ma praegu midagi ketserlikku, kuid saadagu minust õigesti aru. Entusiasmipuhangud, töökan-gelaslikkus, inspiratsioonipursked — kõik need on toredad asjad, mis väärivad ergutamist. Kollektiivi elutegevuse põhialuseks on aga ikkagi see, et iga inimene täidab tingimusfeta ja vastuvaidlematult neid kohustusi, mille eest talle palka makstakse. Ilma selleta poleks võimalik normaalselt funktsioneeriv tootmine ja valitseks, ehkki «loominguline», kuid siiski kaos.

Tuletage meelde Leninit! Äsja oli toimunud võidukas revolutsioon. Maal käärib kõik, revolutsioonilised töölisel, sõdurid ja talupojad unistavad ülemaailmsest tulekahjust ja on valmis kangelastegudeks. Kuid Lenin, revolutsiooni-lise puhangu innustaja, rõhutab peaaegu igal esinemisel mõtet: meil on vaja kindlat korda, organiseeritust, asjalikkust, arvestust ning kontrolli. Lenin kirjutas, et püsiva ja visa organisatsioonilise töö kangelaslikkus on ühiskondlikus mastaabis võrreldamatult raskem kui ülestõusu kangelaslikkus.

Sellest ei saadud aru, kuna aeg oli niisugune. Rahva-juhilt, poliitkomissarilt ja igalt revolutsioonisõdurilt nõuti eelkõige püritut ustavust revolutsiooniideedele, rahvahul-kade sütitamise oskust, halastamatust vaenlaste vastu. Ja äkki asjaajamine, arvestus, distsipliin! See tähendas mur-rangut vaadetes ja harjumustes. Revolutsioonitormi paa-tosest langeda argipäevasesse kopikalugemisse! Kuid revolutsioon nõudis äsja mõõgad tuppe pannud inimestelt, et nad hakkaksid tegelema proosaliste asjadega, oleksid asjalikud, organiseeritud, taibukad majandusmehed. Lenin ja partei kasvatasid neid omadusi nõukogude töötajates ning majandusjuhtides järjekindlalt. Nimelt neil aastail töötati välja juhtimisstiil, mida me praegu nimetame lenin-likuks.

Meie ühiskondliku korra olemus, nõukogude inimeste elulaad, meie ideaalid tingivad ka tänapäev kustumatuid loomispuhanguid. Kuid samal ajal ei tohi me jätta arves-

tamata vastastikuse seose ja vastastikuse sõltuvuse raudseid seadusi, mis ühendavad tootmisprotsessis miljoneid töölisi ja teenistujaid, tuhandeid tootmisrakukesi, sadu firmasid, koondisi ja ettevõtteid. Vaid igaühe laitmatu kohustuste täitmine loob selle kindla maise aluse, millelt stardivad loomingulaevad kosmilistesse kaugustesse.

Kuid selleks, et see nii oleks, on organisatsioonilistest täiustustest vähe. Palju sõltub meist enestest. Enesest võitu saamine, korrast range kinnipidamine polegi nii lihtne.

Ühes tehases jutustati mulle kangelasteost, mida formalistid direktor «ei mõistnud ega hinnanud».

Seadeldises, kus temperatuur tõusis soliidsesse kõrgusse, juhtus avarii. Asi oli selles, et juba pikemat aega ei hoolitud tsehhis seadeldise eksploatatsiooni «pisireeglitest». Kõik kulges lodusalt ja sellega oldi harjutud. Kuid nüüd, sõh sulle... Oli tarvis viivitamatult remontida, selleks aga oleks tulnud seadeldis seisma jätta, mis aga oli aeganõudev ja keeruline toiming. Üks noor tööline otsustas riskida. Ta mähkis enese ümber märja presendi, roomas masina hõõguvasse kurku ja parandas, mida oli tarvis parandada. Kõik olid töölise julgusest vaimustatud. Direktor tagandas tsehhiülema. Kui ta aga veel kuulis, et sellest juhtumist räägitakse ja kirjutatakse kui kangelasteost, muutus ta raevust meeletuks. Pärast loo lugemist saatis ta toimetusse raevuka protesti.

Mõnedki kehtitasid õlgu: avariiis pole süüdi keegi, mingeid vigu ei tehtud ja nii oli alati töötatud. Paljugi mis tootmises ei juhtu. Kui hakkad kõikidest instruksioonipunktidest kinni pidama, millal sa siis tööd teed... Selle asemel, et kangelaslikku teguviisi esile tõsta ja kutsuda eeskujule järgnema, korraldas direktor peapesu mingisuguste instruksioonide täitmata jätmise pärast, just nagu oleks tsehh õhku lennanud. Muidugi, noormehele avaldas tänu, kuid tsehhi juhtkond sai oma jao.

Direktoril oli õigus. Au ja kuulsus julgele noormehele, kuid ei tule unustada, et seda julget sammu tingis tsehhis valitsev lohakus ja organiseerimatus.

Kui mulle sellest juhtumist jutustati, meenus mulle seik, mida kirjeldab Victor Hugo oma «93-ndas aastas». Ühe madruse süü tõttu paiskus suurtükk tormi ajal oma kohalt ja hakkas mööda tekki lohisema, purustades kõik oma teel. Laeva ja meeskonda ähvardas möödapääsmatu hukk.

Eluga riskides õnnestus madrusel suurtükk peatada. Markii Lantenac võttis ordeni ja kinnitas selle vapra madruse rinda. «Aga nüüd laske ta maha,» käskis Lantenac.

Kah printsiipiaalne inimesel!

Oma igapäevases rütmilises ja korrapärasel elus ei suuda me täiel määral mõista, kui palju paha võib põhjustada vastutustundetud ja lohakas. Plahvatuse tagajärjed on oma tekkepõhjustest liialt erinevad. Näib, et väga hästi mõistavad seda need, kes töötavad kosmodroomidel, katsetavad lennukeid, teenindavad reaktoreid. Seal võib pisemgi lohakas katastroofi tekitada. Seda teavad hästi ka inimesed, kes on olnud sõjas.

Õeldakse, et suurusel naeruväärsuseni on vaid üks samm. Selle näite tõestuseks tahangi jutustada ühest ateljeest, kus õmmeldakse pidžaamasid.

Keegi kodanik ruttas enne tööle minekut sellesse ateljeesse, et pidžaamat tellida. Uksel oli silt, mis teatas, et teenindusasutus on avatud kella 8.00 alates.

«Paljugi, mis on kirjutatud,» ütlesid talle õmblejad, «vastuvõtja tuleb alles kella üheksa paiku.»

Kodanik vandus ja jooksis tööle. Õhtul andis ta tellimuse ära. Esimese proovile tuli ta kell 14.10, siis, kui plaani järgi pidi lõuna lõppema.

«Teil tuleb umbes pool tundi oodata, juurdelõikaja pole veel lõunalt tagasi,» öeldi talle.

Lõpuks saabus juurdelõikaja ja tegi ootajale selgeks, et proovida saab neil reedeti, täna aga on neljapäev...

Teine kodanik läks sööklasse ja tellis kotletid tatrapudruga. Talle toodi kartulitega. Külastaja juhtis sellele tähelepanu ja sai vastuseks, et putru pole. Kodanik oli õigustatult pahane:

«Tegelikult on mul ükspuha, kuid miks toote mulle kartulit, kui kirjutatud on tatrapuder? Äärmisel juhul võiksite menüüs paranduse teha...»

Kolmas kodanik helistas linnast Vnukovo lennujaama. Tal oli tarvis Odessa lennukile vastu minna.

«Pole veel välja lennanud,» vastas lahke neiuhääl.

Kodanik rehkendas, et lennuk lendab Odessast kaks tundi, Vnukovosse on vaid 40-minutine sõit, järelikult on tema käsutuses terve tund. Tunni aja pärast helistas ta uuesti.

«Saabub kümne minuti pärast,» kõlas vastus.

Muide, see ateljee taotleb mitmesuguseid häid nimetusi

ja kodanikule õmmeldi pidžaama nagu frakk... Söökla aga võttis enesele kohustuse valmistada maitsvaid ning odavaid toite ja kokk röömustab seal lõunastajaid kulinaariamedega. Vnukovo lennuväli on näinud peaaegu kõikide maailma maade presidente ja kuningaid. Kuid neil kolmel kodanikul polnud mainitud saavutustest ja edusammudest midagi kasu...

Sageli võtame endile lisaülesandeid, kuna kõik me tahame elada ja töötada pisut üle normi. Muidugi on iga lisaprogramm hea asi ja selle üle võib ainult röömustada. Kui aga programmi ennast ei täideta, siis ei maksa lisa krossigi. Väga meeldiv on, kui meister, kes tuleb parandama minu pesupesemismasinat või televiisorit, pärib terve üle ja jutustab majapidamistehnika uudistest. Kuid mulle on kõige tähtsam, et ta parandaks masina ära. On hea, kui kirjakandja mulle kirja üle andes naeratab, kuid kui kiri on posti süü tõttu nädala võrra hilinenud, siis, vabandage, ei pea ma sest naeratusest midagi. Igasugune ületamine on hea, kuid norm on kohustuslik!

Kunagi kirjutasin följetoni bürokraatidest. See algas nii. Inimene läheb kontoris, kust tal on tarvis saada mingisugust tõendit. Kuid ta hilines ja kontori juhataja ütles, et tõendeid antakse välja sellest kellast selleni. Inimene laiutab käsi ja kinnitab, et kui ta tõendit ei saa, siis on tema eluunistus purunenud. Kuid talle vastatakse, et tõendeid antakse välja alates kella... kuni kella..., mille kohta on välja pandud ka vastav teadaanne. Edasi läheb kõik samas vaimus.

Oma kirjades kirusid bürokraate ka följetoni lugejad. Üks kiri pani mind eriti mõtlema. Selle autor esitas mulle küsimuse: «Aga mille eest te kontori juhatajat tegelikult ründasite? Kas selle eest, et ta täpsust nõudis? Kuid võib-olla pole ta mingi bürokraat? Võib-olla tuleb seda hoopis hinnata, kui asutus ka pisisasjus korda ei riku?»

Praegu meenutan seda kirja ja mõtlen: näib, et minu oponentil on õigus. Me ei kannata niivõrd tähelepanematause kui organiseerimatuse pärast.

Me nimetame neid, kes tahavad oma asutuses kindlat korda maksma panna, kes nõuavad tööd kellaajast kellaajani, kes ei salli hooletust asjaajamises ega sisekorraeskirjade rikkumist, sageli tšinovnikuteks ja formalistideks. Aga ka siis, kui me korralageduse tõttu mõnd meile vajalikku dokumenti leida ei suuda, kirume taas bürokraate.

Kui ma räägin korrast ja kohusetundest, siis ei mõtle ma üksnes töötajate tööletulekuaegadest ranget kinnipidamist ega ametlike dokumentide häireteta ringlust. Probleem on tunduvalt keerulisem, ütleksin isegi, et printsiipiaalsem. Meie tohutu maa oma mitmekülgse majanduseluga areneb hoolikalt väljatöötatud, teaduslikult põhjendatud plaanide alusel. Sotsialistliku majanduselu kõik lülid on vastastikku seotud. Ka väikseim mahajäämus ühes lõigus kandub viivitamatult edasi mööda kogu ahelat. Võib juhtuda, et ehitajad, kes ajavad luhta ühe ettevõtte käikulaskmise, raskendavad kogu tööstusharu olukorda, sest on ju uue tehase toodang lülitatud plaanidesse, mille täitmist oodatakse ja loodetakse. Võimalik, et samad ehitajad ületasid plaane mingis teises lõigus. Et nad aga jätsid täitmata oma otsese kohustuse, tekitasid nad kahju, mida mingisugune «üleplaaniline» ei korva.

Ma ei taha vähendada julge teguviisi, loominguise puhangu ega ka entusiasmi tähtsust. Kui aga kõneleme taolistest keerukatest nähtustest nagu ühiskondlik tootmine, riigiaparaadi tegevus, teenindustevõtete töö täpsus jne., siis peab primaarseks jääma organiseeritus, kord, põhjalikkus. Sest teisiti pole võimalik.

Kõik meie kollektiivid võtavad enestele kohustusi, algatavad üritusi. See hea nähtus on muutunud meie elulaadiks.

Kunagi lugesin följetoni, milles naerdi välja ühe asutuse kohustused. Tõepoolest, seal olid följetoni autori seisukohast lähtudes naeruväärseid punkte, nagu ilmuda õigel ajal tööle, hoida kokku elektrienergiat, mitte solvata külalastajaid ja muud samas vaimus. Följetonis öeldi, et see on ju elementaarne nagu hammaste pesemine. Õige ta ju on, aga mis siis, kui selles asutuses hilineti tööle, kui lahkudes ei kustutatud tuld, öeldi häbematusi? Minu meelest oleks hea, kui kollektiiv neid naljakaid kohustusi täidaks. Asi pole ainult selles, millised on kohustused, vaid ka selles, kui tõsiselt neisse suhtutakse. Ka kõige tagasihoidlikum kohustus, mis aga on tõepoolest kohustus, on alati parem kui vaid publikule määratud deklaratsioon.

Praegu räägitakse kõikjal töö teaduslikust organiseerimisest. Koostatakse projekte, jagatakse välja ankeete, uuritakse. Kõik see on väga hea ja suurepärane. Töö teaduslik organiseerimine on hädavajalik nagu õhk. Kuid võib-olla jääb vahel vajaka töö lihtsast, elementaarsest

organiseerimisest, milleks pole tarvis teha mingeid uuri-
musi?

Ma tahaksin rääkida veel ühest tootmisfaktorist, mis mõjutab vahetult plaanide, programmide ja ülesannete täitmist.

Igas asutuses on oma sisekorraeeskirjad. Ka meil enes-
tel on või vähemalt peavad need olema. Ma pean silmas isiklikku suhtumist töösse, töökohta. Ka siin pole midagi üleloomulikku, vaid tegemist on kõige elementaarsemate asjade, etiketi, hea tooniga.

Vitebski oblastis kuulsin ühest huvitavast juhtumist. Oblasti täitevkomitee esimees P. J. Rubis läks külanõukogusse nõupidamisele. See oli eesrindlik külanõukogu, mille algatusvõimeline ja tark esimees oli paljugi teha suutnud.

Rahvas hakkas kogunema. Saabus ka esimees. Nähtavasti oli tal olnud palju tööd, sest tal oli habe ajamata. P. I. Rubis tegi ettepaneku koosoleku algus edasi lükata, esimehel aga minna habet ajama.

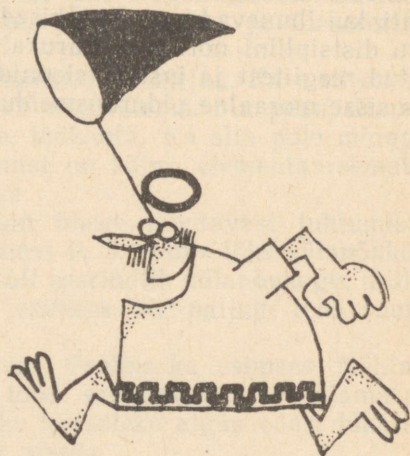
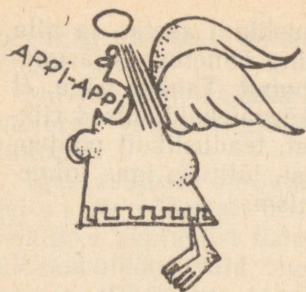
Võib-olla oli see liigne? On selge, et koosolekut oleks saanud pidada ka karvase esimehega ja külanõukogu edusammud poleks sellepärast väiksemad olnud. Kuid kõik mõistsid oblasti täitevkomitee esimehe põhimõttelist teguviisi. Sest ega inimene ei lange sel momendil, kui satub kainestusmajja, sooritab avarii või saab kurjategijaks, vaid siis, kui ignoreerib esmakordselt elementaarseid käitumis- või tootmisreegleid. Igapäevane elu koosneb ju pisi-asjadest ja neist sõltub kogu tootmine. Hoolimatu suhtumine välimusse ja näotu käitumine on tihedalt seotud organiseerimatusega...

Võidakse väita, et ka oma välimuse vastu ükskõiksed inimesed võivad olla head spetsialistid, tublid töötajad. Muidugi. Erand kinnitab reeglit. Ja ikkagi väljendub välises korralikkuses austus kaastöötajate ja selle koha vastu, kus sa töötad.

Ma tahaksin veel kord ennetada võimalikke vastuväiteid: ma pole uljuse, initsiatiivi ning laia haarde vastane ega taha manitseda mõõdukusele ja pedantsusele. Aga kui me tahame enestele head, peab organisatsioon, kogu süsteem laitmatult töötama. Võidelda ei tule loomingu, vaid avantürismi vastu.

...Kord jälgisin, kuidas üks naine töötas stantsil. Ta asetaski tooriku stantsi alla, raskus langes järsult metalli-

tükile ning detail oligi valmis. Juhuslikult asetas ta alla oma käe. Kuid stants ei laskunud ning õnnetust ei järgnenud. Masin reageeris vaid metalli puhul. Tahaks väga, et alati, kui ilmnevad kas või tühised kõrvalekaldumised riikliku distsipliini normidest, arukatest, teaduslikult põhjendatud reeglitest ja instruktsioonidest, lülituks igas inimeses sisse moraalne pidurdusmehhanism.

ENTUSIASTID

Vähe on neid, kes pole kuulnud Irakli Andronikovist. Ta on kirjandusteadlane, Lermontovi loomingu väljapaistev uurija, kirjanik, kelle tõsiseid raamatuid otsingutest ja leidudest loetakse nagu seiklusjutte.

Mind aga hämmastab temas mitte niivõrd tema erudeeritus, anne ja analüütiline mõtlemine kui innustumine kõigest sellest, mida ta teeb. Kui Andronikov otsib kedagi salapärast «N. F. I-d» või kohta Kaukaasias, mida Lermontov joonistas, siis unustab ta kõik muu. Siis võib see elatanud inimene roomata mööda ripp-purret tormitseva Kura kohal, käia majast majja, sõita linnast linna, et leida vürst Obolenski järeltulijat, kes tunneb kirjanik N-i sugulase lapselast, kes omakorda tunneb jälle kedagi teist.

Oli küllalt ootuspärane, et just Irakli Andronikov kirjutas olukirjelduse Puškini Maja teaduslikust töötajast, üldiselt võttes tavalisest arhivaarist Vladimir Malõševist.

Ent kas Malõšev ongi nii tavaline? Alates 1949. aastast on ta ajaloole avastanud 1344 muistset käsikirja. Irakli

Andronikov kirjutas temast vaimustusega ja küllap Malõšev seda ka väärrib. Malõšev, tema kaaslased ning õpilased korraldavad juba aastaid ekspeditsioone Petšooramaale, Komí ANSV Ust-Tsilma rajooni. Just siin, neis karmides põhjamaistes kohtades on hoolikalt säilitatud vanu tava-
sid, ümber kirjutatud ja silmaterana hoitud vanu raama-
tuid.

Oma esimeselt retkelt tõi Malõšev kaasa 32 raamatut. Pärast seda kammisid kaheksa ekspeditsiooni kogu piirkonna läbi. Tulemuseks oli 500 raamatut, ümber kirjutatud XV—XX sajandini. Need leiud panid aluse vanade käsikirjade Petšooraa kogule.

«Kuidas seda visa, innukat ja ennastsalgavat tööd nime-
tada? See on ju kangelastegu! Kujutage vaid ette: ükski miljonär ei saaks teadusele teha taolist kingitust. Seda võis vaid teaduslikust kirest haaratud uurija, kelle kõrgeim autasu peitub tööprotsessis, otsingutes, tulemustes, leitu uurimises, uute entusiastide kasvatamises, teadmises, et veel üks dokument on päästetud, et veel üks vana kirjan-
dusteos on avastatud.» Nii kirjutas Irakli Andronikov Malõševist. Ja just sellele tahtsin ma lugejate tähelepanu juhtida.

Malõšev ja tema kaaslased tegid ajaloole hindamatu kingituse. Ja kirjandusteadlased hindavad seda väarikalt. Muidugi ei huvita uurijaid üldse (ja seda ei saa neile ette heita), mida Malõšev seejuures üle elas, milline oli tema elusaatus, missugust rahuldust talle töö pakkus. Kuid meie mõtiskleme just nimelt sellest, harrastuse moraalsest aspektist.

Olen sügavalt veendunud, et entusiast on alati õnnelik inimene.

Loomulikult on harrastusi mitmesuguseid. Üks kogub pudelisilte või tikutoose, teine tulemasinaid, kolmas märke. Ka see on harrastus. Räägitakse koguni, et niisugused kogud võivad olla väga väärtuslikud ja et nende järgi hakatakse kunagi tundma õppima ajastuid ning rahvaid. Kahtlen selles, kuid jätan kollektsionäärid rahule, sest nende hobi ei tee kahju kellelegi. Pealegi pole praegu jutt neist.

Inimkonnale on ehteks need entusiastid, kes oma harras-
tuses ühendavad isikliku ühiskondlikuga.

Sergei Smirnov lõi kirjandusliku suurteose. Kui kodanik sooritas ta Bresti kindluse kangelasi üles otsides kange-

lasteo. Tema tohutut tööd kroonis Lenini preemia. Olen veendunud, et kirjanik ei saanud oma titaanitööst üksnes rahuldust, vaid leidis selles ka õnne.

Tšeljabinskis õnnestus mul tutvuda Sergei Smirnovi «noorema vennaga». Läänud erru materiaalselt täiesti kindlustatuna, ei jäänud polkovnik Pjotr Kislitsõn, käed rüpes, istuma. Ta kavatses uurida kõigi Tšeljabinskist pärit Nõukogude Liidu kangelaste elukäiku. Kui aga ilmes, et ainuüksi kangelaste arvu kindlaksmääramisega on raskusi, taipas ta, et ees seisab väga tõsine töö.

Pjotr Kislitsõnil on kartoteek, mis kajastab tema otsinguid; kaustad tulvil kirjavahetust mitmesuguste asutustega; kangelaste kirjad, dokumendid ja palvekirjad; avaldused mitmesugustele organisatsioonidele: üks nõutab korterit, teisel pole pensioni määramisega kõik korras.

Me vestleme tema kabinetis, mis on täis kaustu ja dokumente. Vanast sõdurist õhkub nooruslikku energiat. Ta leidis ülla eesmärgi, milles liituvad tema enda ja ühiskonna huvid. Ja ta on õnnelik.

Igaüks rõõmustab kuuldes, millise entusiasmiga otsivad noored kodu-uurijad kangelaste jälgi, selgitavad ammu möödunud lahingute üksikasju. Kui aastad ei jahuta entusiasm, leiavad need uurijad elus suure õnne.

Üha sagedamini räägitakse praegu vaba aja veetmisest. Kurdetakse, et väikelinnades ja külades ei leidu noortele tegevust. Loomulikult on see tõsine probleem.

Väikestes provintsilinnades olen ma kohanud noori spetsialiste, keda vaikne ja sündmusteta elu, meelelahutuse puudumine on muutnud skeptikuteks. Nad on löönud kõigele käega — üksnes unistus pealinnast pole neis veel kustunud. Ma ei taha silmakirjatseda ja väita, et Moskva ja Jelatma on üks ja seesama. Loomulikult on vahe määratu. Kui me peame silmas geograafilist asupaika, siis provints oli, on ja ka jääb. Kuid sageli muudavad inimesed vaikse linnakese ise vaimseks provintsi.

Vanas Vene linnas Pereslav-Zalesskis kuulsin ma, kui innustunult jutustas ammu möödunud aastatest endine tööline, praegune kohaliku muuseumi direktor Konstantin Ivanov. Juba kolmkümmend aastat kogub ta kõike, mis on nii või teisiti seotud Juri Dolgoruki poolt rajatud linnaga, kus sündis Aleksander Nevski. Tehke sellele direktorile ettepanek kolida suurde linna!

Palju aastaid töötas Nikolai Bažanov Romno konservi-

vabrikus plaaniosakonna juhatajana. Ta oli kõige tavalisem töötaja. Ja vähe oli neid, kes teadsid, et noorpõlves vapustas teda sündmus, mis jättis jäljed kogu eluks. Ta kuulis suure vene muusiku Sergei Rahmaninovi mängu. Hiljem luges ta ajalehest, et helilooja on surnud. Ja temas tärkas mõte kirjutada Rahmaninovist raamat. Viisteist aastat järjest istus ta pärast tööd päev päeva kõrval laua taga ja töötas. Ta luges läbi kõik, mis heliloojast oli kirjutatud, kogus tema teoste heliplaate, istus arhiivides, kohtus inimestega, kes tundsid muusikut.

Bažanov polnud kutseline kirjanik ega muusik. Kuid ta kirjutas raamatu. Võtke heaks või pange pahaks, aga see oli kangelasegu.

Ma olen kohtunud veel ühe entusiastiga, kellel oli väga omapärane harrastus. Pjotr Huhrijanski elab väikeses Tšuvaši linnakeses. Ta on tööline-ratsionaliseerija, mitšuurinlane, kelle kireks on võitlus uhtorgudega. Kogu oma jõu pühendab ta sellele üllale üritusele. Ta kirjutab ajalehes, esineb koosolekutel, vestleb pioneeridega. Huhrijanski ja tema seltsimehed märkasid, et Silini uhtorg Sura jõel aina kasvab ja kasvab ning ohustab ümbruskonda. Entusiastid istutasid uhtoru kallastele puid ja põõsaid, tõkestasid tema teed mururibadega, ja inimesed said loodusjõududest võitu!

Aleksander Benevolenski pole enam noor. Arstina teab ta, et on ravimatult haige. Oma erialal ta ei saa töötada. Paljud oleksid tema olukorras meelt heitnud.

Langevaid vihmapiisku jälgides tuli ta huvitavale mõttele ja esitas hüpoteesi Kuu kraatrite tekkimisest, mida arutati rahvusvahelisel sümposiumil Pulkovos. Kord nägi Benevolenski Ivanovo muuseumis Egiptuse mumiat. Tuhanded inimesed olid huviga või ükskõikselts lasknud sellest oma pilgud üle libiseda. Benevolenski aga huvitus, kust see mumiapärit on, miks ta siin on ja kes on see paljude sajandite eest elanud inimene.

Algasid otsingud, kirjavahetus arhiividega, hieroglüüfide uurimine, röntgenivõtted. Ja mõne aja pärast avas mumiama saladused. Võib-olla te arvate, et ta tegi seda seepärast, et lihtsalt aega veeta. Oh ei! Ta uurib balsameerivate ainete omadusi, saladust, mis on koos selle loojatega kadunud.

Benevolenski elab huvitavat elu. Ta töötab kriminalistika-alal, kirjutab raamatut «Muistsete vaaraode jälgedes» jne. Tema huvideringi on raske piiritleda. See on mitme-

külgne ning kordumatu. Ometi on ta raskesti haige inimene.

Probleem ei peitu elukohas, juhuslikult valitud elukutses ega saatuse nõokimises. Ka pealinnas on provintslasi. Nii Moskvas, Leningradis, Kiievis ja mujalgi on noori, kes ei oska oma vaba ajaga midagi peale hakata.

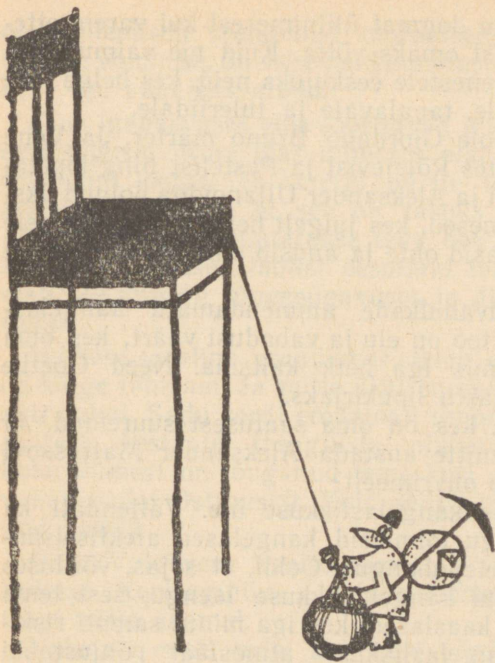
... 5. juulil 1828. aastal pidas V. I. Lobatševski Kaasani ülikooli pidulikul istungil oma kuulsa kõne «Tähtsamatest kasvatusvahenditest». Ta ütles: «Elu — see tähendab tunda, nautida elu, tunda lakkamatult uut, mis meenuvaks, et me elame.» Ja edasi: «Tavaliselt süüdistatakse kirgi, kuid Mably ütles õigesti: «Mida tugevamad on kired, seda kasulikumad nad ühiskonnas on; kahjulik on vaid nende suunamine.»»

Lugeja, jälgi mõtlikult end ümbritsevat, vaata ennast! Kui palju on lugemata raamatuid, külastamata teatrietendusi ja näitusi. Kui palju suuri ja väikesi tegusid on tegemata jäänud, kui palju häid mõtteid unarusse vajunud, kui palju tunde, päevi ja kuid täiesti kasutult raisatud.

Entusiast ei raiska asjata minutitki. Ja seda mitte seepärast, et ta on kohustatud selle või teise asjaga tegelema. Tema õnn on ta tegevuses, harrastuses.

Loomulikult oleks ülimalt naiivne soovitada üht või teist tegelda selle või teise asjaga. Tellimise peale inimesed ei innustu.

Aga kui palju mõistatuslikku, avastamatut ja huvitavat on meie ümber! Kui palju inimesi võiks leida loomisrõõmu ja õnne, kui nad ei mööduks neist elu «valgetest lehekülgedest»!

SUUREMAD OMA SAATUSEST

Ma olen kohanud karmi saatusega inimesi. Neile osaks saanud katsumused pole oma suuruselt ja komplitseerituselt võrdsed. Kuid inimesi, kes need auga üle on elanud, ei saa pidada keskpärasteks, ehkki sageli võib nende tegusid tavalisteks ja isegi elementaarseteks pidada.

Võib-olla mäletab lugeja Makarenko koloonia poiste deviisi: «Mitte viriseda!» Suur pedagoog taotles, et tema kasvandikke ei kohutaks hädad, et nad oleksid relvastatud iga katsumuse vastu. «Mitte viriseda» — on moraalset terve inimese eluprintsiipide lapsepõlvevariant.

Me hülgame tingimusteta Nietzsche inimvihkajaliku üliinimeseteooria, mis on saanud fašismi ideeliseks aluseks.

Me ei või rassistlikku dogmat üliinimesest kui varem ettemääratud rassitüübist omaks võtta. Kuid me vaimustume inimestest ja seame enestele eeskujuks neid, kes helge idee eest läksid sunnitööle, tapalavale ja tuleriidale.

Meie kujutluses pole Giordano Bruno märter. Ja Vene revolutsionäärid alates Rõlejevist ja Pestelist ning lõpetades Stepan Halturini ja Aleksander Uljanoviga polnud üksnes ohvrid, vaid inimesed, kes julgelt heitsid isevalitsusele väljakutse, kes põlgasid ohte ja andsid oma elu inimkonna õnne eest.

Meie aeg on rahvahulkade ammendamatu kangelaslikkuse ajastu. Vaid too on elu ja vabadust väärt, kes oma veendumusi on valmis iga hetk kaitsma. Need Goethe sõnad on saanud ajastu lipukirjaks.

Me austame neid, kes on oma saatusest suuremad. Ja kas ongi võimalik mitte austada Aleksander Matrossovi või Nikolai Gastello ohvrimeelt?

Kunagi vaidlesime kangelaslikkuse üle. Väljendati ka niisugust mõtet, nagu toimiksid kangelased afektiseisundis, hetkelises tunnetepuhangus. Öeldi, et sõjas, võitluses saab inimene otsekui kangelaslikkuse laengu, sest tema kõrval on tuhanded kaaslased, kes iga minut samuti riskivad eluga. See kangelaslikkuse atmosfäär põhjustabki kangelasteo. Pealegi tähendab taganemine, argus ning nahahoidmine enese häbistamist. Kaitseb inimene surma palge ees ju iseennast ja see proosaline, sageli ka väljapääsmatu olukord võib anda tõuke kangelasteoks.

Nendes arutlustes on muidugi ka tõetera. Ja ikkagi... Kui me loeme ajalehtedest meie kangelastest, näiteks kosmonautidest, ja autor püüab tõestada, et inimese eelnev elukäik viis teda kangelasteole, me mõnikord muigame. Iseenesestmõistetavalt muigame autori nõmeduse, mitte aga inimese elukäigu üle. Kahtlemata on kangelastegu inimese kasvatus, moraalse karastumise kulminatsioon, kokkuvõtte, ja varasemad aastad olid selle ettevalmistuseks. Võib-olla ei soorita moraalselt karastunud inimene kunagi kangelastegu, elu ei paku talle selleks lihtsalt võimalusi, kuid kõlbeliselt lodev inimene ei ole kangelasteoks iial võimeline.

Eelsoodumus kangelasteoks pole sünnipärane. See tekib siis, kui kodanikukohuse üllas hääl ja väarikus osutuvad ettevaatlikkuse arukast sosinast tugevamaks. Siit järeldus: et inimeses kujuneks eelsoodumus kangelasteoks, et ta

oleks ideeliselt veendunud, moraalselt kindel, suuks meie ürituse võidusse, on vaja neid omadusi iga minut, iga tund ning iga päev kasvatada.

Oma igapäevases elus sooritavad inimesed suuri ja väikseid tegusid. Kuid igas inimeses elab teadlikult või ebatadlikult lootus, et kunagi pälvib ta inimeste, laste ja lastelaste austuse, et see on tasuks elatu eest ja et ka pärast surma meenutatakse teda hea sõnaga. Muidugi ei sea kõik inimesed taolist eesmärki teadlikult, kuid ometi elab see kusagil hingesügavuses ja dikteerib inimese käitumist.

Inimese ideeline veendumus, tema moraalne karastatus on kõige tähtsam. Ja mitte üksi eneseohverduse ühekordse akti puhul. Sadu kordi eredamalt ilmnevad need omadused aastaid kestvate traagiliste olukordade argipäevadel, kuhu inimest on tõuganud tema kuri saatus. Meenutagem vaid Nikolai Ostrovskit. Kuid sellist traagikat on üle elanud paljud...

Ühes Valgevene asulas nimetatakse kedagi noormeest Polesje Kortšaginiks... Kakskümmend aastat pole ta toast välja saanud.

Vahetult enne seda, kui meie väed 1944. aasta juulis Valgevenesse saabusid, aeti Ženja koos teiste laste, naiste ja raukadega läände. Ööbima jäädi Statõtšovi külla. Ženja isa uuris järele, et Pripjati poolt neid ei valvata ja nad otsustasid põgeneda. Hääletute varjudena libisesid inimesed jõe poole... Põgenemine õnnestuski. Kuna majad olid ahervaremeis, elati muldonnis. Oli niiske, külm ja nälg... Aasta pärast, kui kogu maa tähistas võitu fašistliku Saksamaa üle, ei suutnud Ženja enam sammugi astuda.

«Arstiteadus on siin võimetu,» ütles arst vaikselt.

Inimene on ju habras ja poiss jäi oma hirmsa haigusega silm silma vastu. Näis, et kõik on kadunud. Kui ta aga juhtunut taipas, nõudis ta raamatuid. Kohaliku kooli õpilased hakkasid pärast tunde tema juures käima. Ta õppis. Peagi lõpetas ta seitsmeaastase kooli eksternina.

See oli 1952. aastal. Korduvalt astus eksamikomisjon tema tuppa. 1955. aastal lõpetas ta Pinski keskkooli, 1957. aastal aga Minski rahandustehnikumi. Ja jälle järgnesid õpingud. Temast sai Võõrkeelte Kaugõppe Keskkursuste inglise keele osakonna kuulaja.

Ta mitte üksnes ei õppinud, vaid ka töötas. Ajuti peeti tema majas kolhoosi juhatuse koosolekuid. Jevgeni oli arvestaja, raamatupidaja... Õhtuti aga õppis.

Kolhoosi kommunistid võtsid Jevgeni Germanovitši oma ridadesse. Oma avalduses kirjutas see mehine inimene: «Minu mõtted kuuluvad parteile. Tahan tema ridades olla...»

Raske ja erakordne saatus. Kui palju peab elu armastama, et niisuguse katsumuse korral mitte pessimismi langetada, et jääda elu ja sündmuste keskele.

Ideaalide ja eesmärkide korral on inimese vaimujõud suuteline ületama igasuguseid hädasid ning katsumusi. Võib-olla on niisugustel puhkudel inimlikust õnnest kõnelemine pühaduse teotamine, kuid eks ole õnn ka kannatuste ületamises.

Inimeste saatused on erinevad. Vahel on saatus eriti karm ning paneb mõtlema, kuidas küll inimene ei langenud meeletusse, kust võttis ta jõu, et taluda moraalseid kannatusi ja neid võita.

Ukraina noormehe Jaša Latuta elukäik kujunes ebatavaliseks. Ta oli sulase poeg, kuid suutis juba enne revolutsiooni astuda Kiievi gümnaasiumi. Veidi enne lõpetamist heideti ta valitsusvastasest demonstratsioonist osavõtu pärast koolist välja. 19-aastane Jakov sõitis kaugesse ja metsikusse Kasahhi steppi, kus keegi ei tundnud huvi tema passi vastu. Ela nagu oskad, söö, mida suudad hankida.

Kaks aastat hulkus ta koos rändkarjustega mööda ääretut steppi. Ta õppis rääkima kasahhi keelt, omandas kombed ja tundis suurt austust nende õnnetute inimeste vastu. Aršata auulis astus ta vaimulikku kooli, et õppida koraani ja saada mullaks.

Kuid vaimulikuks ta siiski ei hakanud, vaid sõitis Kolõšpai auuli, et õpetada lastele kasahhi ja vene kirjatarkust. Seal märkas ta jurtat, mis seisis alati teistest eemal. Selle elanikud — vana Žolaman ja tema pojad ei seltsinud iial teistega.

«Miks Žolaman nii veidralt elab,» küsis ta kord.

«Aga mismoodi ta siis peab elama,» vastati Jakovile. «Ta on ju ori. Vaata, tal on orja märk — täke kõrvas. Poisikesena vahetati ta mära vastu. Ja praegu on ka kõik tema järglased orjad. Ära tema juurde mine, õpetaja!»

Samal õhtul läks Latuta põlatu juurde. Ja varsti sai

Jakov Latutast orja kasupoeg Žakup Žolmanov. Paljud mõistsid teda hukka, paljud aga imetlesid, ent Jakov ise ei tundnud end kangelasena.

Et mõista, millise moraalse kangelasteo sooritas kõikidest austatud õpetaja, peab oma kujutlusse manama revolutsioonieelse kasahhi rändlaagri, selle metsikud kombed ning tavad. Orja pojaks saamine oli kasahhide silmis inimliku langemise ja alanduse põhjatu kuristik. Jakov astus selle sammu, et kinnitada uue elu algust, mille lähemist ta tundis ning aimas.

1916. aastal, kui kuulus džigitt Amangeldō Imanov heiskas ülestõusulipu, astus lentsalka ka orja poeg Žakup Žolmanov. Ülestõusnud purustati. Sandarmid otsisid teda taga, kuid kes suudab tuult stepis tabada!

Pärast revolutsiooni ei sõitnud Žakup Ukrainasse. Ta oli kiindunud oma uue isa jurtasse. Žakup organiseeris auulis parteirakukese, kuhu kuulus seitse inimest, oli valla täitevkomiteede valimiste instruktoriks, agitaatoriks, propagandistiks, õpetajaks. Kolõšpai auulis moodustati maa-konna esimene kommuun ning loomulikult oli selle hingeks noor Žolmanov. Ta valiti ka kommuuni esimeheks. Kommuunile omistati lõigatud kõrvadega orja, vana Žolamani nimi.

Žakup ei piirdunud saavutatuga. Viiekümneaastasena lõpetas ta Omski Põllumajanduse Instituudi, et õpetada kasahhidele maaviljelust. Praegu on ta rajooni seemnekasvatuse kontrollkatsejaama juhataja.

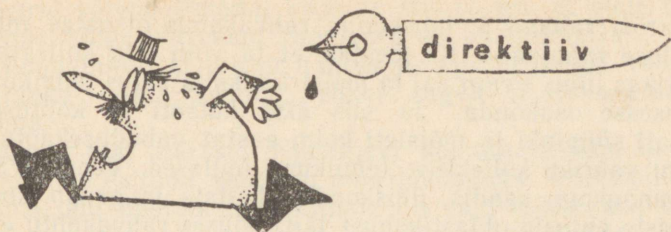
Niisugust elu ei saa tavaliseks pidada. Raske oleks vaagida, kumb ta elus ülekaalus on olnud — rõõm või mure. Kui ta elu tulpadeks jagada, sündinusi nagu kontoriarveid lugeda, ilmneb, et pisaraid oli vast enam. Kuid ometi oli see inimene õnnelik.

Ma jutustasin mõnest erineva saatusega inimesest. Neid sarnastab vaid üks — armastus elu, inimeste ja kõige hea vastu, mis inimene siin maamunal loonud on. Niisugust elu ei saa programmeerida ka kõige täiuslikuma raali jaoks. Mõnikord muiatakse optimistide üle, kuid nende ees, kes elu ühegi vingerpussi puhul meelt ei heida, tuleks pigem kummardada.

Mõistagi on neil inimestel erakordsed saatused, elu on neid seadnud ebatavalistesse olukordadesse ja nende parimad omadused on ilmnunud suurtes katsumustes. Enamik inimesi elab vaikselt ning rahulikult, nende vaimne karas-

tatus poie proovile pandud. Eks ole noortegi arutlusis terake tõtt: «Te räägite isadest ja poegadest, kuid siis olid esimesed viisaastakud, sõda. Meil aga pole oma kangelaslikkust kusagil ilmutada!»

Noorsoo romantiline puhang on seaduspärane nähtus. Ärgu mind süüdistatagu aga banaalsuses, kui ütlen, et tuhanded väikesed kangelasteod, mida sooritatakse tööl, kodus, puhkehetkel ja sõprade ringis, valmistavad inimest elukatsumusteks ette. Nendeks väikesteks kangelastegudeks on: ausus alati, korralikkus kõiges, ideeline veendumus ja kõlbeline puhtus igas olukorras. Need üllad omadused kuluvad hädasti ära, kui häirekell kutsub kangelastegudele.

DIREKTIIV JA INITSIAATIIV

Kord köitsid meie tähelepanu kaks kirja. Ühe oli saatnud Moldaavia NSV prokuröri abi, teise — Uljanovski oblasti Staro-Timoškino asula III Internatsionaali nimealise tehase töölised. Mõlemas kirjas jutustati seaduserikkujatest.

Prokuröri abi kiri teatas järgmist. Eelmisel aastal tabati Kišinjovis keegi M., kes koos semudega oli peksnud ja röövinud inimesi. Prokuröri juurde tulid tema töökaaslased tehasest, et kurjategijat käendusele võtta. Jäänud vabadusse, sooritas M. uue kuriteo.

Selgus, et kollektiiv taotles ohtliku kurjategija käendusele võtmist täiesti põhjendamatuks.

Kuid taotlus taotluseks, kohus aga jääb kohtuks. Kohus oleks võinud kurjategija läbi näha ja taotlejaid häbistada. Kuid kohtuvõimud rahuldasiid selle kergemeelse palve, sest nii oli tol ajal kahjuks moes.

Staro-Timoškino tööliste kiri pajatas järgmist: «Kord pruukis meie seltsimees K. va kibedat ülearu. Sel ajal oli ta naine koos väikese pojaga haiglas. Meie «kangelane» läks sinna ning hakkas huligaanitsema. Tema töökaaslased tsehhist mõistsid seltsimehe käitumise hukka. Partei-koosolekul otsustati ta kõrvaldada NLKP liikmekandidaatide hulgast. Kõikide üksmeelne otsus oli: K. huligaanitses esmakordselt ja, võttes teda käendusele, võib teda ümber kasvatada.

Barõši rajooni I. jaoskonna rahvakohus otsustas meie taotluse rahuldada. K. tõestas, et ta võib olla kollektiivi väärikas liige. Peagi sai ta meistriabiks ja astus tehnikumi õhtusesse osakonda. Ja siis äkki kutsuti ta kohtusse, asetati süüpinki ja mõisteti kolm aastat vabadusekaotust. Kogu vabriku kollektiiv, tehnikumi õpilased, Vene NFSV Ülemnõukogu saadik, ühiskondlik kaitsja ja grupp kommuniste palusid oblastikohust jätta jõusse rahvakohtu esimene otsus K. andmise kohta käendusele.

Meie palvele ei pööratud tähelepanu. Oblasti kohtus öeldi, et paljud on käendusele võtmist kuritarvitanud ja et on olemas määrus olukorra parandamise kohta. Loomulikult on tarvis kõrvaldada puudusi kohtute töös, kuid kas nii võib inimese saatusega mängida?»

Me ei kavatse laskuda üksikasjadesse. Meid huvitab muu: kas kohtuotsuste motiivid on reaalsed ja millised nad on? «Tuttav lugu, šabloon, stamp,» võidakse öelda. Oleme nõus, et šabloon ja stamp pole sobivaiks vahendeiks, kui otsutamisel on inimeste saatus. Kuid ka need vahendid on millestki põhjustatud. Ja meie arvates on põhjus palju sügavamal kui lihtsas kiindumuses formaalseisse ja bürookraatlikesse meetoditesse.

Mõlemal juhul ei otsustanud asja mitte paadunud bürookraadid ega kalgistunud inimesed. Nad soovisid parimat. Kuid see «parim» tähendas neile mitte asja sisusse tungimist ega ka otsuse vaagimist, kas toob see kasu või kahju, vaid seda, et teenida oma ülemuste heakskiitu või vähemalt vältida nende etteheiteid.

Meie maal on üles kasvanud kogenud, asjatundlikke, algatusvõimelisi, taiplikke juhtivaid töötajaid, keda rahvas usaldab. Seda halvem on, et siin-seal võib veel kohata juhte, kes on harjunud standardset mõtlema — peaasi, et oleks direktiiv. Nad ei vaevu kaalutlema, kuidas direktiive kohalikke olusid arvestades kõige paremini ellu rakendada, kuidas otstarbekamalt inimesi paigutada, neis initsiatiivi ja leidlikkust kasvatada. Kõlavate fraasidega rahva huvide eest võideldes teevad nad palju kahju.

Kalduvus liialdustele on ohtlik, kuna seda on väga lihtne maskeerida kõige paremate kavatsuste taha. Sest eks või ju see, kes laskis ohtliku retsidivisti vabadusse, alati öelda: «Kas te siis ei tea, et seaduserikkujat võib kasvatada usaldusega?» Ja Uljanovski oblasti Themise

teenrid võivad sõnada: «Kas te siis ei tea, et meie ühiskonna kõige kurjemad vaenlased on huligaanid?»

Loomulikult ei piirdu nähtus jurisprudentsiga, vaid on kahjuks laialt levinud, ehkki sageli ei torka otseselt silma.

Omavalitsus esitasid Nikolajevi kommunistlikud noored üleskutse ehitada staadion oma jõududega. Poolt olid nii vanad kui noored. Sest linnale oli vaja kohta, kus võiks puhata, võrkpalli mängida ja oma jalgpallurite pärast hasarti minna.

«Teil on hakkamist, poisid. Staadion on hea asi,» räägiti kommunistlikele noortele. «Me toetame alati noorte initsiatiivi. Aga miks peab see tingimata staadion olema? Ehitage, näiteks, koolimaja. Või siis..., mida võiks veel ehitada?»

«Milleks koolimaja?» imestasid poisid. «Meile on tarvis staadioni.»

«Kas te partei ja valitsuse otsustega kursis pole? Kas te ei tea, mida staadionide ja basseinide eest saada võib? Ajalehti te ilmselt ei loe,» vastati neile.

«Loeme, ja ka seisukohtadega oleme kursis. Kui raha, mille eest võib maju ehitada, staadioni maetakse, on vaja süüdlasi karistada. Kuid me ei kavatsen riigi raha kulutada. Me ehitame ise.»

Pärast pikki telefonikõnesid, konsultatsioone, istungeid ja nõupidamisi otsustasid vastutavad seltsimehed meeletult riskida ja andsid staadioni ehitusele oma jah-sõna.

Töö läks lahti. Ohtuti ja puhkepäevadel löid sajad inimesed tööle käed külge. Staadioni ehituseks ei kulutatud ühtegi rubla riigi raha. Ja ometi leidis nii mõnigi Kiievist saabunud mees, et parteijoonest on kõrvale kaldunud.

Too seltsimees, kes Kiievist kohale sõitis, mõistis suurepäraselt oma pretensioonide totrust. Ta tundis, et tal pole õigus ja süttis sellest veelgi enam. Ta karjus, sõimas ja süüdistas kohalikke ülemusi kõigis surmapattudes. «Me tervitame initsiatiivi,» rõhutas ta, «kuid direktiiv? Sellest ei pea te ilmselt midagi?»

Direktiiv ja initsiatiiv. Need mõisted ei välista teineteist. Ükski otsus ega määrus ei suuda kõike, millega nende täitjad võivad kokku põrgata, ette näha. Ja ükski direktiivorgan ei taotlegi seda. Eeldatakse, et direktiivi täidetakse mõistusega, kohalikke olusid arvestades.

Ega siis asjata öelda, et agar loll on ohtlikum vaenla-

sest. Kurjategija avastamine on sageli lihtsam kui vastutusest hoiduja paljastamine, sest too on tark omamoodi. Oma tegevuse õigustamiseks leiab ta tuhat sündsat ettekäänet. Sõnades toetab ta kõike eesrindlikku, tegelikult pillub aga kaikkaid kodaraisse.

Võidakse öelda, et inimesed pakuvad mõnikord olukorras tingitult üle. Kuid see, kelle hoolde on usaldatud teise inimese saatus, peab igas olukorras, igasugustes tingimustes tegutsema partei ja rahva huvisid arvestades. Ta ei tohi karta, et teda võidakse valesti mõista ja süüdistada mingist joonest või määrusest kõrvalekaldumises.

Loomulikult on ühes või teises komplitseeritud olukorras raskem ka tegutseda. Kuid kas olukord võib tõlplust õigustada! Mida keerulisemad on tingimused, seda arukamalt tuleb tegutseda.

Võidakse taas öelda, et neid, kes tegutsevad põhimõttel parem üle pakkuda kui midagi tegemata jätta, on tühine vähemus. Ja ka tõlplased on enamasti rumalad inimesed.

Õige ta on, kuid jutt pole kvantiteedist, vaid ühiskondliku ohtlikkuse astmest, mida nad tekitavad või võivad tekitada, tegutsedes mitte südametunnistuse järgi, vaid et nii on moes, lootuses, et liialdused parandatakse kõrgemas instantsis.

Kõnealune nähtus on üks belikovi tõve erivorme. Ainult et Tšehhovi kangelane kartis kõike uut, hülgas kõik, mis ei mahtunud harjumuse raamidesse. Meie aga jutustame inimestest, kes esimesel pilgul võivad näida isegi novaaatoritena. Nad paistavad esialgu iga uue suuna tulised pooldajad olevat, tegelikult on hullemad igast purukonservaatorist. Nad on veel rohkem Belikovid kui Belikov ise.

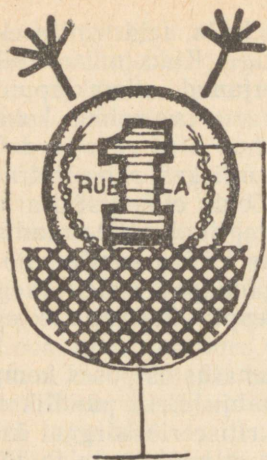
Pöördugem tagasi nende kirjade juurde, millest me alustasime. Kui öeldi, et pisikuritegusid sooritanud inimesi pole vaja tingimata istuma panna, et neid võib kollektiiv ümber kasvatada, siis ei hakanud vastutusest hoidujad sellele vastu vaidlema. Oh ei! Hambaid kiristades söötsid nad «humaansuse» embusse. Ühed neist läksid ettevõttesse ja anusid, et kurjategija võetakse käendusele, teised palusid kohtuvõimusi, et neile kurjategija ümberkasvatamisele antaks. Seda, mida mõnikord teha võib, tõlgitsesid nad kui kohustuslikku iga olukorra puhuks.

Hiljem mõisteti praktika võtta igasuguseid kurjategijaid käendusele hukka, tugevdati võitlust kuritegevusega. Kuid uued seadused ei eitanud kasvatustlikke vahendeid. Ran-

gust humaansusega sidudes püüti leida teid võitluseks kuritegevusega. Nii seda mõisteti. Kuid mitte kõik. «Selge,» ütles uus Belikov ja, varjunud silmaklappide taha, kaldub teise äärmusse: nüüd on ta valmis kohut mõistma iga pisiasjagi üle.

Toosama Belikov ehitas maja ja raiskas raha totrate sammaste ja portikuste peale. Talle öeldi, et selliseid arhitektuurilisi liialdusi pole vaja, ja ta tegi kohe 180-kraadise pöörde ning oli valmis maha lõhkuma ka iga kandesamba. Ta oli nõus külvama maisi kas või põhjapoolusele, praegu aga kardab külvata isegi lõunasteppi: kui aga keegi midagi ei ütleks ega mõtleks...

Niisugune tegelane võib oma taltumatus usinuses kompromiteerida head ideed, teha palju kahju. Eriti püüdlik on ta siis, kui teda mingi asja pärast kritiseerib kõrgem instants. Seal juba mingeid argumente ei kuulata ja ta tormab ülepeakaela vastassuunda, et ainult oma julgeolekut kindlustada. Ta tormab seni, kuni sama instants teda uuesti peatab. Siis teeb ta jälle pöörde ning hakkab uuesti galopeerima.

KODANIKUTUNDE ABC

Elektrimontöör I. Gromov saatis väga erutava ja ülimalt siira kirja. Avaldame selle siin täielikult.

«Kirjutan teile nukra kirja, kuigi ärritusin nähtavasti asjata. Pealgi veel kõige rõõmsamal päeval — olin just saanud tehnikudiplomi. Igale õhtusele lõpetajale on see suur sündmus.

Töötan Moskvas, elan aga kaugel Žirovo külas Ramenski rajoonis. Pärast lõpuõhtut sõitsin heas meeleolus koju. Emagi rõõmustas. Õhtul läksin meie klubisse. Näen, et ukse juures on tuttavad poisid ja üks autojuht, minu eakaaslane, kelgib teiste ees — täna olevat kõvasti «võetud». Toimetati kõrvale kümme kotti kipsi ja «võeti», see tähendab — joodi maha...

Ei tea miks, võib-olla seepärast, et sessiooni jooksul olin kõigest sellisest võõrdunud, kuid nüüd, kui kuulsin neid sõnu, tahtsin minna kusagile eemale. Jutustasin sellest oma tüdrukule. Tema aga naerab ja räägib, et olen pärast diplomi saamist liiga tõsiseks muutunud. Muuseas, ta

tahab hakata õppima päevases instituudis ega taha enese ümber midagi halba näha. Ja mullegi soovitab asjadele lihtsamalt vaadata. Aga kuidas lihtsamalt?

Pärast seitsmendat klassi õppisin ma raudteekoolis ega näinud oma koolikaaslaste hulgas inimest, kel peale hirmu meistri ees, kui ta oli tööriista lõhkunud või püüdis taskus viili või varbsirkliit välja viia, oleks muid hingepiinu olnud. Ja minu arvates oli ka meister täiesti ükskõikne, kas meil on südametunnistust või mitte, peaasi, kui me teda ennast alt ei vea...

Kuid hästi, need olid lapsepõlvekoerused, soov kodus iseseisvalt midagi nokitseda. Siis aga lõpetasin kooli ja läksin Moskva veduriremondi tehasesse elektrikuks. Ja jälle olid minu ümber samasugused inimesed, kuid nüüd juba täiskasvanud. Kes lihvib ja nikeldab kardinapuid, kes meisterdab enesele tehase materjalist mingeid pulki ja kõike pealegi tööajast. Elektrik Volodja viis koju isegi elektrimootori. Elektrilambi tasku pistmine on aga täiesti tavaline asi.

Toosama Volodja on muidu igati aus inimene. Kui võtab võlgu kas või kopika, ei unusta seda kunagi tagasi andmast. Eluski ei pista ta oma kätt kellegi tasku. Ta solvuks hirmsasti, kui seda vabrikust võtmist varguseks nimetatakse. Esiialgu ei taibanud ma paljutki. Kord märkasin, kuidas üks lukksepp mähkis salamahti nõõri torujupi ümber, et seda välja viia, ja ütlesin talle: «Miks sa tehase asja varastad?» Ta vaatas mulle otsa nii, nagu oleksin kuu pealt kukkunud. Mäletan, et need torud olid kõlbmatud, neid oleks talle niikuinii lubatud. Kuid ta oli juba harjunud ise võtma. See lugu läks meistrini välja. Too lõi käega: «Mul on plaan, mis sa tühja-tähjaga jahmerdad.»

Torud on tõepoolest tühi asi. Aga tegevus ise? Täna torud, homme värv, pärast juba mootor. Mõnikord meister märkab ja naerab: «Jälle virutasid...» Ega tema kodust ei virutata. Tehasele on see nagu kõrs heinakuhjast, järele jääb veel küll ja küll! Kunagi varastati bajaan. Pärast nägin ise akti, millega bajaan kui kõlbmatu maha kanti.

Nii, kõrshaaval, varastatakse meie ühiskondlikku vara. Mõnikord kihvatab: kes seda siis peale meie veel hoidma peab? Ja ega ma üksi nii mõtle, vahest saad jutust aru, et need, kes on vanemad, kannatavad rohkem.

Ma ei kirjuta seda sellepärast, et ma ise olen süütu ingel. Ei! Ma olen ise väänik küll.

Sündisin maal. Isa sai kui sõjainvaliid (ta suri 1955. aastal) ligi kuussada rubla vanas rahas. Ema töötas kolhoosis ja ei saanud neil aastail normipäevade eest peaaegu midagi. Hirmust ja südametunnistusest jagu saanud, tõi ta koju kamalutäie rukist või ka porgandeid. Võimalik, et seal hakkas midagi ka minule külge: kui midagi võtta, siis juba ühiskondlikku. Ometi on ajad muutunud ja elu rõõmsamaks läinud. Hiljaaegu ostsin televiisori. Antennimastiks oli vaja 12-meetrist latti. Kaks head onu kopsid kirvestega ja kõik oli korras. Teadsin, et nad varastasid, kuid andsin viielise. Nüüd antennist enesest. Tegin selle tehases ise. Keevitasin torudest kokku. Vaja oli 16 meetrit kaablit. Võtsin tehases 32 meetrit tavalist juhet. Mis võtsin — varastasin! Tean, et te mõistate mind hukka. Kuid ma räägin ausalt — seni pole ma veel õppinud valetama. On häbi ja sellepärast kirjutangi.

- Ah, kui keegi teaks, kuidas ma vihkan igasugust teesklust, valet ja vargust, kuidas ma põlgan iseennast. Olen alles 21-aastane, aga juba silmakirjatsen. Vastik! Kuid jutt pole ainult minust, vaid ühiskondlikust, üldisest ja peaks seega meid kõiki puudutama. On ju nii? Sellepärast ma kirjutangi kõigest nii, nagu on. Pealegi armastan ma tühikut, kes on kõigest sellest, millest kirjutatan, kaugel-kaugel. Tahan, et ka tema mõistaks.

Moskva oblast. Žirovo küla.

I. Gromov, elektrik.»

Noore töölise kiri puudutab väga suurt ja riiklikult tähtsat küsimust, nimelt materiaalsete väärtuste hoidmist. Tõlgitseda võib seda väga lihtsalt: neid väärtusi on vaja kaitsta, tuleb kontrolli tõhustada jne. Nii ja sageli kahjuks just nii me suhtumegi kadusesse ja vargusesse, ebamajanduslikkusse ja lohakusse. Me näeme selles vaid utilitaarset probleemi — on vaja need ja need ventiilid sulgeda, muuta nii- ja naasugused punktid, tõhustada kontrolli, arvestust jne.

Muidugi on kõike seda vaja teha. Kuid ei tohi unustada, et iga majandusliku või ebamajandusliku akti taga seisavad inimesed. See aga tähendab, et tegemist on eelkõige kõlbeliste probleemidega.

Pöördume tagasi kirja juurde. Mis sellest siis on, et tööline võttis tehases traadijupi? Kuigi kohus seda varguseks ei kvalifitseeriks, on põhimõtteliselt tegu siiski vargusega, sest ta võttis ju võõra asja. Samaväärselt võiks inimese

kriminaalvastutusele võtta selle eest, et ta ületas tänava vales kohas. Kui aga liiklusekirju võis rikkuda lihtsalt distsiplineerimatu inimene, siis juhtme võib tehasest välja viia vaid see, kelle moraal jätab soovida. Ja on ju ükskõik, on tegemist siis traadijupi, elektrilambi või viiliga. Võetu suurus võib mängida rolli vaid teo kriminaalsuse astme, mitte aga moraalse süü tuvastamisel...

Heal ja kurjal on oma piirid. Kes aga tõmbab selle joone, mis asetab inimesed erinevatele poolustele? Vaevalt et prokurör alustab kohtuasja kahe meetri pikkuse juhtmejupi riisumise pärast. Süüdistajaks peaks siin olema südametunnistus. Kui aga südametunnistus vaikib, on ta järelikult nüristunud, summutatud, maha maetud ja tähendab, inimene ei seisa hea poole peal. Herzengi ütles: «Pole südametunnistusest hirmsamat inkvisiitorit.»

On ilmne, et nii kirja autor kui ka need, kellest ta kirjutab, ei lähe kortereid röövima, ei vea tehasest tööpinku välja, sest selle eest tuleb kanda vastutust. Kui nad aga kindlad oleksid, et ka tööpingi vargusele karistust ei järgne, kes ütleb, et nad ka selle ära ei hiivaks?

Alaealine, kes on võimeline murdma noort puud, trampima lilledel või piinama kassi, on potentsiaalselt võimeline palju hirmsamateks tegudeks. On loomulik, et inimkonnale teadaolevad kõige tumedamad jõud algasid sellest, et heitsid kõrvale niisuguse «mõttetu jama» nagu südametunnistus ning tallasid põrmu kõlbelisuse. Traadijupist pangaröövimiseni, kassi piinamisest mõrvani on tohtu maa. Kuid kõik saab alguse pisiasjadest...

Kunagi viibisin ma Buhhaara—Uraali gaasijuhtme ehitusel. Ehitajad olid just äsja lahkunud. Pilt, mis seal avanes, meenutas linna pärast pommirünnakut. Kõikjal roostetasid metallkonstruktsioonid, raudbetoontooted, poltidest, kronsteinidest ja torudest rääkimata.

Lihtne on öelda, et tegemist on ebamajanduslikkusega ja süüdlased on vaja rahva vara hävitamise eest vastutusele võtta. Kuid asi pole üksnes selles. Paha on, et nii suhtutakse riigi varasse.

Nende hulgas, kes selle kallihinnalise kaose tekitasid, kes sooritasid mitte üksnes kriminaal-, vaid ka moraalse kuriteo, on inimesi, kes peavad end täiesti korralikeks, ideeliselt karastunud ja moraalselt kindlateks inimesteks. Võimalik, et nad ei joo, ei suitseta ega askelda naistega. Nad on kätte õppinud ühiselureeglite abc. Kuid nad ei

taipa kodanikutunde algtõdesid, ei tunne end ühiskonna osakesena, ega taju seost üksiku ja kogu rahva vahel.

Ma tunnen Anvar Kalandarovit, ühe Tadžiki kolhoosi esimeest. Kalandarov pidi omal ajal lutserni kaitsmise eest paljugi taluma. Teda taheti kohalt maha võtta, kuid ta jäi kindlalt oma juurde, sest vastasel korral oleksid loomad hukkunud. Kolhoosnikud olid oma esimehega ühel nõul, sest nad mõtlesid riiklikult. Kahjuks ei juhtu seda alati.

Ma ei unusta kunagi lugu, mis juhtus mõne aja eest Tambovimaal. Sõitsime põlluteel mööda kauni Tsna kallast ja jõudsime peateele. Peale minu olid autos veel kolhoosi esimees ja rajooni juhtiv töötaja. Sõitsime ja ajasime juttu. Äkki ütles rajoonimees autojuhile: «Pea kinni! Läheme välja.»

Väljusime. Rajoonimees vaatas esimehele kuidagi kurjakuulutavalt otsa ja, näidates sõrmega põllule, küsis:

«Mis see on?»

Juba elatanud esimees, igipõline maamees, hakkas jalalt jalale tammuma.

«Tean, et praegu ei tohi kesa jätta. Kuid saage aru. Väetist pole. Ei saa nisu kohe nisu järel külvata. Ei kasva. Maa läheb asjata raisku. Kui meil oleks väetisi...»

«Väetisi, väetisi,» vihastas rajooni seltsimees veelgi enam. «Kas ma poegin neid sulle või mis? Miks sa selle siilu maantee äärde jätsid? Kõik ülemused sõidavad ju siit läbi...»

Kunagi kirjutas Marx, et bürokraatia sisu on riigi formaalne sisu. Bürokraatia peab end riigi lõppeesmärgiks. Et bürokraatia muudab oma formaalsed eesmärgid sisuks, siis satub ta kõikjal konflikti reaalsete eesmärkidega. Seejärel peab ta formaalset sisuna, sisu aga mingi formaalsusena esitama. Riiklikud ülesanded muudetakse kantselei-ülesanneteks, kantseleiülesanded riiklikeks. Kuid bürokraat ja bürokraatia, mida Marx sellise ülimalt avameelsusega lahkab, on võrdväärised igasuguse moraalse ja kodanikutunde eitamisega. Saaks ainult enesele...

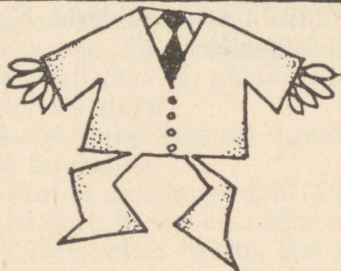
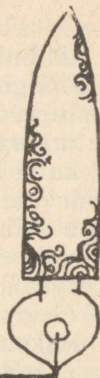
Oma olemuselt koosneb tõeline kodanikutunne sellistest omadustest nagu ausus, korralikkus, printsiipiaalsus. Ehkki oma igapäevases elus ei armasta me teha suuri sõnu, mõtleme neile alati, õigemini, peaksime alati neist juhinduma.

Lihtne noortööline, kes tegi oma televiisorile ebaseadusliku antenni, ei pääsenud «kõige halastamatu inkvisiit-

tori» — südametunnistuse küüsis, sest tema hingepõhjas olid säilinud terved moraalsed printsiibid.

Kui jälgida meie reaalsel tegelikkust, siis on see vägagi komplitseeritud. Valmis retsepte, mis matemaatilise täpsusega määraksid, kas see, mida sa tegid, on pluss või miinus, ka ei leia. Üksnes kindel moraalne alus, mis kujuneb igapäevase kasvatuse tulemusena, teeb alamast kodaniku, annab talle isikliku käitumise hindamiseks selgeltnägemise võime.

Kõrgema matemaatika kõige keerulisemad tehted on oma olemuselt moodustatud kõige lihtsamatest. Inimesel, kes ükskordühte ei tunne, ei tasu vektorarvutuse tarkustega vaeva näha. Seepärast ei tohigi me kõrgest kodanikukohusest rääkides unustada lihtsaid aabitsatõdesid. Nende tõdede baasil kujundataksegi kodanikku.

LEIVAST OLULISEM

Leningradi Riikliku Ülikooli aspirant V. H. saatis «Izvestija» toimetusele järgmise kirja:

«Kord rääkisin ma teadusliku uurimisinstituudi töötajaga minu tööleasumise üle sellesse instituuti. Kui kõik küsimused olid arutatud, päris ta minult otsekui muuseas: «Ja veel... öelge, ega teil midagi niisugust pole?...» Seltsimees vihjas ühiskonnavastastele tegudele.

Mul hakkas imelik. Kui minu vestluskaaslane esitab niisuguse küsimuse, peab ta eeldama, et ma olen taolisteks tegudeks võimeline. Oletame, et tema ametikohustused nõuavad teatud valvsust — kuid ometi! Me näeme teineteist esmakordselt. Vastates vestluskaaslasele eitavalt, mõtled tahtmata, et tal on õigus kahelda sinu vastuses. Sest mine tea, missuguse mulje inimene esimesel pilgul jätta võib.

Seepärast oleks meeldivam vastuse asemel esitada tõend oma moraalse palge kohta.

Minu arvates peitub selles tähtis eetiline probleem.

Kui näiteks esimene vastutulev inimene küsib teilt: «Ega te juhuslikult varas pole?», siis kõige vähem, mis te teete, pöörate talle selja. Mõnes mõttes võib taoline otsene küsimine tunduda ka õigustatuna. Ainult et... hool asjaajamise eest ei välista, vaid eeldab hoolitsemist inimese eest. Küsimus puudutab ju inimese väärikust. Kui meil tuleb selgitada seltsimehe ühiskondlikku palet, siis võib seda teha mitmeti. On olemas niisugune mõiste nagu delikaatsus, taktilisus. Ja mulle näib, et me peaksime elustama üha rohkem delikaatseid kõnepruuke. Delikaatsus on ka ilu. Ja inimestevahelised suhted peavad olema ilusad...»

Kiri on tõepoolest huvipakkuv. Kuna jutt on olulisest, siis ongi tahtmine teemat jätkata. «Hool asjaajamise eest ei välista, vaid eeldab hoolitsemist inimese eest. Küsimus puudutab ju inimese väärikust.» See on kirja tähtsaim osa, sest väärikus on inimese tähtsaim vara. K. Marx kirjutas, et oma väärikuse, uhkuse ja sõltumatuse tunnetamine on leivast olulisem.

Kommunism pole üksnes materiaalsete hüvede küllus, vaid ka vaimselt uuenenud inimene, kes on eneses intellektuaalse rikkuse ühendanud moraalse puhtusega. Selle ühenduse loomulikuks koostisosaks on ka oma isikliku väärikuse tunnetamine. Kommunismile ülemineku protsess on samaaegselt ka kommunistliku moraali kujunemise protsess. Kommunistlik moraal võtab enesesse, rikastab ja täiendab kõike seda parimat, mida rahvahulgad moraali valdkonnas on saavutanud, ja muutub üldnimlikuks moraaliks.

Sellised moraalikategooriad nagu headus ja õiglus, kohus ja au, korralikkus ja südametunnistus on läbi teinud paljude ajastute katsumused. Meil on need mõisted saanud uue sisu, mida on tinginud kommunistliku ülesehitustöö vajadused. Neil alustel on tekkinud ka isikliku väärikuse tunne, sõltumatuse ja uhkustunne, mida inimene üle kõige hindab.

Nõukogude inimese au ja väärikust kaitseb seadusandlus. Ja mitte kellelgi pole ühegi seaduse või kohuse järgi õigust kedagi kahtlustada kuriteos või moraalinormide rikkumises. Et midagi taolist oletada, peavad olema kaalukad põhjused. Kui oletus on põhjendatud, peab see loogilisel

teel kahtlustamiseks kujunema, viimane aga omakorda kuriteo või üleastumise tõenduseks. See on tõsine asi. Kui oletada mingisuguse kihu «alusel», muutuvad eeldused tingimata kahtlustuseks. Kuid see on juba raske haigus, mille ohlikke tagajärgi teame me kõik.

Õigust kahtlustada pole meil kellelgi. Selline õigus on vaid juurdlus- ja uurimisorganeil. Kuid ka nemad võivad seda kasutada vaid seaduses ettenähtud juhtudel. Oletus, millest kirjutab aspirant, on mingil määral sarnane sellega, mida juristid nimetavad süü presumtsiooniks. Kuid selline oletus on meil teatavasti täiesti kõlbmatu.

Kuid jätame õigusteooria kõrvale ja pöördume moraali-probleemide juurde tagasi. Õnneks ümbritsevad meid enamikus head ja korralikud inimesed. Heade inimeste keskel on parem ning kergem ka elada. Seda enam on meeldiv eeldada, et igaüks, keda sa esmakordselt näed, on korralik inimene.

Delikaatsus ja takt pole kaugeltki teisejärguline probleem. Delikaatsus ei seisne üksnes sõnades «olge lahke» või «palun, astuge edasi». Sest jutt pole lihtsalt viisakusest või aupaklikkusest, mis on iseenesest samuti tähtsad. Vaimne takt — see on midagi enam, mitmepalgelisem, alati absoluutselt puhas ja meivaheliseks suhtlemiseks absoluutselt vajalik. Lapsepõlves õpetatakse meid enne sööki käsi pesema. See on hea. Veelgi tähtsam on lapsepõlvest alates külge pookida ühiskondlikku hügieeni, ehk teisiti öeldes — tunnete delikaatsust. Eriti tähtis on see nendele, kes oma töö iseloomu tõttu on nii või teisiti inimestega seotud:

Leningradi aspirandis tekitas taktitus vaid ebameeldiva mulje, kuid Gorki vanemmeistril Rõbkinil rikkus see kauaks ajaks meeoleolu.

Meister sai haiguslehe diagnoosiga: hüpertooniatõbi. Järgmisel päeval tuldi tema juurde tehase ametiühingukomiteest.

«Tulid, küsisid, kuidas ma end ravin, märkisid midagi päevikusse ning lahkusid. Ja asi oli vask. Aga mis oleks siis olnud, kui ma poleks kodus olnud? Sest arst soovitas mul värskes õhus viibida, ka oleksin ma võinud apteeki minna. Paljugi, mis ei või juhtuda? Mida komisjon siis oleks oma päevikusse märkinud? Te kujutate vaid ette, milline meelehärm mind pärast komisjoni valdas. Ma olen neljakümne kolme aastane, kogu sõja olin ma rindel ja

mul oli häbi näha niisugust usaldamatust. Ma ei tea, kuidas kellelgi, aga mul oli niisugune tunne, nagu oleks komisjon mulle näkku sülitanud.»

Inimesed läksid haige koju ega varjanudki oma kavatsust kontrollida, kas ta pole äkki simulant! Eriti halb on, et niisugused lollused ei tekita mõnedel südametunnistuse piinu!

Pole midagi lihtsamat kui inimest kahtlustusega solvata.

Üks mu tuttav läks raamatukokku ja palus teatud ajakirja järjekordset numbrit. Tema palvele vastas laenu-taja:

«Teate, seda ajakirja loeb meil ainult neli inimest. Eel-mises numbris oli viis lehte puudu. Keegi neljast oli need välja lõiganud. Kes seda võis teha?»

«Kuid mina seda ei teinud,» väitis mu tuttav raevust punetades.

«Kes teab?» vastas laenu-taja.

Auväärt inimene oli nii solvunud ja, jõuetu tõestama oma süütust, puhkes sealsamas nutma.

Puid skalpelliga lõhkuda on mõttetu, operatsiooni aga kirvega teha on kuritegelik. Paistab, et see peaks selge olema, kuid ometi eelistavad mõned skalpelligile kirvest.

Me kõik armastame inimesi, kes vaatavad elu avasilmi ja põlgame neid, kes piiluvad meid läbi lukuaugu. Näib, et Leningradi aspirandi vestluskaaslasele oli silmade asemel sisse monteeritud oherdid, millega ta ei vaata inimest, vaid puurib tema hinge.

Ebameeldivus möödub, solvang ununeb, raev lahtub. Kuid tuleb ette, mil delikaatsus on eluküsimus. Toon ära ühe koha katselendur M. Gallai märkmetest.

«Minutid möödusid üksteise järel. Ma täitsin üles-ande...» Aeg-ajalt küsis komandopunkt:

«Neljas! Olen Maa. Kuidas te kuulete? Vastuvõtt.»

Vastasin distsiplineeritult:

«Maa! Olen Neljas. Mul on kõik normaalne, kuulen hästi.»

«Mõistsin teid, Neljas. Olen Maa. Sideproov...»

Formaalselt nimetati seda sideprooviks, tegelikult oli asi hoopis muus. Nagu alati, muretses Maa meie pärast ja sellise delikaatse meetodiga püüdis sisendada veendumust, et kõik õnnestub...»

«Maa muretses meie pärast ja sellise delikaatse meeto-diga püüdis sisendada veendumust, et kõik õnnestub...»

Ometi on ka teisi võtteid «veendumuse sisendamiseks». Muidugi. «Poisid, kuidas on teie enesetunne? Ega te araks löö? Pole viga, poisid, kõik läheb hästi!...»

Eks see ole ka meetod.

Kahjuks on veel niisuguseid inimesi, kes arvavad, et kui saavad korralikult üle nühkida, võib nendega inimese hinge astuda. Neil on isegi oma teoreetiline baas: delikaatus, aupaklikkus, korralikkus ja muu niisugune olevat peaaegu et kodanlik rämp ja sotsialistliku ühiselu tarvis üleliigne kraam.

Ma kasutasin sõna «delikaatus», «headus», «südame-tunnistus» ja meenutasin Moskva lähiste elanikku N. K-d, kes süüdistas mind, et ma ühes oma kirjutises propageerin piiblitõdesid. N. K. arvab, et headus on pärit kristlikust religioonist.

Arutame seda asja.

Headus on nii nagu kurjuski igast religioonist, liiati veel kristlusest, vanem. Nad on inimese enese eakaaslasted. Nad pole kuigivõrd jumaliku, vaid absoluutselt maise päritoluga. Nagu palju muudki siin maailmas, pole needki mõisted püsivad. Ühest ühiskondlikust korrast teise üle minnes nad muutuvad, religiooni ilmumisel aga omandavad religioosse värvingu. Iga ühiskond, iga klass mõõdab oma mõõdupuuga, mis on halb ja mis on hea. Omamoodi otsustame nende üle ka meie. Kuid see ei välista nende objektiivset olemust. Headus ja kurjus ei eksisteeri ainult idees, vaid ka täiesti konkreetsel, materiaalsel kujul. Ja lõpuks, kas kommunismi saabumisel ei omanda headuse mõiste ka kommunistlikku sisu? Selline oletus vastab täiesti mitte üksnes meie parimatele soovidele, vaid ka meie rangelt teaduslikule maailmavaatele.

Üksnes teaduslik kommunism kehastab inimkonna kõiki tõeliselt humanistlikke ideaale. Ja kommunistide loova töö suur mõte selles just seisnebki, et muuta inimese elu tema suure missiooni vääriliseks! Marx ja Engels kirjutasid, et kui tingimused kujundavad inimese iseloomu, siis on vaja tingimused inimlikeks muuta.

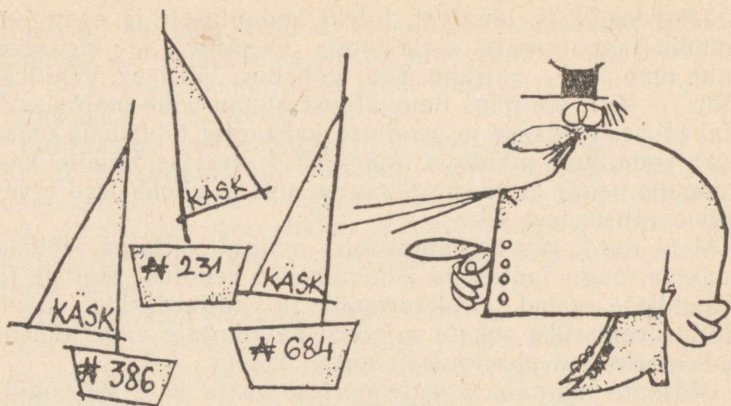
Kodanliku ühiskonna tees «kas sina röövid teist või teine röövib sind» kasvatab inimest ükskõikseks teise inimese vastu. V. I. Lenin ütles, et inimene, kes hoolitseb ainult selle eest, et tal enesel oleks, teisega aga pole tal asja, on väikeametnik, väikeomanik jne. Ühesõnaga — egoist. Ükskõiksus teise saatuse vastu on ebainimlik.

Järgides N. K. loogikat, tuleks kodanlusele ja evangeeliumile tagasi anda «inimkonna ideaalid...», «igavese rahu maa peal...». Rahu, Töö, Vabadus, Võrdsus, Vendlus, Önn — kõik see nägi ilmavalgust ammu enne marksismi. Vabaduse, võrdsuse ja vendluse loosungid tähistasid omal ajal kodanluse püüdlusi. Marksistid omistasid neile loosungeile nende tõelise proletaarse sisu ja viisid need revolutsioonilisel teel ellu.

Vaid need, kes kommunismist midagi ei taipa, võivad rääkida, nagu taotleksid kommunistid vendlust tööliste ja tööandjate vahel, proletariaadi ja miljardäride vahel. Eitada vennalike suhete vajadust tööinimeste vahel tähendab marksismi absoluutselt mitte mõista.

Mässata moraalsete kategooriate vastu vaid sel põhjusel, et need on enne meid tekkinud, on suur viga. Kõikidel on veel meeles katsed vabastada inimene sellisest alan-davast kimäärist nagu südametunnistus. Ja me teame, kuidas talitas ajalugu sellise inimvihkajaliku positsiooni poolehoidjatega.

Meie edasiliikumisel, kommunismile laieneb moraalsete faktorite, nende hulgas ka headuse, õigluse, kohuse, au, korralikkuse, südametunnistuse, abivalmiduse ja aupak-likkuse tegevussfäär.

KOHUSETUNDE KÄSUL

Toimetus saab mitmesuguseid kirju. Mõned on väga huvitavad, aga on ka sääraseid, mille väärtus just eriti kõrge pole. Ühed kirjutavad rääkimislustist, teised vajadusest. Neile teevad muret asjad, mis pole võib-olla küll suured, kuid on see-eest tingimata ühiskondlikud.

«Hiljuti saatis meie linnanõukogu mulle kui saadikule kutse, milles teatati, et sel ja sel kuupäeval toimub nõukogu istungjärg,» kirjutab Nikolai Pahhomov. All oli märge: «Teie ilmumine on kohustuslik.» Arutan, et miks kohustuslik, olen ju niigi õigel ajal istungjärgule ilmunud. Selgub, et niisuguse meeldetuletusega teade saadetakse kõigile saadikutele. Ent miks? Igaüks meist on niigi kohustatud istungjärgule ilmuma. Vaevalt et märge «ilmumine kohustuslik» vastutustundetut inimest distsiplineerib. Kirjutatakse lihtsalt harjumusest ega vaevuta mõtlema, et see on kahjulik harjumus.»

Ja tõepoolest, kas tõesti kirjutatakse vaid «lihtsalt harjumusest ega vaevuta mõtlema...»? Ei, tõenäoliselt vaevatakse. Iseasi, mille nimel vaevuti. Äkki keegi saadik võtab kätte ja ei ilmu istungjärgule. Paljugi, mis ei juhtu. Mis siis teha? Kuidas sa selgitad, et oled distsipliini tugevda-

miseks kõik teinud? Selles ongi nende arutute märkuste mõte.

Kuid nad pole ainukesed distsipliini eest võitlejad. Üks Moskva Riikliku Ülikooli aspirant saatis mulle kutse, mille ta oli saanud parteikomiteest. Tekst oli järgmine: «Filoloogiateaduskonna parteibüroo teeb teile kohustuseks ilmuda 26. mail kell 13 teaduskonna parteibüroo kabinetis.» Sellele järgnes büroo sekretäri allkiri.

«Kui ma sain selle kutse, mõtlesin, millega ma küll hakkama olen saanud, et mulle tehakse kohustuseks ilmuda parteibüroole,» jutustas aspirant. «Öösel vähkresin voodis ega saanud uinuda. Kutsuti aga seepärast, et taheti mingi ülesanne anda.»

«Öösel vähkresin voodis ega saanud uinuda...» Mõelda, kui õrnuke... Ärgem aga järeldustega kiirustagem, asi on hoopis muus. Nii saadikus kui ka aspirandis oli säilinud tegelikkuse tunnetamise loomulik värskus. See on looduse and ja seda tuleb hoida. Kui veendumusi on võimalik kujundada, siis vahenditus on kaasasündinud omadus. Seda võib säilitada või hävitada, kuid vahetada pole teda millegi vastu. Elu vahetu tajumine harmoneerub imehästi meie ideeliste veendumuste selgusega.

Inimene pole telefonipost ja kirvega et saa teda parandada. Ka kärkimine on liiast. «Miks kohustuslik, olen ju niigi õigel ajal istungjärgule ilmunud,» mõistatas rahvasaadik. «Millega ma küll hakkama olen saanud, et mulle tehakse kohustuseks ilmuda...» piinles aspirant. Muidugi, asjasse võib ka ükskõikselt suhtuda, kuid üks on kindel — antud juhul on tegemist rikkumatute inimeste reaktsiooniga taktitule käitumisele.

Kui asja üle pisut järele mõelda, pole raske seda protesti mõista. On ju distsipliin midagi niisugust, millela tänapäeva ühiskonnas elada ei saa. Just nii! Ei saa elada! Ja et edasi liikuda, tuleb saavutused kinnitada igapäevase töödistsipliini kindlate vormidega, nagu V. I. Lenin kirjutas.

Loomulikult räägin ma teadlikust distsipliinist, mille sisuks on vastastikune usaldus, veendumuste ühtsusele rajatud austav suhtumine. Tõeliselt raudne distsipliin ei luba usaldamatust ega kahtlustust, ideelist isoleeritust ja silmakirjalikkust, teesklust ega labasust.

Sellega seoses meenub mulle üks ammune sündmus. Nõukogude võimu esimestel aastatel korraldati Smolenski-

maal lähedalasuvate komsomolirakukeste ühiseid koosolekuid. Need rakukesed asusid üksteisest 10—15 versta kaugusel. Niisuguse koosoleku kokkukutsumine, eriti veel teede lagunemise ajal, polnud lihtne. Transporti polnud ja teedki olid teed vaid nime poolest. Tuli jala kohale kõmpida.

Me kõik armastasime selliseid koosolekuid eriti ettekanete pärast rahvusvahelisest olukorrast. Juttu tuli tingimata ka maailmarevolutsioonist, meie aga tahtsime väga, et see võimalikult kiiresti puhkeks. Tundus, et kui ettekanne ära jääb, pidurdub ka maailmarevolutsioon.

Kord, pärast kevadist suurvett, toimus koosolek ühes Jelna lähedal asuvas külas. Nagu alati, läksid kommunistlikud noored ka nüüd üksmeelselt teele. Kuid mitte kõik. Kõige suurema küla poisid ei ilmunud. Koosolek jäi ära. Pärast selgus, et küla oli tulvaveest ära lõigatud, vesi oli tammist läbi murdnud ja silla kaasa viinud.

Ootasime kaua ja nurisemata. Lõpuks teatati meile, et rahvusvaheline ringvaade jääb ära. Et aga kõik koosolekule ei ilmunud, hakkame arutama distsipliini. Ettekande teeb Leonidovskoje rakukese sekretär, kelle nime teiste rakukeste noored ei teadnudki. Teda kutsuti komissariks, sest ta kandis ohvitserimütsi ja portupegga sõjaväerihma. Loomulikult ei jätnud ka komissar maailmarevolutsiooni probleemi puudutamata. Tõsi küll, ta rääkis neist probleemidest sedavõrd, kuivõrd «distsipliini nõrgenemine meie ridades on meelepärane rahvusvahelisele imperialismile».

Praegu on raske öelda, kuidas me tookord mõistsime komsomolidistsipliini ja maailmarevolutsiooni vastastikust seost. Mäletan vaid, kuidas keegi meist naljatas, et me peame vastutama nii nende eest, kes koosolekule ei tulnud, kui ka maailmarevolutsiooni saatuse eest. Võib-olla sisaldas see nali ebateadlikku protesti katse vastu esitada formaalset reaalse pähe. Kas me tegelikult võisime tõsiselt võtta komissari üleskutset olla distsiplineeritud, kui keegi meist polnud distsipliini rikkunud?

Ei maksa asja ees, teist taga inimesi manitseda. Manitsused nagu rahagi — kannatavad inflatsiooni all. Liigsed manitsused viivad hinna alla. Me heidame sageli nalja selle üle, et usuvastaseid loenguid peetakse neile, kes ei usu ja pole kunagi uskunud. Need aga, kellele selline loeng oleks kasulik, istuvad samal ajal rahulikult kodus

või siis on loengusaali kõrval kirikus. Alati peab teadma, kellele mida pakutakse.

Kahjuks sarnaneme me sageli nende kukkedega, kel on ükspuha, kas hommik saabub või mitte — peaasi kui kireda saab. Niisugused kuked ongi tekitanud «linnukeste» süsteemi. Kui vaid saaks üritusi läbi viia, hõigata loosungeid «edasi ja kõrgemale», hoolimata, on sellest siis abi või mitte!

Formaalsete üritustega sillutatud tee ei vii paradiisi ega põrgusse, vaid otse bürokraatia rappa. Ja kõik algab esimesest järeleandmisest: kuidas saaks lihtsamalt. Järeleandmisele järgneb diskrediteerimine, sellele — läbikukkumine. Hea idee läbikukutamiseks pole vaja eriti pingutada. Maksab vaid idee mõttetuks muuta või siis... paberil «edukalt ellu rakendada».

Sinjaki küla õpetaja Nikolai Berjozkin jutustab oma kirjas Emskist. Miks Emskist, ei tea, võib-olla on ta sealt pärit. Ja mis tähtsust sel ongi. Kuid ta kirjutab linnast nii nagu esmakordselt armunu tüdrukust, keda ta pole julgenud veel suudelda.

«Linna pargis võib lugeda üleskutset,» kirjutab Berjozkin. ««Hoolitse ilu eest meis ja meie ümber!» Ilusasti kirjutatud. Lenini prospektil köidab tähelepanu teine loosung: «Kallis seltsimees! Kas sa oled teinud kõik, et meie linn saaks kommunistliku töö linnaks?» Loed ja tunned tahtmatult austust nende vastu, kes siin elavad ja töötavad...»

Kirjutab ja imetleb. Ja äkki...

«Linna täitevkomitee hoone vastas sotsialistliku võistluse näitajate tahvli juures lehvib kõrge varda otsas erapunane lipukangas. Seal seisavad kaks, nähtavasti esimese klassi tüdrukut ja veerivad silpide kaupa, et lipp on heisatud rajooni eesrindliku majandi auks... Lausa lust oli neid vaadata. Ma imetlesin neid. Siis aga läksid tüdrukute näod pilve. Ka minu naeratus hajus. Laste tähelepanu köitnud tekstist pisut kõrgemal oli õlivärvidega maalitud meie riigi vapp. Kuid aeg, vihm, tuul ning päike olid oma töö teinud. Joonis oli nii pleekinud, et esimesel pilgul ei saanud arugi, mis seal kujutatud oli. Näitajate tahvli kõrval asus autahvel linna parimate töötajate fotodega. Ja milline hämmeldus ning tusk valdas mind, kui nägin eesrindlaste liimiga kokkuplätserdatud portreid. Nende nägusid polnud võimalik eraldada. Seisin ning

mõtlesin, kes küll irvitab nii julmalt nende üle, kes väärivad austust? ...»

Lugesin kirja ja mõtlesin... Me kõik oskame nelja aritmeetilist tehet. Nende omandamisega algab matemaatika õppimine. Ka elureeglid on niisama lihtsad ning vajalikud. Neid reegleid on palju. Kuid peamine, võib-olla kõige tähtsam on, et olgu sõna nii ilus kui tahes, tegu jääb alati olulisemaks.

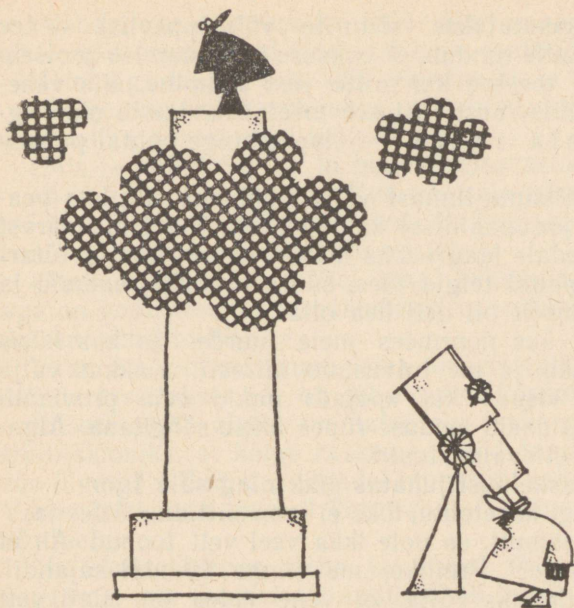
Meil pole midagi loosungite ja üleskutsete vastu. Kuid me peame taunima neid, kes riputasid loosungi üles ja arvavad nüüd, et nad on palju ära teinud. Seepärast võttiski pleekinud ning lohakas autahvel koolitüdrukute näod pilve ja kustutas naeratuse Sinjaki küla kooliõpetaja näolt.

Nagu näete, on õpetaja Berjozkini ja saadik Pahhomovi kirjad väga erinevad ja ometi väga sarnased, sest neil on ühine mõte. Autorid protesteerivad bürokraatliku näilikkuse vastu.

Bürokraatia ei seisne ainult ja üksnes selles, et paber saadetakse valesse kohta, et vanakest lastakse eesruumis tundide viisi oodata. Bürokraatia on ka see, kui inimest ei usaldata ja teda kahtlustatakse. Kõige hullem aga on, kui välist kesta peetakse sisust olulisemaks, kui rahuldutakse näilisega.

Kunagi teatati «Izvestijas», et ühe linnanõukogu täitevkomitee arutas oma kolmekümnel istungil 3586 küsimust. On kõnelematagi selge, et nii palju küsimusi on võimatu arutada.

Sellise fantastilise päevakorra koostasid ilmselt bürokraadid. Olen veendunud, et nad tahtsid oma parima anda, kuid lõpuks mõistavad nad ka ise, et nii palju küsimusi pole võimalik tõsiselt arutada. Kuid ometi nad... arutavad või vähemalt teevad niisuguse näo. Kas mitte sellepärast ei muutugi vahel otsused šablooniks? Juhtub, et äsjane omavoliline ehitaja muutub äkki seaduslikuks majavaldajaks, tõeliselt seaduslik aga seisab järsku lõhkise küna ees nagu Puškini muinasjutus. Niisugune võib olla tulemus, kui asju ei lahendata sisuliselt.

TEE NAGU MINA!

Perekond ja ühiskond. Kuidas mõjustab esimene teist ja teine esimest? Need on keerulised probleemid, mis vajavad põhjalikku uurimist.

See, millele siin lugeja tähelepanu juhitakse, on vaid ajakirjaniku põgusad märkmed. Teatavasti tuleb ajakirjanikel halvaga märksa sagedamini kokku puutuda kui heaga.

Olen kohanud mitmeid perekondi, kus nii mõnigi asi soovida jätab. Väliselt oleks nagu kõik korras, oma olemuselt olid need perekonnad aga pigem indiviidide koosseksisteerimine kui südamete liit.

Järgnev on nukker, sündsusetu, paiguti isegi võimatult vastumeelne. Ometi ei tahaks ma mitte niivõrd oma nõrdimust avaldada kui arutada, miks, millest ja mispärast.

Sõjaväes kasutatakse sõdurite väljaõppeviisi — tee nagu mina! Mulle tundub, et isiksuse kujundamise protsessis on selline meetod kui mitte just peamine, siis vähemalt väga tähtis. Sest just see meetod kodeerib eluprogrammi tabularasal — lapse hinge puhtal paberilehel.

Kord me sõitsime linnast välja puhkama. Tegime peatuse Moskva jõe maalilisel kaldapealsel. Veidi aja pärast löid meie lähedale laagri üles mõned noormehed ja tütarlapsed. Nad panid telgid üles, süütasid lõkke, naersid ja naljatasid. Ilmselt oli neil hea olla.

Hiljem tuli üks noormees meie juurde. Ta kas küsis suitsu või tikku, ja me tutvusime kiiresti. Kukkus välja nõnda, et nii «isad» kui «pojad» panid oma proviandi kokku ja korraldasid looduse rüpes ühise söögilaua. Algasid vastavad ettevalmistused.

Kõiki neid askeldusi juhatas pikk ning sale Igor.

«Petro, hangi kasetohtu, lõke ei taha süttida,» ütles ta.

«Lenka, vanamutt, sa pole ikka veel vett toonud. Ah et kallas on kõrge? Preilike, me elame 20-ndal sajandil. Suvatsege teatavaks võtta, et vene eided on alati vett kandnud. See on nende püha kohus...»

«Ai-ai-ai, Niinake... Tolik... Kas te suudlesite seal või mis? Tassige hagu kokku. Millega ma meie ühiskondlikku kollet kütma hakkam?»

Teda kuulati. Siin valitses täielik võrdsus. Kõik tegid kõike. Ja kui väike Lenka hakkas kahe presentämbriga mööda mäeveeru laskuma, ei vaadanud ükski poiss tema poole. Vaid üks meie seast — kõhukas kiilaspäine ja suurte sarvprillidega onu, kes oma pooletobistes aluspükstes veider välja nägi, hüppas püsti ja läks talle appi. See naljakas onu oli ainuke rüütel.

Keegi ei öelnud poistele midagi. Sellest hoolimata hakkas neil ebamugav. Midagi originaalset leidmata, katsus Igor teravmeelitseda.

«Teie, meie lugupeetud isad ja eelkäijad, ei pea meeste ja naiste üheõiguslikkusest arvatavasti midagi. See printsiip on meie konstitutsioonis ära märgitud ja teadupärast valasite selle eest verdki,» pajatas ta. «Meil on raudne seadus: täna sina, homme mina.» Ta jätkas: «Nii veekest kanname, kui tuhlist koorime. Graafiku järgi... See on ühehäälselt vastu võetud. Erapooletuid või eriarvamusi polnud...»

«Vabandage,» katkestas teda üks «isadest». «Kas te olete oma armastatud tütarlast koju saatnud?»

«Hm! Aga kuidas siis, söör. Korduvalt, ja mitte ühte.»

«Õelge, kas niisugust juhust on olnud, et tema on teid saatnud ja pärast üksi koju läinud?»

«Mis te nüüd! See on ju hoopis teine asi.»

«Aga kuidas on kodus? Kui on vaja nihutada, ütleme, mööblit, kas siis on ka töö võrdselt ära jaotatud: isa lükkab kappi, ema puhvetit, poeg lauda?»

«Meil seisab mööbel ühel kohal kakssada aastat. Paps aga on kodustest töödest täielikult vabastatud. Ta on meil dotsent ning toitja...»

Vaat, see polnud enam kaks ämbrit vett, mida kordamööda tassitakse. See oli juba terve filosoofia.

Iidsest ajast alates on naise elu raske olnud. Muutus traditsiooniks, et kõige raskemad tööd langesid nõrgema soo õlgadele. Endistel aegadel tunnistati seda ka avalikult. Vana ühiskonna moraal kinnitas, et naine pole mehega võrdne.

Me võrdsustasime mehe ja naise. Pole mõtet hakata seletama, mis see naisele andis. Kuid mõningatel juhtudel tuleb see võrdsus naisele kahjuks.

«Paps on kodustest töödest täielikult vabastatud. Ta on meil dotsent ning toitja.» Ma ei tunne seda perekonda. Võib-olla «mamps» töötab, võib-olla on ta koduperenaine, võib-olla sokutab kõik koduabilise õlgadele ja lendab ühest salongist teise. Kuid otsustades selle järgi, et Igor ei õelnud «Lenka, vanamutt, nõiu siin tule ääres, ma kargan vee järele», vaid ütles «Lenka, vanamutt, kärmesti vett tooma», otsustades selle järgi, et ta ei rikkunud idiootlikku graafikut, vaid pidas sellest punktipealt kinni, polnud talle sisendatud austust naise vastu. Ümberkasvatamine on aga sada korda raskem.

Meie seadused, ühiskondlik moraal austavad ema. Emade ja laste kaitse on riigis hästi korraldatud. Kirjandus ja kunst ülistavad ema. Kuidas aga on lood perekonnas?

Ma ei hakka kordama kulunud lugu, mil mees ning isa, kes on koos naise ning emaga ühel ajal töölt saabunud, viskab diivanile lugema artiklit võrdõigusest, samal ajal kui tema naine kolistab köögis pottide-pannidega, et oma mehele õigeaks ajaks maitsvat ning toitvat rooga valmistada. Meie, täiskasvanud, ei tee sellest võib-olla väl-

jagi, kuid laps märkab kõike, ka seda, kuidas töölt koju jõudnud isa ei vaata ema poolegi, vaid käratab: «Ema, anna teed!» Ta oleks võinud ju ka öelda: «Ole kena, too õige teed, olen täna väsinud.» Lapse puhtas hinges kajastub paratamatult nii üks kui teine. Ja kunagi annab külv lõikuse, olgu siis hea või halva.

Või kas ei tule teile tuttav ette järgnev episood? Trollivõi autobuss on inimesi täis. Ühel esimesel istmel istub 8—10-aastane laps. Tema kõrval seisab ema või vanaema, teised täiskasvanud. Katsuge emale öelda, et istuge ise, las poiss seisab. Kohe kuulete: «Need on laste kohad» või «Ta on ju laps». Toosama laps võib hommikust õhtuni palli taguda ja pole vigagi — kannatab välja. Kuid 10 minutit seista ei või. Kuid ega see olegi olulisem, kes istub, kes seisab. Palju tähtsam on, et ema üks selline repliik võib nulliks teha kümned vestlused, kus lapsele kinnitatakse, et egoism on halb omadus.

Maailm pole tema, vaid tema maailma jaoks. Laps peab sellest aru saama. Nii õpetasid suured pedagoogid Jan Amos Komenskyst kuni Anton Makarenkoni, selline oli nende testament.

On vähe abi, kui neist testamentidest üksnes räägitakse ega tehta midagi nende elluviimiseks. Nii võibki juhtuda, et meie nõukogude pinnasel õilmitsevad rahumeeli proua Prostakovad. Ka mul tuli ühe niisugusega tutvuda.

Kord sõitsin ühte Odessa kooli, kus õppisid poisid, keda nende vanemate sõnade järgi ebaõiglaselt koheldi. Rääkisin kaebusest õpetajatele. Nad ei hakanud end õigustama.

«Parajasti ootamegi järjekordset visiiti,» ütles õppealajuhataja. «Kohe saate kõike kuulda ning näha. Järeldused tehke ise.»

Peagi sisenes Pjotr Paramonov koos abikaasaga. Need-samad, kes pedagoogide peale kaebasid. Visiidi põhjuseks oli, et nende noorem poeg oli saanud järjekordse puuduliku ja nüüd oli vaja õpetajaid ebaõigluse eest karistada.

«Kes pani minu poisile kahe?» kõlas küsimus.

«Meie... see tähendab õpetaja,» vastas õppealajuhataja.

«Mis põhjusel?»

«Sellepärast, et Kolja ei olnud tunniks õppinud, ülesanded olid lahendamata ja peale kõige muu pidas end tunnis halvasti ülal.»

«Pole võimalik,» lõikas isa.

«Kolja on nii tore ja teadmishimuline poiss, ilmselt saab ta kunagi akadeemikuks, teie aga panete talle kahtesid», oli ema nõrkinud.

Samal ajal istus «tulevane akadeemik» pingi all, klähvis seal koera kombel ja püüdis naabrit säärest hammustada. Andekas poiss tuli ukse taha saata, mille üle ta siiralt rõõmustas. Poiss kõndis mööda koridori, urgitses nina ja mõtles, kuidas jõudeaega veeta. Teoreetiliste probleemide vastu ei tundnud «geniaalne» poiss mingit huvi, sellest andsid tunnistust tema päevikulehekülgedel kirendavad kahed.

Nikolai Paramonov on praktilise meelega poiss. Mee- nutades, et viimasel tunnil oli räägitud klaasi omadustest, otsustas tulevane teadlane eksperimendi sooritada... Trahh! Elektrilamp lendas kildudeks. Niisama rabadaks osutus ka aknaklaas ning kevadine tuul tungis koolimajja. Seejärel köitis eksperimenteerija tähelepanu spordimatt. Üks noahoop, ja mõistatuslik ese avas oma salapärase sisemuse.

Samal ajal kui Koljake õppis säärasel veidral viisil tundma asjade ning nähtuste omadusi, jätkasid isa-ema õpetajate ründamist.

Sõjakas paar süüdistas õpetajaid ja kooli juhtkonda kõigis surmapattudes. Nad olevat õpilastega jämedad, ei oska lapsi õpetada ega kasvatada ning suhtuvad nende rahulikesse ja andekatesse poegadesse ebaõiglaselt.

«Vanema poja rikkusite mul ära, tema loomupärastest annetest ei jäänud tuhkagi järele,» karjus papa.

Hiljem vestlesin ma Paramonovi vanema poja Georgiga. Ta oli sunnitud koolist lahkuma pärast seda, kui tal seitsmendas klassis oli kolm ainet puudulikud.

«Kool on süüdi,» kinnitas ta. «Ma olin peaaegu viiemees, kuid õpetajad kukutasid mind spetsiaalselt läbi.»

«Jah-jah, selles koolis ei osata lapsi kasvatada,» haarasid vanemad jutuotsast.

Isast-emast toetatud Georgi jätkas jutustust iseendast. Õpetajate niisugusest käitumisest solvunud, astus ta töölisnoorte kooli. Mõne kuu õppinud, otsustas ta, et on tark juba küllalt.

«Kus te töötate, Georgi?»

«Ma ei tööta kusagil,» vastas alaealine.

Vanem poeg looderdas lihtsalt, tema ainsaks tegevuseks oli tänavail koeri taga ajada.

Nüüd pingutab kogu õpetajate kollektiiv Paramonovite abielupaari arvates jõudu, et ka nende teist võsu hukutada.

«Kes on siis süüdi, et teie poeg nii halvasti õpib?» küsisin vanematelt.

«Kuidas kes?» imestas Paramonov siiralt. «Eks see ole süüdi, kes kahtesid paneb. Loomulikult õpetajad. Niisugused õpetajad tuleks pedagoogiliselt töölt minema kihutada».

«Mispärast?»

«?».

Õpetajate ainus süü oli selles, et nad nõudsid õpilastelt teadmisi, vanematelt aga kaasabi, et nende endi lapsi kasvatada. Selliseid pedagooge tuleb tänada ja neid kõiges abistada. Kuigi viienda klassi õpilane Kolja Paramonov ei omanda teadmisi otse lennult, sõim pedagoogide aadressil jääb talle kindlasti meelde.

...Päev-päevalt õppis Nikolai üha halvemini ja läks lõpuks täiesti ülekatte. Solvata õpetajat või pioneerijuhti oli tema käes käkitegu. Poisi käitumist arutati pioneerisalgas, klassikoosolekul, rääkimata sellest,* et temaga pidevalt vestlesid õpetajad ja isegi kohaliku miilitsaosakonna töötajad.

Isa ja ema olid veendunud, et nende laps on ideaalne poiss, ainult veidi elav. Tookord solvusid Paramonovid minu peale väga, sest ma keeldusin neid aitamast ja isegi noomisin neid.

«Ka teie!» surus ema huuled kokku. «Pedagoogid häälestasid teid Kolja vastu. Mulle on kõik selge.»

Oli kasutu vaielda ja ma lahkusin.

Möödus neli aastat. Ma sain Odessast Paramonovilt taas kirja. Seekord juba pojalt.

Nikolai oli seitse klassi patuga pooleks lõpetanud ja läinud tehasesse tööle. Nüüd aga kaebas, et talle ei anta kategooriat. Millist nimelt, seda ma enam ei mäleta. Kirjutasin meistrile, keda Nikolai iseloomustas kui hingetut bürokraati, formalisti. Vastus oli veenev: Nikolai Paramonov töötab ja käitub võimatult halvasti (see polnud paljasõnaline kinnitus). Vastasin Nikolaile, et ta ise on süüdi.

Siis sõitis Nikolai, paks paberipatakas kaasas, Moskvasse kaebama. Teda oli joomise ja tööluuside pärast valandatud... Nüüd kavatseti tema vastu kriminaalasja

algatada, sest ta olevat mingid defitsiitsed materjalid maha joonud.

«Millega saan siin mina aidata?» vastasin. «Te ise...»

«Selge,» vastas ta, «teil on ringkäendus. Ma veel vaatan...»

Inimese kasvatamine ei seisne üksnes manitsustes ega käitumise kontrollimises. Kasvatamine on eelkõige eeskuju. Tuleb elada vormeli — tee nagu mina järgi. Lapsele kõneldakse palju kõlavaid ning häid sõnu, kuid isiklik eeskuju on asendamatu.

Lapse hing on ebatavaliselt vastuvõtlik nii heale kui kurjale. Ja sageli me ei märka, millise juubelduse me temas oma käitumisega tekitame ja, vastupidi, millise pettumuse valmistame...

Elatanud inimesed toovad sageli näiteks oma põlvkonna. «Kas meie ajal oli niil!», «Milline on küll praegune noorus», «Vaata kus meie...».

Nähtavasti on see seaduspärane, sest halb ununeb kiiremini kui hea. Loomulikult on igal vanaätilgi oma aegadest halba mäletada, kuid meenutada tahetakse ju ainult head. Milleks sellised ärritavad sententsidki!

Kuigi isad teavad väga hästi, et õigus on rohkem õiglase ja nõudliku kui kõikeandestava ja sentimentaalse isa poolel, pigistavad nad oma laste vigurite puhul ometi ühe silma kinni. Pehmeloomulisus on kasvataja halb liitlane.

Kui jälgida nõukogude noormehe või neiu elu sünnist täisealiseks saamiseni, ei tähelda me midagi ebahumaanset, kahjulikku. Perekond... Lasteaed... Kool, pioneersalk, komsomol... Läbides need kasvatuslikud etapid, ammutab laps enesesse vaid head, õpib tundma õigeid, terveid, inimlikke ühiselureegleid, seltsimehelikkust ja austust inimese vastu... Millega aga põhjendada kogu olemasolevat vördjalikkust?

Tee nagu mina — see põhimõte peaks olema mitte üksnes perekondliku, vaid ka ühiskondliku kasvatusaluseks. Kas me tahame seda või mitte, kuid suure osa omast ajast veedab laps tänaval, mis aga on täis ootamatusi. Jutustan mõningatest kohtumistest nn. tänavakasvandikega.

Vestlesin Moskva poisi Vladimir Abramoviga miilitsa lastetoas. Ta toodi siia sellepärast, et lõhkus käsipuid, rikkus välisuksi ja murdis puid.

Vestluse emotsionaalsuse huvides võtsin appi ilukirjan-

duse. Rääkisin Tšernõševskist, noorkaardiväelastest ja tsi-teerisin isegi «Kuidas karastus terast».

Kõik oli kasutu. Mu noor vestluskaaslane ei pidanud mu ilukõnест midagi.

Ka minu majanduslikud rehnungid ei tekitanud soovita-vat muljet. Vladimir Abramov jäi elamispinna ruutmeetri maksümuse, eelarvearvude ja muu niisuguse suhtes täiesti ükskõikseks. Nii nagu moraal, oli jõuetu ka ökonoomika.

Mõtlesin, et talle peab vist lähenema kuidagi elulise-malt. Jutustasin loo, millega olin tutvunud ühe Moskva miilitsaosakonna annaalide järgi. Minu arvates pidi see mõju avaldama, sest oli ju Vitali R. Vladimir Abramovi eakaaslane ja elas pealegi tema naabruses.

Lugu ise oli järgmine.

1946. aastal sündinud Vitali R. töötas elektrikuna. Järe-likult parandas lüliteid, keeras lampe ja kaitsekorke, puti-tas elektririistu. Sellega tegeles ta terve tööpäeva. Üle-jäänud aja, kui magamine ja söömine maha arvata, pühendas ta vastupidisele tegevusele: rikkus lifti signali-satsiooni, lõhkus lampe, kritseldas seintele näotuid sõnu jne., jne.

«Mõtle järele, Vitali,» manitsesid naabrid, sul läheb veel täbarasti!»

Vitali sülitas põlglikult ja jätkas teiste omasuguste loodritega pahanduste tegemist.

«Vitali R., me võtame su vastutusele, kui sa huligaanit-semist ei lõpeta,» hoiatati teda ka miilitsas.

«Kah mul asi!» oli noormees suureline.

Noormeest püüti mõjutada ka vanemate kaudu, kuid isa-ema nägid maailma poja silmadega.

«Mis te poisikesest tahate?» solvusid nad. «Poisike võib lõppude lõpuks ka pisut vallatleda. Kas ta siis tapab või röövib?»

Varsti aga rööviski Vitali kodanik Ivanovat ja kohus isoleeris ta ühiskonnast kaheks aastaks.

Niisugused olid siis selle süütu tegevuse tagajärjed. Rääkisin loo Vladimirile.

«See pole väljamõeldis,» ütlesin paljutähendavalt, «tao-line saatus tabas sinu eakaaslast.»

«Ja mis siis,» osatas Vladimir. «Mina ju ei röövi.»

Tõepoolest, tal oli raudne loogika ja ma jäin ummikusse, sest Vladimir polnud tõepoolest seni veel kedagi röövinud. Esialgu veel «vallatles».

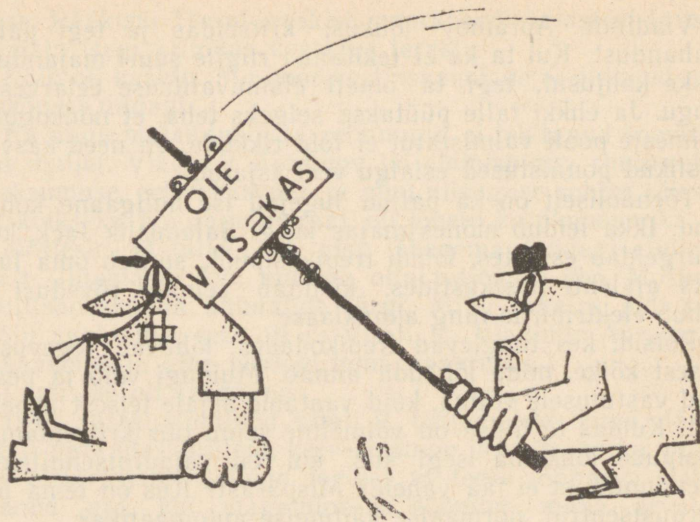
Vladimir Apramov lõhkus, kritseldas ja tegi palju pahandust. Kui ta ka ei tekitanud riigile suuri majanduslikke kahjusid, tegi ta ometi elamuvalitsuse eelarvesse augu. Ja ehkki talle püütakse selgeks teha, et nõukogude inimeste poolt valmistatud ei tohi rikkuda, on need kasvatulikud ponnistused esialgu veel asjatud.

Tõenäoliselt on ka paljud lugejad ise huligaane kohanud. Ikka leidub mõnes majas keegi Saladuslik Jack, kes mürgeldab esikutes, lõhub trepikäsipuid, süütab oma lustiks ajalehti postkastides, kirjutab seinale rõvedusi ja lõhub elektripirne ning aknaklaase.

Poisid, kes tunglevad trepikodades, lõhuvad tegevusest kõike, mida lõhkuda annab. Muidugi võib ja peab nad vastutusele võtma, kuid vaatame asjale teisest aspektist. Kuidas ta üldse on võimeline seinu täis kritseldama, käsipuud lõhkuma isegi siis, kui on sajabrotsendiliselt veendunud, et ei jää vahele? Mispärast? Kus on tema pidurdustsentrid, normaalse käitumise automaatika?

Vanem põlvkond pidi taluma paljugi. Nad ei jäigastunud ega muutunud halvemaks. Raskuste karmi kooli läbi teinud inimesed muutusid isegi südamlikumaks. Ent kas pole meie hulgas niisuguseid, kes elavad põhimõttel: «Meie omal ajal tundsiime puudust, töötasime, las nüüd meie lastelgi olla kergem.»

Pedagoogika tunneb paljusid võtteid ja meetodeid, kuidas poisse ja tüdrukuid kasvatada. Et ma pole spetsialist, ei oska ma neist ühtegi eelistada, vaevalt on ka spetsialistid selles küsimuses üksmeelsed. Kuid elu on mind veennud, et printsiip «tee nagu mina» on kasvatuses äärmiselt oluline! Noortele on see õpetlikum kui tuhat kõige õigemad manitsussõna. See tõsiasi on juba ammu ja laialdaselt teada, kuid miks me küll selle nii sageli unustame?

OLGEM KOMBEKAD!

Kui viies aastakümme juba turjal on, tuleb hakata oma figuuri eest hoolt kandma. Keha ei pea aegade katsumuste vastu ja me hakkame tasapisi juurde võtma. Ei saa just öelda, et väga, aga siiski. Ka nende ridade kirjutaja pole sellest kurvast saatusest pääsenud.

Kord kohtasin ma oma head sõpra. Too hõikas nii, et tänav rōkkas:

«Küll sa oled vägevvalt paisunud, vanapoiss...»

Me polnud paar aastat kokku saanud ja võimalik, et mu keha oli pisut vormist välja läinud. Võib-olla isegi enam kui pisut.

Olen veendunud, et mu sõber ei tahtnud mind solvata, vastupidi. Ta ütles seda, sest tal on niisugune taltsutamatu loomus.

Kunagi taheti käibelt võtta mõisted nagu «etikett», «kasvatus». Omal ajal võis seda millegagi õigustadagi. Revolutsioon likvideeris kodanliku riigi, vapustas inimeste elu-

laadi, hindas ümber väärtused, nihutas paigalt elukondlikud mõisted. Rumalus oleks selles revolutsiooni süüdistada. Kui me läksime võitlusse valgekaartlaste vastu, muutusid juba nende pagunid vihkamisobjektideks. Kui kehvik tõusis oma rõhujate vastu, ei võinud ta leppida ka oma klassivaenlaste harjumuste ja maneeridega.

Loomulikult ei saa pagunite ega ka viisakusreeglite järgi klassikuuluvust hinnata. Lenin kandis alati lipsu, Lunatšarski näpitsprille, Gorki aga kaabut. Rahvahulkade revolutsiooniline puhang vajas sümboolikat. See väljendus põlguses hea tooni vastu.

Inimesele on omane püüe ilu, elegantsi järele, seisnegu see siis rõivais või vastastikustes suhetes. Lips on taas eluõigustes ja punane pearätt loovutanud koha moodsale kübarale. Praegu oleks kummaline hinnata inimese sotsiaalset kuuluvust tema riiete järgi. Kui varem mõtlesid tualettidest vaid moesalongide igapäevased külastajad või äärmisel juhul tähtsusetu osa elanikest, siis praegu tahab iga vabriku- või külaneiu moodsalt riides käia. Ja see on väga hea.

Kuidas on aga lugu kasvatatusega?

Selles valdkonnas kõnnime me ikka hõlmad valla ja peame lipsu mitte kellelegi vajalikuks anakronismiks. Labasust kipume vahel koguni hindama — vaat kui avar hing! Võtame kas või minu sõbra. Ma ei räägi seepärast, et ma oleksin solvunud. Tema enese pärast on piinlik. See on taoline tunne nagu ikka, kui keegi teeb või ütleb midagi ebasobivat. Ise pole süüdi, aga ometi on häbi.

Muide, juba vanadest Mehhiko kroonikatest võib lugeda: «Kui sa midagi märkad või kuuled, tee nägu, et sa ei tea midagi, ja vaiki, eriti siis, kui see on midagi halba, mis kedagi puudutab.» Kahjuks ei oska me sellest tõeterast alati lugu pidada.

Loomulikult võiks palju rääkida sellest, et hea toon ja etikett on pärit suurilma salongidest, et nad on vaid kauniks fassaadiks, mille taha peituvad intriigid, kadedus, salasepitsused, kurjus, tühjus, et inimestevahelised terved suhted ei vaja niisugust silmakirjalikku fassaadi jne. Kuid miks ei või terveid inimestevahelisi suhteid raamida kaunis etikett? Sel juhul ei peaks hea toon kängitsema ei revolutsioonilist meelsust, tööpaatost ega avarat hinge.

Viisakus ja delikaatsus pole etiketitähed, vaid käitumisnormid. Hea tooniga on vastuolus niihästi häbematu suh-

tumine nooremasse, lõimitamine endast vanema ees kui ka hoolimatus eakaaslase suhtes. Tuleb austada seda, mis on inimeses head, aga olla delikaatselt mõistev ka ta nõrkuste ja veidruse suhtes. Muidugi ei kutsu ma üles austama puudusi, kuid pindu ei maksa ka alati palgiks pidada ja ninakrimpsutustega liialdada.

Igal inimesel on oma isiklik arvamus. Võimalik, et see ei ühti üldisega. Mis siis ikka, arvamust ei pea tingimata jagama, kuid ometi tuleb seda austada.

Kord me hakkasime rääkima Hemingwayst. Ausalt öeldes, ma ei jaga üldist vaimustust tema kohta. Peale «Vanamehe ja mere» mulle tema asjad ei meeldi. Kui ma oma seisukohaga lagedale tulin, lendasid repliigid:

«Kuidas nii võib!»

«Nõmedus!»

Ja nii edasi. Kordan, vaidlust polnud, sest ühtegi argumenti ei esitatud. Pealegi ei protesteerin repliikide, vaid tooni vastu, millega neid lausuti. See oli ebadelikaatne.

Kuid kõik see on, nii-öelda, isiklik. Mulle lihtsalt ei meeldinud, kui keegi minu kohta midagi ütles. Lõppude lõpuks elab selle kõik üle, kuid pigistades silma kinni taoliste pisiüksimuste puhul, valmistame pinda juba laiema haardega jõhkardite tekkimiseks. Ega prantslased asjata väida, et halb toon tekitab kuriteo.

Hoone ehitatakse üksikutest tellistest. Kui aga monteeritakse tervetest paneelidest või plokkidest, eeldatakse, et iga detail on kindel ning vastupidav. Austada ühiskonda tervikuna tähendab austada iga tema liiget ja vastupidi.

Juhus viis mind kokku kahe leningradlasega — töölise Anatoli ja insener Pjotriga. Mõlemad austatud seltsimehed. Ise nad räägivad sellest järgmiselt.

«Meie ja meie naised tulime oma ühise sõbra pulmast. Loomulikult olime võtnud... Rääkisime ja naersime bussis valjusti. See millegipärast reisijatele ei meeldinud. Meile tehti märkus. Natuke aega me vaikisime, siis aga unustasime ja naersime jälle valjusti. Tehti teine märkus, kuid meie ei kuulunud, sest miks me siis, lõppude lõpuks, ei tohi käratseda? Me ju ei löönud ega varastanud kedagi paljaks. Ja kõik oleks olnud korras, kui poleks olnud ühte kurba seika.»

Seik oli aga niisugune. Bussis sõitis ka miilits. Ta tegi teravas toonis märkuse, mis tundus seltskonnale solvavana ja «me hakkasime militsionääriga sõnelema». Miilits tegi

algavast diskussioonist õige järelduse: «Ta peatas bussi ja nõudis, et me väljuksime. Loomulikult keeldusime. Ta võttis ühel meist käest kinni ja see tõmbas temalt juhuslikult paguni ära. Mis erilist seal siis oli? Kuid mõne minuti pärast olime miilitsaosakonnas... Pärast viidi meid kainestusmajja.»

Edasi toovad mõlemad sõbrad veenvaid argumente, mis pidid tõestama, et kuri miilits käitus nendega ülimalt ebaõiglaselt, et reisijad norisid nendega asjatult jne. Sõbrad nõudsid, et kehtestataks «kõrgendatud nõudmised iga miilitsatöötaja kohta», ise aga on nad enda arvates igast vastutusest vabad.

Millegipärast arvavad mõned, et huligaanitsemine tähendab tingimata inimest noaga ähvardada, nägu segi lüüa või tema korteris nõusid lõhkuda. Miks? Anatoli ja Pjotr on nõrдинud militsionääri tegevusest, kes neid bus-sist välja tõstis, s. t. kasutas nende vastu vägivalda.

Ma alustasin kirjutist sellest, et jutustasin oma halvasti kasvatatud sõbrast. Tema sõnad aga puudutasid üksnes mind. Kui sellisel viisil öeldu puudutab paljusid, on tegemist juba huligaansusega ja siis tuleb juba tegutseda, kuna ebadelikaatsus ja jultumus on ühiskonnaohtlikud.

Normaalne inimene on huligaani vastu teataval määral kaitsetu, sest tal pole ju taskus nuga või kasteeti. Ka peab ta huligaani sõnavarale alla vanduma. See-eest on tal uhkus, väarikus, tagasihoidlikkus. Tal ei tule pähegi enese-kaitsele mõelda, sest ta on veendunud, et võib rahulikult töötada, elada, puhata.

D. I. Pissarev ütles omal ajal: «Väga õilis on armastada ja andestada, kuid mõnikord tuleb lurjusele ka vastu nägu virutada.» Kainestusmajast lahkunud, olid mõlemad sõbrad ülimalt nõrдинud: mõtle vaid, nemad pole korda peaaegu rikkunudki, aga viidi miilitsasse.

Jultunud suhtumine kaasinimestesse on kõlblusvastane kuritegu.

Jõhkard ja jultunu, kui ta kellelegi põsele lööb, tahab, et talle ka teine põsk ette pöörataks. Karm piiblitõde — silm silma, hammas hamba vastu — talle ei meeldi. Kui tema lööb, pole midagi erilist, kui aga teda puudutatakse, paneb kohe kisama, tuletab meelde kõik oma konstitutsioonilised õigused ja hakkab kaebama.

Minu ees on veel ühe solvatu kiri, kes arvab, et kollektiiv on talle tekitanud sügava hingelise trauma.

«Minuga juhtus õnnetus,» nii alustab oma kirja Kuibõševi dotsent, majandusteaduste kandidaat Ivan Krõtov. «Aidake, ma ootan.» Tõepoolest, dotsendiga juhtus õnnetus.

Krõtov sai konkursiga Gorki metsakeemiatööstuse teadusliku uurimise instituudi sektorijuhataja ametikohale. Gorkisse kolis ta Mitšurinskist. Uues kohas läksid tal perekondlikud suhted millegipärast sassi. Leidmata võimalusi neid siluda, hakkas majandusteaduste kandidaat pudelisse vaatama. Võib arvata, et see ei soodustanud perekonna tugevnemist, samuti ka Krõtovi juurdumist tööpõllul.

«Ja vaata, mis minuga edasi juhtus,» kirjutab ta. «Kord Orenburgi võõrastemajas jõin koos oma asjadega maha ka võõra pintsaku.» Dotsendile mõisteti kaheksa kuud vabadusekaotust.

Pöörake tähelepanu tema sõnavarale: «toimus», «juhtus». Just nagu oleks mingi väline jõud ta õnnetuse lõugade vahele paisanud. Sellest ka tema halisemine ja kaebused inimeste ebaõigluse üle. Hämmastav! Miks ei kinkinud ta «auru all» olles oma pintsakut ligimesele, vaid võttis hoopis tema rõiva? Millegipärast ei hakka purjus inimene oma nägu vastu seina taguma, vaid ronib rusikatega teise kallale. Ja minu teada pole veel ükski alkohoolik ise miilitsaosakonda läinud, vaid teda tuleb sinna tirida. Miks siis kurta: «Minuga juhtus!»

Kuid jälgime sündmuste edasist kulgu. Nelja kuu pärast lasti dotsent vabaks. Seadus taastas kõik tema kodanikuõigused. Kuid instituudi juhtkond ei hakanud Krõtovile kohta hoidma, ehkki ta ei lahkunud sealt sugugi vabal tahtel. Ka ei otsitud talle teist sobivat kohta. See ärritas. Kuidas siis nii? Kuidas kolleegid minuga nii ebadelikaatselt käituvad?

«Ma olen majandusteaduste kandidaat, dotsent,» kirjutab Krõtov. «Mul on trükis avaldatud üle 15 teadusliku töö. Mind oleks võidud teaduslikku uurimisinstituuti võtta kas või nooremaks teaduslikuks töötajaks. Kuid ei võetud. Pöördusin linnakomitee poole...»

Stopp! Täiesti õige, et inimene, kes on oma karistuse kandnud, muutub ühiskonna täieõiguslikuks liikmeks ja peab töötama. Me mõistame hukka need majandusmehed, kes keelduvad karistatuid tööle võtmast. Endine kurjategija peab kollektiivis oma kaotatud usalduse taastama. Kuid mõned arvavad, et eksinuid tuleb trummipõrinaga

vastu võtta, hoolitseda nende hüvede eest, muretseda neile meelepärane amet. Nad arvavad, et oma aega ära istudes sooritasid nad kangelasteo. Kuid miks peaks Kuibõševi teaduslik üldsus Krõtovit juubeldustega tervitama? Miks on nõuded tähelepanelikkuse, osavõtlikkuse ja delikaatsuse vastu nii ühepoolsed? Kas Krõtov arvestas kolleegide tunnetega, oma instituudi väärikusega, kui varastas võõra pintsaku?

Krõtov asus tööle ühte trusti. Seal oli palk 75 rubla, mis teda ei rahuldanud. Ta solvus ja hakkas uuesti jooma. Teda saadeti alkoholiravile. Kui Krõtov haiglast väljus, ei tervitatud teda jällegi kui töökangelast.

«Kõrgemasse kooli ma minna ei saa, sest kaadrit valitakse tendentslikult. Partei linnakomitees aga soovitatakse mul minna ühte oblasti rajoonlinna, elada ja töötada seal ja alles pärast rääkida tööst Kuibõševis. Hästi, ma ei pretendeerigi(!) praegu õppejõu(!) kohale. Kuibõševis on teaduslikud uurimisinstituudid. Kuid kaadriosakondade ülemad lähenevad asjale formaalselt ja sellepärast ei saagi ma teaduslikule tööle tagasi pöörduda. Novokuibõševskis on instituut «Giprokautšuk», kuid linnakomitee ei taha mind ka sinna soovitada, ehkki ma olen nõus(!) seal töötama. Mis maksavad pärast seda ilusad sõnad tähelepanelikust suhtumisest inimesesse?»

Loed ja ei taipagi, kas on tegemist naiivse või jõhkardiga.

Meie maal ei saa isegi seda inimest, kes on ühiskonna ees väga süüdi, arvelt maha kanda. Nõukogude seadusandlus, meie ühiskondlik moraal, poole sajandi vältel kujunenud traditsioonid tagavad igale kodanikule materiaalse kindlustatuse (loomulikult erineval määral) ja moraalset toetust. Kuid sellest ei saa teha järeldust, et inimene ei võlgne ühiskonnale midagi, ühiskond on aga kohustatud kõigele.

Juhtumid, millest jutustasin, on omamoodi unikaalsed. Siin on lihtsameelsus jõudnud absurdini. Kord aga viibisin ma lahutusprotsessil.

Noor ilus naine nõudis lahutust. Mees oli juba elatanud, kuid auväärse rauga välimust tal polnud. Tema sõnad äratasid kaastunnet. Perekonda ei tahtnud ta mingi hinna eest lõhkuda.

Algul laabus jutuaajamine viisakalt ning kombekalt. Mida edasi, seda rõhkem abikaasad ärritusid. Kumbki

nõudis, et just tema arvamust toetataks. Ja kui palju rääpust, kui palju jälkusi rääkisid nad teineteisest, häbene-mata kohtunikke ja saalisviibijaid.

Tookord neid ei lahutatud ja nad otsustasid oma perekondliku musta pesu viia ühiskondlikesse organisatsioonidesse. Ja kallaskidki kõige intiimsema jahmunud aktivistide jalge ette.

Näib, nagu puudutaks see üksnes neid endid. Ja kui piiritult ebadelikaatsed nad olid! Ma kuulasin neid ja mõtlesin, et mis juhtub siis, kui mõni võõras neile hammaste vahele satub?

Muide, räägime ka üldsusest. Kui sageli püüavad ühiskondliku töö tegijad sekkuda sinna, kus kolmas on üleliigne! Ja siin pole süüdi üksnes nemad, ehkki nad peavad niisugustel puhkudel ülimalt delikaatsed olema.

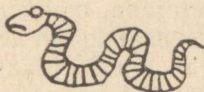
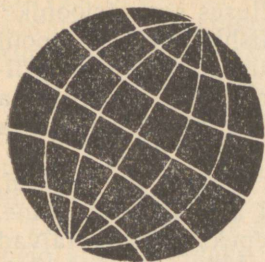
Kellegi üliõpilase ema saatis ühe Moskva kõrgema kooli rektoraadile avalduse, milles naelutas oma poja häbiposti ja väljendas lootust, et «perekonna häbi ja õnnetus, mille poeg ja teda armuseiklusse ahvatlenud naisterahvas on tekitanud, peab saama trükisõnas tõsise arutluse osaliseks».

Ei taha hakata musta pesu pesema ja jutustama kogu selle loo üksikasju. Kuid inimeste ebadelikaatsus ka iseenda vastu paneb imestama. Miks peab ühiskondlikke organisatsioone pühendama perekonnaasjadesse?

Elus on midagi, mis kuulub igaühele isiklikult — see on tema eraelu. Juhtub, et inimene on ebaõigesti käitunud, rumalusi teinud, kuid miks peavad kõrvalised inimesed sellesse sekkuma?

Teisest küljest, miks kõige lähedasemad, need, kes võivad asjasse sekkuda, ei tunne ennast selleks kohustatud olevat? Kas me kardame suhteid rikkuda, ei taha (ükskõiksusest ja enesearmastusest) teise ellu tungida? Kuid koosolekul oleme kanged mehed nõudma: «Lao üksikasjad lagedale!» Ja see polekski nagu solvamine, vaid koguni «kollektiivi kasvatus».

Sajatuhandelises tiraažis ilmunud loosung «Olgem viisakad» on muutunud mittemidagiütlevaks sõnakõlksuks. Sõnade ülev mõte on devalveerunud. Ja ometi on see üleskutse normaalse ühiskondliku elu üks nurgakivi.

MÜRGISEGAJAD

Moraalsest küljest vaadatuna on naabrite probleem kogu oma tühisusest hoolimata vägagi terav.

Naabritevahelise tüli mõttetus annab sellele erilise mõtte, konfliktide alusetus on heaks baasiks igasugustele jätkustele. Mida väiksemad on pretensioonid, seda raskem on neis orienteeruda. Üks väga kogenud uurija, kes on lahendanud kümneid keerulisi kuritegusid, ütles mulle:

«Ma olen meeeldi nõus enesele võtma kõige lootusetumat, kõige segasemat lugu. Kuid asja selgitamist, kummal tülitsevaist naabreist õigus on, ma enese peale ei võta...»

Järgnevas loos pole midagi ebatavalist. Toon selle näitena suurest mõttetusest, mis aga ometi inimestele palju meelehärmi valmistab.

Sageli väljub Lidia oma toast ja hiilib naabri ukse poole, kust kostab summutatud häält. Muutunud üheksainsaks suureks kõrvaks, imeb ta enesesse lausekatkendeid.

Kui keegi teda seejuures üllatab, ei karjata Lidia Gogoli Anna Andrejevna moodi: «Ah, milline passaaž!» Ei, Lidia mõõdab sisenejat põlgliku pilguga ja nähvab: «Kolavad siin ringi... nagu teha poleks midagi!»

Loomulikult pole see ainuke moodus naabrite eluga tutvumiseks. Võib kindel olla, et midagi ei jää tema kõikenägeva silma ja kõikekuulva kõrva eest varjule.

Kui Lidia midagi teada on saanud, antakse see viivitatult laiale avalikkusele teada. Seejuures muutub iga

«uudis» tragi naise loomingulises töötuses sensatsiooniks. Ja jumal hoidku, kui mõni püüab uudishimulikku persooni hurjutada — otsemaid ähvardab uppumisoht sogases sõimulaines. Kord püüdsid naabrid energilisemalt tegutseda ja neil tuli kohtus aru anda kodanik Lidia Jemeljanova solvamise pärast.

Mul oli au selle isikuga tutvuda. Naine on haritud, kunagi töötanud õpetajana, momendil aga koduperenaine. Tema põhiliseks tegevusalaks on keelepeks ja riid. Halvad korterinaabrid hauvad uneski plaane, kuidas tema köögi-õigusi piirata. Sellest siis ka vaen naabritega.

Lidia Ivanovna kolimispäev oli selle korteri elanike viimane rahulik päev. Alguses laskis ta lahti ühe keelepeksu, siis teise, kolmanda... ja lõpuks polnud porijõgedel enam piire. Kord süüdistas naaber Lidiat valetamises. Korrapealt veeti ta kohtu ette. Kohtusaalis pooled leppisid, kuid kööki tagasi pöördunult arendati veelgi intensiivsemat sõjategevust. Pesunöör, elektriarve — kõige igapäevaseimad asjad põhjustasid elu mürgistavaid köögitulisiid.

Mis oli selle kõrval kahe armsa vanataadi — Ivan Ivanovitši ja Ivan Nikiforovitši tüli, mis möödunud sajandil vapustas vaikset Mirgorodi! Nood rikkusid teineteise elu, kiratsesid ja surid. Lidia Ivanovna aga hoiab kogu maja hirmuvärinais ja ei kiratse sugugi — vastupidi, ta õitseb, otsekui annaksid tülid talle elujõudu.

Kord läks üks elatanud naine maja ette peenart tegema. Vaevalt jõudis ta paar labidatäit kaevata, kui Lidia Ivanovna majast kisaga välja jooksis.

«Kes lubas?! Mis omavolitsemine see on?! Käi minema!» ja «korralvalvur» hakkas labidat eidekese käest ära kiskuma.

«Aga ma olen ju alati siia peenra teinud,» lalises vapustatud naine ja tegi asjatuid katseid oma labidat tagasi saada.

Siis astusid lahingusse peajõud. Heitluspaigale tormas Lidia abikaasa.

«Labidas siia!» kamandas ta ähvardavalt. «Näed, ka minu naisel on närvid!»

Ülekaalukatele jõududele alistunud eideke põgenes. Võitjad hakkasid ülimalt rahuga peenart kaevama.

Piinlik küll, kuid nüüd kaebasid kaotajad Lidia rahva-kohtusse. Kostja esitas kümneid «ümberlükkamatuid» argumente tõestamiseks, et just eidekesel, kes peenart

kaevas, olid tema perekonna suhtes kõige salakavalamad kavatsused. Vastaspool osutus jõuetuks — ilmselt puudusid kogemused. Kohtunik tegi ettepaneku leppida:

«Leppige ära. Mis te oma elu rikute...»

«Ei taha, kohe kiuste ei taha,» ütles Lidia.

Kumbki pooltest ei raatsi loobuda suurepärasest võimast oma elu mürgitada. Rahulikust kooseksisteerimisest ei saa juttugi olla...

Loomulikult pole ühiskorter mingi paradiis. Praegu jääb neid üha vähemaks. Pole mõtet tuua arve, mis iseloomustaksid meie elamuehituse ulatust. Need on niigi teada. Kuid esialgu ei pääse naabritest veel kuhugi.

Taolisi lugusid kuulates hakkab kahju kohtunistest. Vaatamata korteritülide tühisusele, köögikonfliktide väiklusele, vastastikuste pretensioonide kitsarinnalisusele (kuid võib-olla just nende pärast) on need siiski nii keerulised ja segased, et ka kõige kogenum kohtunik laiutab käsi. Isegi ülitark Saalomon ei oskaks orienteeruda, kes kasutab vannituba korterivaldajate poolt kehtestatud limiidist rohkem.

Lugesin naabrite järjekordse kaebuse veel kord läbi. Lugesin ja imestasin. Tegemist oli täiskasvanud inimestega. Kuid nende tegudel puudus igasugune arukas mõte.

Korteris elas kaks perekonda: vana abielupaar Hrapovid ja kodanik Novikova koos tütreaga. Nad elasid normaalselt nagu tuhanded teisedki perekonnad, kuni...

Kes alustas? Kinnitatakse, nagu oleks Hrapovite hall koer tüli põhjuseks olnud. Vähemalt Novikova kinnitab, et naabrite peni olevat olnud äärmiselt vastik krants. Hrapovid aga nägid oma neljajalgse sõbras kõikide koera-vooruste kehastust. Nende arvates oli koeral aristokraatne nägu ja vaid ülima ebaõigluse tõttu ei kandnud ta kaelas koertenäituse medaleid.

Sellised olid printsipiaalsed erinevused, mis panid aluse kestvale naabritevahelisele konfliktile. Tegelikult ei seganudki koer Novikovat. Kuid siiski, see oli ju naabrite peni! Ka Hrapovitele polnud koera eriti vaja, nad oleksid temast meelsasti vabanenudki, kuna aga loom naabritele ei meeldinud, siis hoiti teda kiuste.

Poleks kuigi raske olnud koera suhtes kokku leppida, kuid kumbki pool ei soovinud mingeid järeleandmisi. Visalt ja pidevalt rikuti üksteise närve.

Ja äkki koer kadus. Kuhu ta jäi, ei teadnud keegi. Võib-olla püüdis keegi ta kinni, võib-olla lahkus ta peremeeste teenistusest omal soovil. Fakt on vaid see, et äkki oli koer kadunud...

«Ah nii!» hüüdis Hrapovite abielupaar. «Hoidke end! Koer jääb teie hingele!»

Hrapovi klanni koosolekul otsustasid vanad, tütre ja väimehed naabrite vastu sõjakäiku alustada. Töötati välja detailne kättemaksuplaan.

Kord õhtul jõi Novikova koos tütreaga teed. Väljas ladistas vihma, tuul ulus korstnas. Ja äkki...

«Ema, ema, mis see on?!»

Vastu akent toksisid korrapärased löögid.

Ema ja tütar värisesid kogu öö, ilma et oleksid julgenud ninagi välja pista.

Hommikul kurtis Novikova naabritele hirmsa öö õudusi.

«Koera vaim tuli teile külla,» torkas Hrapova õelalt.

Tegelikult oli see teravmeelne mehhanism: üle katuse veetud nõõri otsa oli seotud rauatükk. Hrapova hoidis nõõri teist otsa enda käes ja metallitükk tagus vastu akent.

Vastuseks korraldas Novikova niisuguse skandaali, et mõlemad naised taheti peaaegu haiglasse viia.

Lahingutegevus jätkus. Novikova avastas näiteks täna, et tema pesukausicale on naelaga auk sisse löödud. Homme tuli Hrapovitel pesu uuesti üle pesta. Kõige väiksemgi köögikoristuse graafikust kõrvalekaldumine tekitas skandaali, nii et terve maja jooksis kokku.

«Miks te tülitsete?» pöörduti Hrapovite poole. «Miks korteri lukk lahti on murtud?»

«Naabrite kiuste.»

«Miks te oma ühise pesunõõri katki lõikasite?» küsiti Novikovalt.

«Naabrite kiuste.»

Võimalik, et korteritülid oleksid vahelduva eduga kestnud tänini, kui poleks juhtunud tragöödiat.

Uhel hommikul algas korteris tavaline sõjategevus. Hrapova pesi kraani all kartuleid. Novikova tuli ja väänas tema pottide kohal põrandalappi. Aastatepikkuse kooselu kestel oli see kõige banaalsem episood. Äkki haaras Hrapova endal rinnust kinni. Kahe päeva pärast ta suri — müokardi infarkt.

Kaebustevool suundub kõige kõrgemate kohtuinstantsi-

deni välja. Süütõendid on ilmselt ebapiisavad: naelaga läbilöödud pesukauss, köögikoristamise graafik ja mälestused hallist koerast. Isegi Sherlock Holmes oleks nõutu.

Ma tean korterit, kus elavad, õigemini piinlevad kaks inseneri. Mida nad küll välja ei mõtle, et teineteisele meelepaha tekitada. Mõlema «tehniline mõte» töötab energiaga, mis vääraks paremat kasutamist. Üks torkas näiteks elektrijuhtmesse tavalise nõela. Naaber klõpsutagu lülitit niipalju kui tahab, aga tuli ei kustu. Nõel on juhtmesse torgatud ülalpool lülitit. Tehnika! Teine naaber paneb homme tolmuimeja tagurpidi tööle ja puhub läbi võtmeaugu naabri tuppa terve kilogrammi tolmu. Leidurid! Elanikud kardavad põhjendatult, kas äkitselt ühel ilusal hommikul ei lenda nende maja õhku.

Nii või teisiti, kuid kõik me oleme kellegi naabrid. Hea, et meil relvi pole, millega võiks vastase korrapealt hävitada. Kuid kas siis igapäevane riid ei tapa?

Ma ei taha, ei või ega pole ka võimeline avastama kõõgitülide õiget või süüdlast poolt. Selleks ei jätku mul jõudu ega mõistust. Kõrge moraal ei maksa siin midagi. Tahaks vaid koputada sõdivate poolte kõige merkantiilsematele tunnetele ja öelda:

«Kallid kodanikud! Mu armsad naabrid! Pidades lahingut vaieldava viie kopika pärast elektriarves, teete endale kahju märgatavalt rohkema eest. Võtke paberil kokku, ja te veendute selles. Kui te aga tahate kõike raamatupidamise mõõdupuuga kaaluda, siis osutub rahulik bilanss teile kindlasti kõige kasulikumaks.»

Kahjuks aga ei taheta eelöeldut arvestada.

Need naabrid, kellest juttu oli, on nii-öelda võõrad, kuid ka lähedased inimesed, sugulased elavad külge külje kõrval. Nemad peaksid üksteist hästi mõistma, ent ometi jagavad nemadki puid-maid.

Tutvunud niisuguste faktidega, hämmeldud. Miks? Mis mõte sel on? Milleks küll peaksid inimesed ise tahtma oma elu rikkuda?

Toimetusse tuli elatanud naine, teadusliku uurimisinstituudi mikrobioloog Jevgenia R. Ta tuli otsima kaitset oma vennapõja Juri eest. Salakaval noor jurist tahtvat teda ja tema ema (advokaadi vanaema) tänavale tõsta, peavarjuta jätta, õigupoolest mitte just peavarjuta, sest naisel on Moskvast suurepärane korter, vaid suvilata, ja pealegi veel kõige alatumal kombel.

«Uskuge mind, mu vennapoeg oli juba pisikesest peast napakas, teate, enneaegne. Ta on kõigeiks võimeline.»

«Kas te olete selles veendunud?» küsisin tädilt.

«Või veel! Ma tunnen teda juba lapsest saadik, kandsin teda kätel...»

Järgmisel päeval kohtusin salakavala vennapojaga. Too rääkis nagu üks advokaat kunagi ilukõneliselt ja palju.

«Vaadake,» sõnas ta korrastealt, «ma ei taha teid avameelsusele meelitada ega seda, mida teate, välja uurida, kuid öelge siiski: kes selle hoobi mulle andis?»

«?»

«Noh, kes kaebas? Kas tädi või onu?»

Kui sai teatavaks, et «hoobi» andis tädi, sõnas Juri:

«Tädi Ženja iseloomus prevaleerivad kaks joont: patoloogiline armastus raha vastu ja patoloogiline vihkamine minu vastu.»

«Kas te olete selles veendunud?»

«Jumala pärast, tunnen tädi juba pisikesest peast...»

Nii mustasid teineteist kaks kultuurset, oma kollektiivides lugupeetud inimest. Kuid mispärast?

R. perekonnal oli Moskva lähedal Podrezkovo jaama juures suvila. Mõni aasta tagasi ehitas ka noor advokaat sinna oma suvila ja elas seal oma perega.

Peagi suri noormehe isa. Pärimisseaduse järgi, mida advokaat muidugi hästi teadis, kuulub pool isa suvilast temale (teine pool kuulub vanaemale). Tekkis niisugune situatsioon: Juri kardab, et tema pärimisõigusi ei tunnista, sest tal juba on oma suvila; tädi Ženja aga pelgab, et kui pärand läheb vennapojale, ütleb see talle ühel ilusal päeval: «head aega» ja viskab ta suvilast välja. Juri tahab uue suvila ära müüa ja elada vana suvila temale kuuluvas osas. Tädi Ženja aga ihkab otse vastupidist.

Ja praegu küsivad nad minult, mida teha? Kuidas jagada kaks muna kolme vahel, nii et igaüks saaks terve muna? Ja advokaat kurdab:

«Kõige kardinaalsem selles probleemis on suvilaid puudutava seadusandluse ebatäiuslikkus...»

Kuulan ja mõtlen, et kardinaalsus peitub hoopis muus, suhtumises maailma, iseenesesse, ellu, õnne, rahasse, suvilasse, lilledesse, tähtedesse.

Ma oleksin tahtnud nende tähelepanu juhtida ühele küllalt olulisele detailile — rahale. Sest eks olnud ju raha see, mis mängis selle perekonnaga kurja nalja.

Ma ei taha hakata raha üle teoretiseerima. Mulle tundub, et raha on olemas just seepärast, et teda kulutada. Näib aga, et mõnes perekonnas vaadatakse rahale hoopis teisiti. Raha segab neid elamast. Ja niisugune kasulik asi nagu suvila muutub neil metsiku tüli ja lahingu põhjustajaks. Minul suvilat pole, kuid ma ei kadesta neid.

Uskuge, kellelgi pole suvila vastu midagi, kuid milleks muuta suvila ämblikupurgiks, kus üksteist õgitakse. Pealegi ei närita üksteist sellepärast, et on kitsas. Vastupidi, neil on liiga hea! Ja see ongi kõige hullem.

Loomulikult on see, millest jutustasin, anomaalia, erand. Kuid siiski ta pole olematu. Kahjuks ei suuda ei administratsioonid, ühiskondlikud organisatsioonid ega kohtuorganid siin midagi teha. Kõik sõltub asjaosalistest enestest.

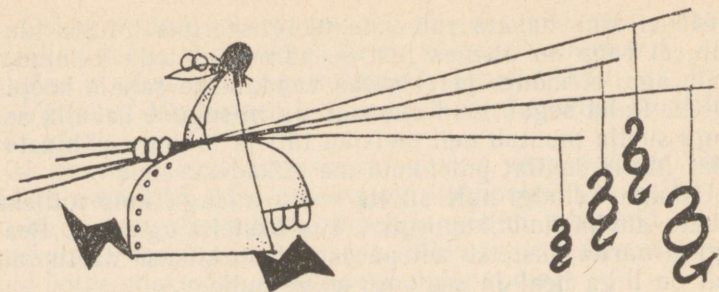
Tundub, et pole midagi lihtsamat, kui pisut kaine pilguga asjadele vaadata. Ja siis tuleme järeldusele, et ei maksa olla enese vaenlane ja hülgame pisiasjad, mis rikuvad meie isiklikku elu.

Põhimõtetega ei kaubelda. Inimene peab olema leppimatu, kompromissitu, kui tema silme all tehakse midagi amoraalset, seadusevastast.

Kuid inimeste ühiselu (me oleme tuhandete niitidega üksteisega seotud) on keeruline. Printsipiaalne suhtumine puudustesse ja pahedesse ei välista nendesse kannatlikku suhtumist, sest sageli konfliktidel polegi printsipiaalset alust. Antud juhul serveeriti printsiibi pähe elukondlikku pudi-padi. Hiljem mingisugusel etapil unustatakse tüli algpõhjus üldse ja nüüd on liikumapanevaks jõuks juba järelduste järeldus.

Mõned arvavad, et sellised lahingud ei vääri ühiskonna tähelepanu. Neil on mingil määral õigus — igauks söögu ise oma supp, kuid me ei saa jätta arvestamata üht asjaolu. Need lood ei kahjusta ühiskonna heaolu otseselt, kuid kaudselt teevad palju halba. Krussis närvid, alaline mõte «Ei tea, kuidas kodus lood on?» ning halb meeolu ei soodusta normaalset tööd, loomingut ja puhkust.

Ei, me ei tohi jääda rahulikeks pealtvaatajateks, kui inimesed kõrval tülitsevad. Me peame neid veenma, et nad ise rikuvad oma elu, et kõige kasulikum on ulatada käsi leppimiseks.

OLE MEES!

Advokaat Arkadi Krivov saabus Moskvasse Donetskist. Ta oli umbes kolmekümneaastane, küllalt tüse, kuid mitte just paks. Tal oli siilisoeng ja vatsakas kollane portfell, kus, nagu pärast selgus, oli kümme-viisteist kohtutoimikut, mille kohta kohtud olid advokaadi arvates teinud absoluutselt ebaseaduslikud otsused.

«Kuid asi pole ka selles,» rääkis Arkadi Krivov südamliku, pisut süüdlasliku, usaldust äratada püüdva naeratusega. «Probleem pole kohtuotsuste ebaseaduslikkuses. Loodan, et sellega tegeleb prokurör. Kuid saage aru, mind süüdistati, et ma kaitsen oma klientide huve liiga püüdlikult, et ma kaitsen seadust nii kohtusaalis kui ka oma isiklikus elus.»

«Veider. Kes teid süüdistavad? Kas keelepeksjad, kes käivad kohtusaalist endale materjali ammutamas?»

«Ei, mitte nemad. Prokurör. Ka kohtunik ning isegi oblasti advokaatide kolleegiumi esimees.»

Mis siis ikka, võimalik, et mõned kohtuametnikud suhtuvad advokaadiseisusse põlglikult. Neile näib, nagu segaks kaitsja tõe jaluleseadmist. Võimalik, et prokurör solvus liiga pealetükkiva advokaadi pärast. Juhtub sedagi.

Jagasin oma mõtteid ka Krivoviga.

«Just-just, kuldsed sõnad,» elavnes ta veelgi. «Mul on näiteid terve hulk, dokumente Donetskist, Hartsizskist,

Jenakijevost. Kolleegiumi esimees tantsib prokuröri pilli järgi. Ma olen alati kindlalt ning vankumatult seaduse-tähte järginud. Seadus on mulle püha. Mõnele see aga ei meeldi. Seepärast ei klapi mul ka isiklikus elus...»

Kui inimene laob lagedale niisuguse hulga fakte ja kin-nitab, et kõikidel juhtudel on õigus just temal, hakkad teda tahes-tahtmata umbusaldama. Kuid advokaat näitas dokumente, mis rääkisid tema kasuks. Ja nii juhtuski, et mõne päeva pärast istusime koos Moskva—Donetski rongis. Ööpäeva jooksul ei õpi inimest kuigi hästi tundma, kuid natuke siiski. Mulle tundus, et Krivov on pisut kuiva-võitu, ent seaduste vaatevinklist kompromissitu inimene. Siin ei tee ta mingeid järeleandmisi ega mööndusi. Muist-sete juristide põhimõte — tulgu kas või maailma lõpp, aga õigus peab valitsema — oli ka tema põhimõtteks. Vähe-malt minule jäi niisugune mulje.

Pärast kohtumist paljude inimestega, kes Krivovi hästi tundsid, veendusin, et ta on just niisugune. Kuid... kuid üks fraas, mis puutus mulle kõrva vestluse ajal advokaa-tide kolleegiumis, muutis mind ettevaatlikuks.

«Jah, ma tahtsin kõik tema südamesaladused päevaval-gele tuua. Kas siis seadus seda keelab? Tõe selgitamiseks oli see ju vajalik?» rääkis Krivov, kui me arutasime hil-juti lõppenud kohtuasja.

Antud juhul polnud intiimsusteks mingit vajadust. Asi oli alimentide mittemaksmises. Krivov oli «tema» kaitsja. «Temakese» õigus oli vaieldamatu, kohtunikud tundsid vaid huvi, miks «tema» pikka aega alimentide tasumisest kõrvale hoidus. Siis aga hakkas Krivov «temakest» rün-dama. Ta teadis üksiku naise elust mõningaid üksikasju ja hakkas neid nüüd halastamatult päevavalgele tirima. Näost tulipunane naine seisis ega osanud midagi öelda. «Ärge esitage küsimusi, mis ei puutu asjasse!» ütles koh-tunik. «Palun see protokoll kanda kui minu protsessuaal-sete õiguste rikkumine,» esitas advokaat silmapilkselt taotluse.

«Lubage, aga võib-olla oli kohtunikul õigus?» väitsin mina. «Tegelikult olid teie küsimused ju üleliigsed ega saanud kohtu otsust mõjustada.»

«Nõus. Kuid kas ma siis ei võinud neid esitada? Kas see on seadusevastane?»

«Loomulikult mitte. Kuid miks? Inimese vastu tuleb ju delikaatne olla.»

«Hm... Ma ei ole nagu niisugust paragrahvi Nõukogude seadusandluses kohanud,» muigas Krivov irooniliselt.

See episood pööras meie vestluse hoopis muule. Õiguse alalt siirdusime moraalsete, eetiliste mõistete piirimaadele. Kuigi jutt oli juba hoopis muust, kostsid ikka meie vestlustest, eriti tema repliikidest, sõnad: «õigus», «koodeks», «paragrahv».

Jah, õigus ning kõlblus on lähedased mõisted, kuid ometi pole nad üks ja seesama. Õigus tuleneb ühiskonna moraalseist alustest ja kajastab valitsevaid kõlbelisi norme, kuid ei puuduta paljusid inimestevahelisi suhteid. Eetilised kategooriad jäävad jõusse ka õigusnormide puhul. Seaduse vaatevinklist lähtudes on noorel naisel oma raugast mehe pärandusele suuremad õigused kui sugulastel. Seltskonnas võib kohtunik naisele keelduda kätt andmast, kuid tal pole õigust naise seaduslikke nõudeid tagasi lükata. Kohtunik võib avariis süüdi olevale meistriale kaasa tunda, kuid ta peab tema üle kohut mõistma.

Parata pole midagi. Õigus peab valitsema, sest muidu on rikutud õiguskorra alused — ühiskonna heaolu vundament. Ja ometi ei leidnud Krivov mõistmist, kui ta rääkis oma õigusest alandada naist kohtu ees. Kui sai teatavaks L. lugu, mõistsin, et olin kohanud küllalt huvitavat *homo sapiens*'i eksemplari.

Lugu ise oli niisugune. Advokaat L. on Suure Isamaasõja invaliid, kätetu. Tal oli suur perekond. Naine on kodune. Õigusnõuandla juhataja andis talle võimaluse lisateenistuseks. Kujunes nii, et ta sai pisut rohkem tööd kui teised. Kuid kellelgi polnud midagi selle vastu. Vastupidi, kõik püüdsid L. -i aidata. Kui aga nõuandlasse tuli tööle Krivov, avaldas ta taolise «seaduserikkumise» puhul nõrdimust. Tõepoolest, mitte kusagil pole töö jaotusel ametlikult käsitud Isamaasõja invaliide eelistada. Formaalselt oli Krivovil õigus. Kuid... ma mõistsin Krivovi kolleegi, kes ei tahtnud teda meelsasti kättpidi tervitada. Ta solvus sellest ja tegi nüüd meie vestluse ajal kolleegidele etteheiteid.

«Kas ma olen esitanud ebaseaduslikke taotlusi?» hüüdis Krivov käsi rinnale surudes. «Kuidas me saame nii võidelda seaduslikkuse eest?»

«Teie seisukohast vaadatuna pole ka niisugust seadust, mis kohustaks teile lahkelt naeratama.»

«Mulle ei ole naeratusi tarviski. Ma palun vaid, et seadustest alati ja kõikjal kinni peetaks. Kuid mulle heidetakse ette minu kodust elu.»

Ma tahaksin seda «lüürilist» lugu Krivovi enese kaudu interpreteerida. Seepärast ma tsiteeringi katkendi tema avaldusest.

«Ma astusin naiskod. K-ga faktilisse abiellu. Meile eraldi kahest toast koosnev 28-ruutmeetiline korter, mille order anti K. ja mõnede Hartsizski linna täitevkomitee ametiisikute kuritarvituse tulemusena naise nimele. Meie kooselu jooksul kod. K-ga muretsesime terve rea koduse majapidamise esemeid, mis osutuvad meie ühise omanduse objektideks. Sellisteks esemeteks on külmutuskapp koos selles olevate toiduainetega, köögilaud köögiriistadega, pesu, rõivad, jalanõud ja terve rida muid esemeid, mille igapäevane tarbimisvajadus ei saa mingeid kahtlusi esile kutsuda.

Kuid vaatamata oma informeeritusele seadusega kehtestatud omandi ja elamispinna vaidluste lahendamise korrald, samuti ka kriminaalvastutusest omavoli ees, ei lasknud kod. K. mind ühiselt hõivatud korterisse, millega ta mind pretsedenditult jättis ilma võimalusest kasutada mitte üksnes elamut, vaid ka kõiki vajalikke, nii üldkasutatavaid kui ka minu isiklikus kasutuses olevaid esemeid.

Lugeses kod. K. ülalkirjeldatud tegevust ilmselt seadusevastaseks ja absoluutselt väljakannatamatuks, pöördusin ma oblastikohtu esimehe asetäitja poole palvega tõkestada K. õigusvastast tegevust. Ära kuulanud minu ülalesitatud argumendid, nõustus esimehe asetäitja nendega ja lubas samal päeval anda kod. K.-le korraldus mitte takistada mind korterit ja selles asuvat ühis- ning isiklikku vara kasutamast. Kuid kod. K. ei täitnud ikkagi seaduse nõudeid ja kui ma õhtul koju pöördusin, ei lasknud ta mind jälle korterisse, mille tulemusena pidin ma kod. K. omavolilise tegevuse tõkestamiseks tarvitusele võtma vägivaldsed abinõud. Kui ma aga ukse avasin ja oma tuppa läksin, tulid kod. K. ja tema ema koos nende poolt vihale aetud naabritega trepile ja tõstsid seal minu vastu kurja kisa, kallates mind kõigiti üle solvava sõimuga ja luues sel viisil minu kohta negatiivse ühiskondliku arvamuse.»

Inimlikku keelde tõlgituna tähendas see, et meie seadusemees abiellus, kuid jättis oma abiellu vormistamata. Ta

asus korterisse elama ilma orderita. Ma ei taha Krivovile etteheiteid teha. Paljud, kuidas inimesed omavahel kokku lepivad — see on nende isiklik asi. Mõni aeg elas Krivov koos kod. K-ga, kasutades ühiselt muretsetud «köögi-riistu». Siis aga tuli nende ühisesse ellu mõra. Tekkisid pahandused, konfliktid. Kahju küll, kuid seda... juhtub. Mis siis ikka, oskasid tulla, oska ka minna. Ega ta pole su naine või laste ema. Aga kuidas jääb ruutmeetritega, külmutuskapiga koos selles sisalduvate toiduainetega, köögilaua ja «köögiriistadega»?

Tõepoolest, kööginõud olid koos muretsetud. Seepärast meie austatud advokaat murdiski keset ööd võõrasse korterisse! Mitte juhuslikult ei öelnud ta: «Ma olen alati kindlalt ning vankumatult seadusetähe järgi käinud nii kohtusaalis kui ka isiklikus elus.» Alles nüüd taipasin selle väite mõtet.

Osa koos muretsetud kööginõudest kuulub Arkadi Krivovile. Ta on ka külmutuskapi kaasomanik. Oletame, et talle kuulub ka osa korteri ruutmeetreid. Kuid perekond lagunes, armastus haihtus. Mõni laseks enesele kuuli pähe, tema aga kirjutab kaebekirju.

Ütlesin seda ka talle enesele.

«Kuidas, kas mul pole õigust tegutseda seaduse järgi?» oli ta siiralt hämmastunud.

«On, on, rahustuge. Kuid te olete ju mees.»

«Kas meesterahvas siis pole õigusvõimeline isik?»

«Olen sellega täiesti nõus, kuid saage ometi aru. On olemas ka meheväärikus. Kui elu ei klappinud, minge ära. Ärge klammerduge ruutmeetrite külge. Ka köögi-riistad käigu kuradile.»

«Ei mõista,» laiutab advokaat käsi. «Vastavalt tsiviilkoodeksi sätetele...»

Seltsimehed rääkisid korduvalt: sa oled ju noor ja vaba mees. Jäta see naine sinnapaika, sõitku ta koos oma külmutuskapiga kuradile. Ära tee enesele häbi. Krivov ei teinud kuulmagi — üks kaebekiri järgneb teisele.

Oma käitumist selgitades kirjutab Krivov ühes kirjas: «Koputades korteri uksele, mille K. oli omavoliliselt sulgenud, ei tegutsenud ma mitte huligaanseil ajendeil, vaid et tõkestada K. kriminaalkorras karistatavat kuritegelik-omavolilist tegutsemist.» Ta kirjutab oblastikohtule hagi-avalduse varanduse eraldamiseks, kaebuse partei-algorganisatsioonile, kes määras Krivovile karistuse.

On täiesti arusaadav, et Krivovi taotlusi ei rahuldatud üheski instantsis. Ja siis otsustas ta oma endisele armastatule kätte maksta.

Krivovi endine naine sõitis Rostovi ülikooli, kus ta õppis kaugõppe korras, riigieksameile. Krivov sai sellest teada.

K. ei jõudnud veel Doni äärde saabuda, kui rektor sai tema «mehelt» avalduse. Kirjas toodud faktid olid tõepoolest aset leidnud: skandaal (kui Krivovi ei lastud korterisse), kuulsad kõögiriistad, mida ei antud ära jne. Krivov ei lisanud midagi omast peast. Ta esitas asju nii, et jäi mulje, nagu oleks K. varas, intrigant, truudusetu naine jne.

Ülikoolis erutati, oli ju tegemist õigusteaduskonna üliõpilasega. Otsustati kontrollida. Kuni aga tõe jalule seati, olid eksamid juba läbi.

«Kas mul polnud õigust toimunud faktide kohta oma seisukohta avaldada?» küsib Krivov.

Huvitav tüüp! Seaduse seisukohalt on tal kindel positsioon. Ta ei mõtle midagi välja, ta ei riku ühtki seadusettehõlmi. Ta ei joo ega suitseta. Liikmemaksud tasub ta korralikult. Endistel aegadel oleks ta duellile kutsutud, kuigi ma pole veendunud, et ta kinda üles oleks tõstnud.

Ärge arvake, et ta on banaalne intrigant ja laimaja. Lugu on palju keerulisem. Ma ei tea, miks, kuid tal on kujunenud mõned väärad ettekujutused elust. Kuni kõike selgitati, tutvusin ma Krivoviga lähemalt. Kõiges muus on ta tavaline inimene. Ta nuttis, kui ta kolleegiumist välja heideti. Ta ei mõistnud, milles teda süüdistatakse — ta ei olnud ju midagi seadusevastast teinud. Krivovi tragöödia on selles, et peale seaduse ta ei näe ega tahagi midagi näha.

«Kas te käiksite ka oma emaga varanduse pärast kohut?» küsisin temalt.

«Kui mul õigus on, miks mitte,» vastas ta vaid õige pisut kogeldes.

Ma ei tea, kas see oli siiras vastus või oma printsiipiaalsusega koketeerimine, kuid hirmus on, kui inimlikud omadused — au, häbi, õilsus, eneseohverdamine — asendatakse paragrahvidega.

Ma kujutan ette, mis juhtuks, kui keegi solvaks Krivovi juuresolekul tema armsamat. Duellile ta solvajat ei kut-

suks. Jättes armsama sinnapaika, jookseks ta kohtusse kaebust esitama.

Minu meelest peab mees meheks jääma, olgu siis tegemist armastatu kaitsmise või sind hüljanu juurest lahku misega.

Mõistagi on see, kui naisest lahku minnes haarad kaasa paar supipotti, meheliku väarikuse mandumise tipp. Kui me aga vaatleme oma igapäevast elu äärmustesse laskumata, siis kas on tugevam pool alati oma kõrgusel? Ma ei julge «jaa» öelda. Ehkki...

Kunagi viibisin ma lahutusprotsessil. Mees oli Pjotr, naine — Niina, «kolmas liigne» aga Afanassi. Naine nuttis, mees nõudis ägedalt lahutust, Afanassi aga suitsetas närviliselt kohtuhoone ees.

Ehkki väliselt oli kõik klassikaline, polnud see ometi banaalne abielukolmnurk. Nad olid kunagi kolmekesi sõbrad olnud. Siis sõitis Afanassi geoloogide salgaga pikemaks ajaks ära ja Niina jäi kauaks silmi vesistama, sest ta armastas Afanassit. Ajapikku hakkas Afanassi ununema. Pealegi oli siin armunud ja tähelepanelik Pjotr. Ja Niina abiellus. Peagi sündis tütar.

Siis tuli Afanassi tagasi. Ta ei teinud mingeid etteheiteid, ei näidanud millegagi oma solvumist. Ka Niina ei heitnud end talle kaela ega teinud Pjotrile etteheiteid, et see on ta elu rikkunud. Kõik jäi endiseks. Kuid Pjotr taipas, et endised ajad ei tule enam kunagi tagasi. Ja ta andis lahutuse sisse. Hagi aga lükati tagasi. Nii juhtus korduvalt. Kuid lõpuks saavutas ta ikkagi, et tema armastatu võis oma saatuse sõbra omaga siduda.

See pole väljamõeldis, vaid fakt. Ma ainult ei taha nime-tada selle draama tegelaste perekonnanimesid. Kui Pjotr viimane kord kohtusaalist väljus (kõik aga olid juba sellest romantilisest loost teadlikud), saatsid naised teda vaimustatud pilkudega — vaat see on mees!

Meil kehtib võrdõiguslikkus. Kuid võrdõiguslikkus pole kaotanud ega saagi kaotada erinevusi mehe ja naise vahel. Oleks äärmiselt kurb, kui see kunagi juhtuks. Kui ma mõtisklesin Krivovi sõnade üle, et tal on õigus koos muretsetud varale, hakkas mul temast kahju, sest naine ei saa armastada ihnsust, väiklast kokkuhoidlikkust. Mul oli kahju, sest seltsimehed põlgavad teda. Nad ei anna talle kätt. Kõrvakiilu eest jõhkardile, kes on su naist solvanud, võid saada viisteist päeva, kuid inimesed aplodeerivad.

Mehe ja naise võrdõiguslikkus on meie võitluse tulemus. Kuid mees jääb ikkagi meheks, naine naiseks. Ja kui Krivov minetaski oma mehelikkuse, siis veelgi kurvem on, kui noored tütarlapsed unustavad oma neiu-au, naiseliku väärrikuse.

Võrreldes meie isade ja vanaisade aegadega on kombed vabamaks muutunud. Kuid naine peab ikka naiseks jääma. Kust aga tekib lugupidamatu suhtumine kaunimasse soosse? Miks ei häbene mõned naise juuresolekul rõvedat kõnepruuki? Miks hingab noormees neiu näkku viinahõngu, haarab teda käest, embab? Uskuge, mitte üksnes sellepärast, et nad on ulakad, vaid et neid ka lubatakse lodevad olla.

Kes on viibinud tantsupeol, on ilmselt näinud midagi taolist. Joobnult naeratades otsib poiss enesele tantsupartnerit. Too seisabki seina ääres. Tuikudes läheb noormees neiu juurde ja nukra naeratusega asetab see käe tema õlale.

Kord aga nägin ma teistsugust stseeni. Algas oli sama-sugune, kuid neiu vastas:

«Ei, ma ei tule teiega tantsima. Te olete purjus.»

«Ah sa...» ja käsi oli valmis tütarlast haarama. Siis aga lajatas üle kogu saali hele kõrvakiil.

Huligaan tormas rusikatega solvaja kallale, kuid teised poisid kaitsesid neiu. Rumalalt naeratades ja põske hõõrudes hiilis solvatu välja.

«Miilits tuleks välja kutsuda, protokoll koostada ja plikat huligaansuse eest karistada!» kisasid viimase semud. «Teda ei puudutatud sõrmeotsagagi, aga kus tema — taob vastu füsiognoomiat!»

Kui sarnased nad olid Krivoviga!

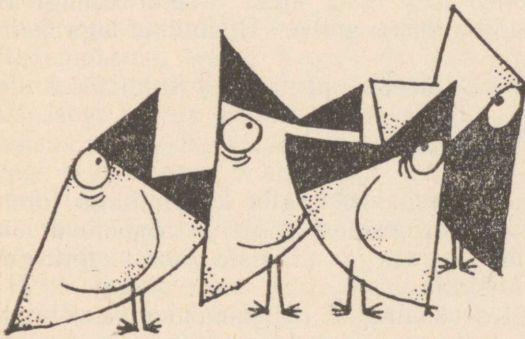
Niisugust õppetundi, nagu see neiu huligaanile andis, ei näe kuigi tihti. Kuid tahaks näha. Palju sagedamini näeb vastupidist. Käsi pannakse joobnu õlale, kuulatakse jälke sõnu, talutakse otseseid solvanguid. «Kuid mis sellest siis on? Nii on see alati olnud. Ja kust sa neid õilsaid õige võtadki? Praegu on kõik niisugused. Kui hakkad valima, jääd hoopis ilma.»

See armetu filosoofia peksab eelkõige naised endid, nende au ja väärrikust. Sellest tulebki, et noormehed suhtuvad tütarlapsesse üleolevalt või põlglikult, inertselt tõttu kandub see ka tema sõbrataridele ja üldse naistele.

Makarenko ütles, et tütarlast on vaja kasvatada nii, et

ta ka sümpaatseid noormehi kohtleks mõningase nipsakusega.

Eelkõige austatakse seda, kes tahab, et teda austataks. See on lihtne ja käegakatsutav tõde. Mida aga teha ja kuidas seda tahta? Nii nagu paljudel muudel juhtudel, puudub retsept ka siin. Korralik mees teab, kuidas igas olukorras oma mehelikku väärikust säilitada. Tark naine aga oskab oma au kaitsta.

PIINLIKKUS

Nikolajevi nõndanimetatud üldteaduslikus teaduskonnas toimusid sündmused, mis erutasid hulk aega linna avalikkust ja kutsusid esile mitmesuguseid jutte. Selles teaduskonnas õppisid tulevased spetsialistid aineid, mis on ühised nii tehnilistele kui loodusteaduslikele ja humanitaarsetele kõrgematele koolidele. Pärast selle teaduskonna lõpetamist spetsialiseerusid üliõpilased juba oma valitud erialal. Teaduskond allus algul Odessa Riiklikule Ülikoolile, pärast aga läks Nikolajevi Pedagoogilise Instituudi haldusse. Just siin hargnesidki sündmused, millest tuleb juttu. Õppetööd puudutavad need kaudselt ja peremeeste vahetumisest rääkisin ma vaid seepärast, et see asjaolu mängib sündmuste käigus teatavat osa.

Kord kontrollis vene keele õppejõud Aleksander Vassin sisseastujate eksamikirjandeid. Eelmisel õhtul oli ta terve

kuhja läbi vaadanud ja nüüd oli ta tööga lõpukorral. (Instruktsiooni kohaselt hoitakse kirjandeid vastuvõtukomisjoni seifis, vaadatakse kohapeal läbi ja pannakse seifi tagasi). Vassin luges töid ning hindas neid. Ja äkki...

«Mis see siis tähendab?» mõtles Vassin. «Seda käekirja mäletan ma hästi.» (Kirjandid on nummerdatud.) «Eile vaatasin ma selle läbi ja panin ilmselt «kahe». Praegu aga on töö täiesti korralik. Mis jama see on?»

Järgmisel päeval palus Vassini kolleeg Karabinov teda läbi vaadata mõned oma tööd, kuna ta pidi kuhugi ära sõitma. Vassin täitis tema palve. Hommikul aga heitis Karabinov nalja:

«Oled sa aga hajameelne professor. Kolm tööd oled vahele jätnud.»

«Kuidas nii? Ei või olla!»

«Vaata ise...»

Ja siis jutustas Vassin kolleegile kirjanditega toimuvaist veidraist metamorfoosidest. Mõlemad õppejõud leidsid, et asjad pole korras ja rääkisid oma kahtlustest dekaan Nikolai Mitinile.

«Siin on mingi arusaamatus. Kirjandeid pole võimalik ümber vahetada,» rahustas neid dekaan.

Näis, et sellega oli intsident lõppenud. Kuid järgmisel eksamisessionil toimus jälle kummaline lugu. Selgus, et abituriendid olid teemad teada saanud.

Üliõpilaselus eksisteerib veel kahjuks spikritraditsioon. Kas me seda tahame või ei taha, kuid nende valmistamisel ollakse väga leidlikud. Riskides teadusele korvamatu kahju tekitada, sest spikri eest antakse dokumendid tagasi, kasutavad tulevased akadeemikud neid ikka ja jälle.

Nii oli ka tookord. Õppejõule anti pitseeritud ümbrik kirjandite teemadega. Eksamineerija polnud neist teadlik. Siis aga võttis ta ühe tütarlapse käest ära kurikuulsa spikri. Tahvlile kirjutatud teema oli sellel imeteldava täpsusega kirja pandud.

Hiljem lugu kordus. Ja siis veel...

«Asjad pole korras,» pöördusid õppejõud uuesti dekaani poole.

«Ärge tehke väljagi, juhuslik kokkusattumus,» kinnitas too.

Siis otsustasid Vassin ja Karabinov korraldada eksperimenti, mis muidugi polnud lubatud, kuid andis siiski ootamatu efekti. Nad koostasid ise kirjandite teemad. Enne

eksamit avasid nad nagu tavaliselt ümbriku, kuid tahvlile kirjutasid oma, mitte ametlikud teemad.

Mõned üliõpilased muutusid kohe rahutuks. Seejärel palus üks luba lahkumiseks — ta tundis end halvasti. Paari minuti pärast aga sisenes ruumi dekaani asetäitja.

«Miks te omavolitsete? Kirjutage tahvlile õiged teemad!»

«Kust teie teate, mis ümbrikus oli?»

Tuli dekaan. Ta käskis eksami katkestada ja kirjand kirjutati järgmisel päeval. Kuidas aga teemad teatavaks said, jäi arusaamatuks.

Loomulikult tekitas see lugu keelepeksu. Ühed rääkisid altkäemaksust, teised Vassini ja Karabinovi intriigidest, kolmandad ja neljandad jumal teab mida... Linn oli jutte täis, isegi miilits oli asjasse segatud, sest kahtlus altkäemaksus püsis. Seda fakti küll kindlaks ei tehtud, kuid keegi ei kahelnud, et kirjandite teemad tulid ometi mingil moel avalikuks, et alla rahuldava kirjutatud kirjandid vahetati hiljem ümber ja et esines ka õppejõudude allkirjade võltsimist.

Kooli reputatsioon peab olema laitmatu ja seda tuleb hoida nagu oma ema au. Ega siis asjata ülikooli *alma mater*'iks kutsuta!

Ei saa öelda, et Nikolajevi õpetatud mehed poleks oma *alma mater*'i reputatsiooni pärast muretsenud, kuid nad tegid seda omal viisil.

«Faktid on ebameeldivad ja heidavad meie instituudile varju», arutasid nad. «Kuid piinlik on sellest numbrit teha. Kuidas küll meie teaduskonda suhtuma hakatakse?»

«Seda enam, et ka miilits on asjasse segatud, inimestele on piinlik otsa vaadata,» jätkasid nad.

Ja kõik jäigi vaikseks. Puhastustule asemel sosiskleti kuluaarides: «Ei maksa asja suure kella külge riputada, piinlik lugu.»

Arutasime juhtunut Nikolajevi Pedagoogilise Instituudi rektori juures. Kohal viibisid parteiorganisatsiooni sekretär, kurikuulsa teaduskonna dekaan, tema asetäitja, vastuvõtukomisjoni sekretär ja teaduskonna endine laborant, kes oli üliõpilasi spikritega varustanud.

«Mida te pärast asjaolude ilmsiks tulekut ette olete võtnud?» küsisin mina.

«Mitin sai noomituse.»

«Ja kõik?»

«Mis siis veel? Miitingut ei saa ju korraldada. Me tahame... hm ...puudused omal jõul likvideerida.»

«Puudused?»

«Vaadake, piinlik on ju...»

Meie jutuaajamine kulges kui mööda paralleelseid sirgeid, mis ei ristunud kunagi. Kogu jutt käis selle ümber, kus ja kuidas hoiti seifi võtit.

Odessa ülikooli rektor, kellele teaduskond varem allus, andis käskkirja, kus loetleti terve rida vastuvõtueeskirjade jämedaid rikkumisi ja nimetati seitset inimest, kes olid instituuti võetud väljaspool konkurssi. Odessa rektor palus oma Nikolajevi kolleegi need üliõpilased eksmatrikuleerida.

«Kuidas sellega on?»

«Kuulge, miks peaksin ma tegelema niisuguse ebameeldiva asjaga,» oli Nikolajevi rektor nõrkinud. «Kas mina võtsin nad vastu? Kui me heidame need üliõpilased välja, satume piinlikku olukorda. Igasugused jutud...»

Rektori positsioon kummutas selle üldtuntud tõe, et uus luud pühib puhta toa. Prügi jäi majja. Ikkagi piinlik! Las olla poolharitlased pealegi instituudis, las annab kool praaki, kui vaid väline reputatsioon ei kannataks!

Instituudi sisseastumiseksam on esimene tõsine katsumus, mis annab õiguse astuda läbi teaduse kitsa ukse. Ta toob paljudele esimesed kibedad pisarad, pettumuse, võib-olla lootuste kokkuvarisemise ja sunnib kainelt hindama oma väärtust ja võimeid.

Nurjumine on kibe. Kuid ebaõiglus on sada korda mõrum. Teadusetee, mida mööda ei saa käia kõik tahtjad, on okkiline. Ja võib-olla on nürid okkad isegi kõige hirmsamad. Et olla printsiipiaalne teaduses, ei piisa tõe kaitsmisest oma kitsal erialal, printsiipiaalne tuleb olla kõiges.

Miks mitte otse öelda, et tolle noormehe või neiu koht pole kõrgemas koolis, et temast pole olnud ega saagi kunagi asja? Kahju on. Öeldakse, et on piinlik ja ebamugav. Räägitakse heasüdamlikkusest ja taktist. Need kõik on head sõnad. Kui aga nendega õigustatakse pettust, alatust, printsipiitust, muutuvad need sõnad kõige halvematestki hullemaiks.

Mõnikord juhtub, et inimene paigutatakse ükskõik millisele kõrgele ametikohale või saadetakse õppima — peaasi, et temast vabaneda. Ja andetu hakkabki valitsema tarkade inimeste üle, kel oli piinlik talle tõtt näkku öelda.

Ma mõistan, et mahhinatsioonidel üliõpilaste vastuvõtul on vähe ühist professorliku delikaatsusega suhtumises andetusse kolleegi. Tegelikult aga on need lähedased nähtused. Nii ühel kui teisel juhul teeb printsiibituseks muutunud viisakus ühiskonnale palju halba.

Delikaatsus, vastastikune lugupidamine, leebe suhtumine inimlikesse nõrkustesse on kadestamisväärt omadused ja meil tuleb paraku neist sageli puudu. Arst ning filosoof Paracelsuse kinnituse kohaselt on kõik ained üheaegselt nii mürk kui ravim ja ainult doos teeb ainest kas mürgi või ravimi. Nii on see ka meie elus.

Jälgime end ümbritsevat. Sageli näeme ebanormaalseid nähtusi, märkame oma seltsimehe väga tõsiseid puudusi ja vaikime. Piinlik on talle seda öelda, inimene võib solvuda. See ei tähenda muidugi, et me peame kõuena kärgatama. Kõike võib öelda, oleneb ainult, kuidas.

Piinlik! See sõna mahutab enesesse palju.

Noormehel on täielik juriidiline õigus istuda trammis, kui tema kõrval seisab eideke. Tavaliselt ta seda õigust ei kasuta. Piinlik on. Ükski määrus ei keela tantsuõhtule minemast treeningdressis. Kuid ometi me ei lähe — piinlik on. See sõna sunnib meid käitumisreeglitest kinni pidama, etiketti jälgima. Kuid see on ka salakaval sõna. Võiks ju kutsuda külalisi lihtsalt kohvi jooma... Kuid piinlik... ja lähed tood poest ka kangemat.

Kahjuks sunnib see sõna meil elus talitama südame-tunnistuse vastaselt, astuma konflikti printsiipidega. Sageli on tegemist elu piasjadega ja võib-olla pole õige printsiipidest rääkidagi. Kuid üks kõik alga piasjust.

John Reedi raamatus «10 päeva, mis vapustasid maailma» on üks huvitav koht. Ajakirjanik märkas, kuidas Petrogradi restoranides olukord muutus. «Seintel rippusid plakatid, millele oli kirjutatud «Siin jootraha ei võeta» või «Kui inimene peab kelnerina enesele leiba teenima, siis ei tähenda see veel, et teda võib jootraha andmisega solvata».

Eks ole tõi — kõlab hästi, uhkelt, isegi ootamatult. Tegelikult alandab jootraha mõlemat poolt. Ega siis andja asjata silmi kõrvale pööra, kui ütleb: «Tagasi pole vaja.» Ent sajandeid kestnud traditsioone on piinlik rikkuda. Ka väga korralikud, laitmatult ausad inimesed annavad jootraha. Tegelikult on see altkäemaks. Jootraha ootav kelner

ja ootamisest tüdinenud klient nagu sõlmivad omavahel kirjutamata lepingu: «Sina annad mulle, mina aga teenindan sind kiiremini, ja kui vaja, rikun nõukogude kaubanduse eeskirju.» Altkäemaksuks seda keegi muidugi nimetama ei hakka, kuna lepingut ei sõlmita ja summa on väike, pealegi pühitseb raha käest kätte andmist traditsioon.

Sellega seoses tahaks jutustada ühe loo. Ka siin algas kõik pisiasjust... Noortööline Viktor sai esimese palga. Tema juurde tulid kolm töökaaslast ja ütlesid: «Teed välja ka vői?»

«Kuid ma ei joo,» väitis Viktor.

«Kuidas nii, kas siis meie üksi peame meistrile välja tegema? Viilid vői?»

Viktor ei tahtnud ise juua ega meistrile välja teha, kuid pääsu polnud. Noormees mõistis, et temaga ei talitata ausalt, keelduda oli aga piinlik. Mida teha? Tal polnud veel seda kõlbelist karastust, mis oleks jõudu andnud. Ta ühines kaaslastega ja nad tegid meistrile välja. Lugu kordus. Ja ega siis sellepärast meistrile välja tehtud, et teda väga austati. Oh ei, see oli austuse kaunisse ürpi peidetud omalaadne väljapressimine. Kostitamine oli muutunud süsteemiks ja töölisel teadsid, et meister pole rahul, kui järgmist palgapäeva ei niisutata. Nad teadsid, et tema rahulolematus võib väljenduda vormis, mis pole taskule kasulik.

Kuidas meistri ja tööliste suhteid hinnata? Kas need on kuritegelikud vői lihtsalt sõbralikud? Kas inimestel pole palgapäeval õigus tunnike koos istuda? Kust on pärit need kombes, mis segavad tõeliselt seltsimehelikke suhteid ülemuste ja alluvate vahel?

Elu on komplitseeritud ning paiskab meid sageli kõlbelisele teelahkmele, kus ei jätku jõudu, et otse minna. Teed, mis viivad vasakule vői paremale, on väga ahvatlevad. Nii ei satu sa seltsimeeste silmis kitsipunga kuulsusse ega riku meistrile väljategemise traditsiooni.

Ühel palgapäeval ei saanud poisid mingil põhjusel istumist korraldada. Meister aga pidas niisutamist juba seaduspäraseks õiguseks ja oli järgmisel hommikul kaunis pahur.

«Oled ikka täikrae. Ma püüan sulle paremat tööd soku-tada, sul aga on kopikast hale.»

«Ma...» püüdis noormees end õigustada.

«Ma, ma! Kuu lõpus loed oma veeringud kokku ja nutad mul.»

Loomulikult tuleb noortöölisi selle eest häbistada ning süüdistada, et nad ei läinud komsomoli- või ametiühingukomiteesse ega rääkinud seal kõike ära. Kuid ma ei jutusta seda seepärast, et kedagi süüdistada. Meistrit süüdistas ja karistas süstemaatilise väljapressimise eest Moskva Dzeržinski rajooni rahvakohus. Kuidas aga on lood andjatega? Võidakse küsida, milleks poisse karistada? Nad on ju ohvrid! Seda küll, kuid süüdlased ohvrid.

Lugu, millest ma jutustasin, paljastab eredalt, kuidas süütust kostitamisest, kingitusest, jootrahast võib alguse saada väljapressimine, kuidas kõlbelistest normidest kõrvalekaldumine võib viia kuriteoni. Kõik algas traditsioonilisest kostitamisest, lõppes aga süüpingis.

Sellised tillukesed almused on baasiks, millele toetub altkäemaks, pinnaseks, kus kasvab avalik altkäemaksu võtmine.

Kujutleme enesele küllalt levinud pilti. Vanemad koguvad raha, et klassijuhatajale sünnipäevaks, kooliaasta lõpu või pühade puhul kingitust teha. Mis selles siis halba on, kui lapsed oma õpetajale midagi kingivad. Kuid esiteks ei kingi niivõrd õpilased kui nende vanemad ja teiseks pole see lilled andmine. Mis saab aga siis, kui kõik vanemad ei võta kinkimisest osa? Kas ei hakka mõnel, kes mõõdavad kõike rahaga (ja neid leidub), ajukäärudes liikuma kade mõte: «Kõik andsid, aga vaat tema vanemad ei raatsinud?»

Ega asjata räägita, et inimese käitumine on tema mõtte-tegevuse peegel. Ka sügavale peidetud, ainult enesele teada mõtteline moraalnormidest kõrvalekaldumine võib tahtejõu puudumise korral viia teoni, mida tuleb kogu elu kahetseda. Just nii toimub moraalne laostumine, mis saab alguse tühjast-tähjast.

Rasketele kuritegudele eelneb moraalne laostumine. Ükski etapp pole ilma eelnevata ja igal etapil on keegi, kellel on piinlik märkust teha. Eakaaslane häbeneb seltsimeest, kes vestab trepikäsipuid, korrale kutsuda. Täiskasvanud mõõduja ei taha noorte «meelelahutusse» sekkuda. Ühiskondlikel organisatsioonidel on piinlik ära öelda sugulastele, kes taotlevad, et huligaan võetaks käendusele.

Kompromissitu suhtumine pahedesse ja delikaatsus suhtlemises inimestega pole antipoodid. Taktitundelised, uje-

dad, väliselt isegi häbelikud inimesed on sageli vägagi printsipiaalsed. Taoline inimene võib häbeneda isegi kuuma ilmaga lipsuta tööle minna, kuid ta ütleb igas olukorras igale ülemusele tõtt näkku. Mulle tundub, et just niisugune peabki inimene olema. Vastupidi sellisele inimesele tõmbab kirglik orator, «omapoiss» ja «seltskonna hing» sageli saba jalge vahele ja õigustab end hiljem: «Kuidagi nagu piinlik, oleme ju vanad tuttavad.»

Inimeste omavahelised teenistuslikud ja elukondlikud suhted on keerulised ega allu ühelegi reglemendile, kuid igäüks meist tajub suurepäraselt, millal hüljatakse südametunnistus ja millal sõna «piinlik» seda varjama hakkab.

sakust ja käristas selle tasku lõhki. Kannatanu ei jõudnud veel suudki avada, kui punapea tõusis ja lausus häbitult:

«Papi, kas mäletate, kuidas meie tuntud poeet kirjutas? ... «Kuid kes meist seal avaral pardal ei kirunud, ei kukkunud? ... Kes tormides ära ei uppunud...» Mõistate, papi? Ah?»

Kannatanu hämmeldus. Ta seisis kohmetult, jahmunult ja vaatas süüdlasena ringi.

Mida tegi aga punapea? Ta vürtsitas poeedi «õigustavaid» sõnu sellise eliitsõimuga, et mitte üksnes inimesed, vaid ka telefonipostid punastasid...

Suvel sõidavad rongid siit läbi iga viie-kümne minuti järel. Hommikuti lähevad inimesed siit linna tööle ja õhtul pöörduvad oma kodudesse tagasi.

See inimlik ringlus kajastab omalaadselt meie elu mõtet ja puhtust. Töö annab meile õiguse puhkusele. See on arusaadav kõigile ja ainult punapea ei taipa seda. Töö- ja puhkuserõõmud on talle tundmata maa. Sadade saabujate ja lahkujate seas oli tema ainuke, kes oma jõhkra käitumisega rikkus paljude tuju. Ta teotas ning alandas inimest ja sundis punastama neid, kes olid selle stseeni tunnistajaiks.

Inimene võib tunda häbi, ilma et oleks midagi halba teinud. Ta võib punastada ka siis, kui on näotu teguviisi tunnistajaks. Me kõik oleme seda kogenud. Me kuuleme sageli teistelt ja ütleme ise: «Oi, küll mul oli tema pärast häbi.»

Kõik häbitud sarnanevad üksteisega. Juuste värv või soeng ei mängi siin mingit rolli.

Kui punapea militsionääri saatel platvormilt lahkus, vaatasin teda teraselt. Ta tundus mulle kuidagi tuttavana. Ka mustajuukseline oli nagu kusagil silma hakanud. Olin neid mõlemaid hiljaaegu meie maja hoovis näinud. Keset südapäeva tulid nad lasteaija mänguväljakule, läksid paviljoni ja jõid laste silma all ära pudeli viina, pruukides «sakusmendiks» roppu sõimu.

Autud ja südametunnistusetu inimesed on ohtlikud eriti seepärast, et nad võivad rikkuda ja mürgitada sadade ning tuhandete inimeste elu. Tilk tõrva rikub tünnitäie mett. Et inimesel kogu päevaks tuju rikkuda, pole tingimata tarvis tema elu kallale kippuda. Selleks piisab ka pisialatus-test.

Häbitu inimene polegi inimene. Väljaspool häbi piiri-

maid algab loomalikkus, mis äratav teistes jälestust. Kuid mitte iga halb või kuritegelik toiming ei tekita jälestust, seda teeb vaid alatu tegu. Kuritegu võib tekitada raevu, vihkamist.

Jälestus on passiivne tunne, mis Marxi määratluse järgi võrdselt häbitundega tekitab raevu. Tavaliselt on raev suunatud sissepoole, kuid raevu peaks suunama väljapoole, häbitute vastu.

Nii nagu sajandeid tagasi, loodab headus ka praegu vaid oma loomuse jõule — hea pääseb alati võidule. Kuid elus ei laabu kõik nii lihtsalt. Headus on oma passiivsuse pärast pidanud korduvalt kallist hinda maksma. Lurjus asetab panuse oma agressiivsusele, sõnamurdlikkusele, jõhkrulesele, jultumusele ja meie arglikkusele.

Laste mänguväljakul irvitavad punapea ja mustajuukse-line meie elulaadi, meie kõigi üle. Kui nende jultumust ei murta, võivad nad veel kaugele minna. Peab murdma nende seisukohad ja neile selgeks tegema, et nad pole maailmavalitsejad. Nagu me kõik teame, on mõnitamisvabadus kõige raskemate kuritegude taimelava.

Punapea meenutab mulle Kaukaasia raudtee ühe depoo vedurijuhti A. Stolnikovi. Kord tuli ta oma elatanud vanemate juurde ja ütles: «Teil on siin üksi paha elada, kolige meie juurde, hakkame naisega teie eest hoolitsema. Maja müüge maha!» Vanad kuulasid poega ja müüsidki. Poeg võttis raha, ehitas enesele maja, isa-ema aga ajas sarsasse elama.

«Ja nii jääme me, vanad ning abitud, külmunud ning näljased, haiged ning mustad, sootuks hoolitsuseta. Vähe sellest, poeg ja minia solvavad meid, söimavad näotute sõnadega ja käituvad meiega hullemini kui koertega,» kirjutab Stolnikov-isa «Izvestija» toimetusele.

«Hullemini kui koertega!» A. Tšehhov kirjutab, et hea inimene häbeneb isegi koera ees. Kui sõnamurdlik ja kuri peab küll inimene olema, kui ta oma ema ja isa vastu nii alatu on! Et üllameelsuse sildi all taolist tegu sooritada, peab olema väga allakäinud. Et oma vanematega nii käituda, peab viimane südametunnistusekõome, igasugune häbiraas kadunud olema.

Rahvatarkus ütleb, et häbi ja au on nagu rõivas: mida närusem ta on, seda vähem temast hoolid. Mis tekitab häbitunde? Kõik, mis on halb ja halvasti tehtud. Sellepärast tuleb teha vaid head ja hästi. Siis tugevdab heast

ajendatud rõõm sinus kõiki headuse algmeid ja aitab säilitada ka häbitunnet.

Meenutage, kuidas Nikolai Ostrovski, mõtiskledes elu mõtte üle, kutsus meid üles elama, võitlema ja töötama nii, et meil poleks ühegi sammu pärast piinavalt häbi, et iga meie tegu kinnitaks kõike ülevat.

Tuula elanik N. Krassavtšenko jutustas oma kirjas «Izvestija» toimetusele järgnevalt juhtumist. Hiljuti oli ta koos naisega saatnud oma ema ja lapsed Groznõisse. Et ema on juba elatanud, lapsed aga väikesed, palus ta Moskva—Mahhatškala rongi vagunisaatjat neil silm peal hoida. Rutuga unustas Krassavtšenko emale sõidupiletid andmast. Jaamakorraldaja andis telegraafi teel vastavad korraldused, kuid Krassavtšenko ema sai neist teada alles järgmisel päeval.

Kuidas käitus vagunisaatja? Kas ta aitas eidekest ja väikseid lapsi? Sest nii oleks pidanud ju igaüks talitama. Vagunisaatja aga hoidis jaamakorraldaja teadet enese käes, et heitunud vanakeselt ältkäemaksu välja pressida. Viie rubla eest müüs vagunisaatja oma kõige kallima vara — südametunnistuse.

Häbitute ohtlikkus seisab selles, et nad heidavad varju ka oma sadadele töökaaslastele.

Et inimesele head teha, peab olema nii südametunnistust kui arukust. Elatanud naise solvamiseks piisab häbitusest. Kas vagunisaatja saab sellest aru? Kas ta taipab, et, võtnud viis rubla Krassavtšenko emalt, irvitas ta niisama õelalt ja häbitult vanaduse üle nagu Stolnikov-poegki, et ta polnud põrmugi parem punapeast lasteväljakul.

Krassavtšenko kirjutas häbiväärsest teost, kuid oli meeldiv tõdeda, et inimesed ei jäänud ükskõikseteks pealtvaatajateks ja et vagunisaatja alatus ei heitnud varju headele inimestele.

«Mõne päeva pärast sain kirja, mis õieti sundiski mind toimetusse kirjutama,» jätkab Krassavtšenko. «Ema kirjutas, et üks reisija loovutas talle alumise koha, ise aga läks koos lapsega ülemisele. Selles pole ju midagi ebatavalist, kuid siiski tahan kogu südamest tänada seda tundmatut, kuid kahtlemata head naist. Meeldiv on heast kirjutada — süda tunneb rõõmu.»

Näete, kui vähesest piisab, et inimesele rõõmu valmistada, kuid tema kurvastamiseks, alandamiseks, tuju rikku-

miseks on vaja veelgi vähem. Aitab ühestainsastki punapeast, tibatillukesest alatusest. Me ei räägi seda seepärast, et häid inimesi heidutada, vaid selleks, et meie maal poleks ühtki meie elu varjutavat punapead.

Kuulutagem sõda kõigile häbitule ja võideldgem, kuni nad on moraalselt hävitatud. Meie olevik ega tulevik ei sobi kokku ka kõige väiksema jälkusega. Ärgu olgu meie hulgas kohta ühelgi häbitul, sest nad alandavad meid, solvavad inimväärikust. Nad segavad meid elamast.

HOOLIMATUS

Kord tuli toimetusse minu ammune tuttav. Olime temaga komsomolis kaua aega koos töötanud. Sõjas oli ta polgukomandör, praegu professor, doktor. Viimane kord nägime teineteist Oktoobrirevolutsiooni kahekümnendal aastapäeval. Rääkisime paljust, kõige rohkem möödunust ja endist.

Jutt katkes. Ma helistasin einelauda ja palusin teed. Juhtus nii, et teest sai tüliõun. Professor võttis kandikult klaasi ja asetas selle lauale. Ma naeratasin ja ütlesin:

«Mis sa vallatled, vanapoiss.»

«Kuidas nii?»

«Mis kuidas? Klaas jätab jälje ja laud on rikutud.»

«Pole viga, toovad uue. Teil on rikas kirjastus.»

«Kuid kirjastuse raha on rahva raha.»

«Ets kae! Plekk on laual ja temal kohe rahvas platsis!»

«Üldiselt on plekk laual kukepea, kuid ta heidab varju teadvusele.»

Doktor solvus.

...Kui ma õhtul koju läksin, sadas vihma. Tänavad olid inimtühjad. Kuid see ei häirinud mind. Vastupidi, võis segamatult mõtteid mõlgutada.

On olemas hajameelseid, aga ka lihtsalt lohakaid inimesi. Inimene võib suitsetada tuhatoosi juures, kuid tuha puistab oma pükstele. Teine kustutab hajameelsusest sigareti seltsimehe põlve vastu. Kuid veelgi hullem on, kui suitsetaja kustutab sigareti riigi toolijala vastu, hullem just seepärast, et vaevalt ta kodus nõnda teeks. Siin on psüühikaveidrused koha loovutanud hoopis hullemale.

Inimene võib olla hooletu ja asetada tulise teeklaasi poleeritud lauale. Seda juhtub. See kõik on võimalik, sest inimene jääb inimeseks. Paljutki võib mõista, teinekord isegi andestada, kuid ei saa andestada hooletut ümberkäimist rahva varaga. Ei saa andestada neile, kes on niisuguse suhtumise muutnud printsiibiks, oma elufilosoofia aluseks.

Välisukse juures kohtasin ma naabrit, elamutevalitsuse inseneri. Oli juba hilja, vihma lausa kallas ja ma küsisin, mis mure teda küll välja ajas.

«Tahan tehnikut kätte saada. Räägitakse, et ta on punanurgas, laulab, peaks varsti tulema. Kas kuulsite, täna loopis üks hullumeelne kaheksandalt korruselt alla igasugust koli ja lõhkus mul akna ära.»

«Kuid klaasimiseks on aeg nagu hiline. Praegu on suvi ja ühe öö võib läbi ajada ka katkise aknaga.»

«Ei, ma ei saa oodata.»

«Kas te teate, kes lõhkus kolmeteistkümnenda sissekäigu trepi,» küsisin elamutevalitsuse töötajalt.

«Ei tea. See on tehniku asi. Ja mis siis?»

«Niisama. Te olete ju selle süsteemi töötaja, käite sealt iga päev mööda, kas te tõesti pole märganud? Ma helistasin tehnikule, kuid teda on raske kätte saada...»

Kolmeteistkümnenda sissekäigu kõrval asus piimakaupluse laoruumi luuk. Iga päev sõitsid sinna piimaautod. Kord autot tagurpidi ajades polnud juht küllalt ettevaatlik ja lõhkus trepi. Koostati akt. Räägitakse, et kauplus peab trepi ära parandama.

Mida teha inimesega, kes varastas? Ta tuleb anda kohutusse ja karistada. Mida teha inseneriga, kelle lohakusest

läks automaatliin rivist välja? Tema küsimust arutatakse parteikoosolekul ja võib-olla kõrvaldatakse ta partei ridadest. Kuidas aga on lugu autojuhiga? Kas nõustuda, et piimakaubastu on niisama rikas kui kirjastus? See aga tähendaks asetada veel üks kivi filisterliku filosoofia alusmüüri.

Kas ei peaks autojuht trepi oma kulul parandama? Loomulikult on tal raske. Kümnelisega siin toime ei tule ja võib-olla on tal pisikesed lapsed ja haige naine. Seda tuleb arvestada, kuid nõuda on vaja siiski. Niisuguse hoolimatuse kohta peavad aru pärima mitte üksnes riik, vaid ka naine ja lapsed. See annaks hea õppetunni.

Kuid miks siiski nii ei talitatud? See oleks julm? Võib-olla. Kui autojuhilt ei nõutud kahjutasu tõesti humaansetel kaalutlustel, oleks kõik korras. Kuid lugu polnud nii. Oh ei. Kõik käis tolle kurikuulsa teesi järgi: mõisa köis, las lohiseb!

Hooletu suhtumine rahva varasse on suur kuritegu. Et seda vältida, ei piisa loengutest. On vaja rakendada materiaalse huvi printsiipi, mis on meil praegu rakendatava majandusreformi aluseks. Tööline peab olema materiaalselt huvitatud sellest, et teha rohkem ning paremini, kuid ta peab olema moraalselt ning tingimata ka materiaalselt vastutav praagi ja ühiskonnale tekitatud kahjude eest.

Mis asi on rahva vara, seda teavad nii vanad kui noored, nad teavad ka, et sotsialistlik omand on meie ühiskonnakorra majanduslik alus. Kui mõni ajab isikliku ühiskondlikuga segi, siis mitte seepärast, et ta ei oska vahet teha. Meid ärgu erutagu üksnes riigivargus, pillamine, ebaratsionaalne majandamine. Me kõik teame, kuidas nende vastu võidelda. Kõige ohtlikum on ükskõiksus, pahedega leppimine.

Filisterlik suhtumine kõigesse, mis pole sinu isiklik, tekitab riigivarguse. Me ei tohi silmist lasta ohtlikku asjalu: materiaalsest kahjust tekivad möödapääsmatult ka moraalsed, need aga tingivad omakorda uute materiaalsete ja moraalsete kahjude tekkimise.

Seda ahelat võib purustada vaid vältimatu vastutus. Enne aga on vaja võitu saada väikekodanlikust suhtumisest sotsialistlikku omandisse.

Sügisel rajati meie maja juurde tugevate raudbetoonääristega muruväljakud. Muld veeti kohale Moskva lähiselt. Mis aga juhtus! Tänavapuhastusmasinad rikkusid

peagi kaks muruplatsti. Ma helistasin heakorratrusti ülemale lootuses, et tema mind mõistab, kuid mitte sinnapoollegi. Selgus, et ka need autod kuulusid samale trustile. Ja võib-olla sellepärast rääkiski juhataja minuga kui veidrikuga, kellel on kõigea asja ja kes mõtleb liiga kitsalt.

«Kas tasub erutada: tuleb kevad ja me seame muruplatstid jällegi korda,» ütles ta mulle lohutavalt.

Tõepoolest, kevadel toodi mulda juurde, kesksuvel külvati ka muru. Sügisel aga sõitsid samad autod jälle muruplatssidel. Kuid ega lugu sellega lõppenud. Talvel aetakse muruplatssid liiva täis (autod ajavad sõiduteid puhastades sinna ka liiva) ja oas ongi muutunud elutuks kõrbeks. Edasi aga läheb jälle vana rada. Kevadel tuuakse turbumulda ja külvatakse. Siis aga tulevad heakorratrusti puhastusautod ja rikuvad jälle kõik. Ja niimoodi kestab see kogu aeg.

Nii elus kui ka majapidamises on suuri ja väikesi asju. Kui sa aga põlgad väikest, ei tähenda see, et sa ka midagi suurt korda saadad. Suur majapidamine eeldab suuri kulutusi, kuid hoopiski mitte raha tulde loopimist. Mõned arvavad, et pisiasjadest hoolimine muudab inimese tühipaljaks nokitsejaks. See on vale. Enne on õige juba vastupidine väide, sest nokitsejad kukutavad nii suure kui väikese ürituse.

Räägime veel ühest näivast pisiasjast. Noor logard murdis tee äärest kase, ilma et tal seda oleks tarvis olnud. Lihtsalt murdis ja läks edasi. Kui kihu peale tuleb, murrab veel ja astub oma teed. Küllap ka keegi nägi, kui see tsiviliseeritud metslane hullas. Võib-olla vaatasid tema mõttetut tegu pealt ka minu naaber ja tuttav professor. Ja kes see patuta on! Ma ise lähen ka vahel ohtes mõnest jälkusest mööda.

Varga või altkäemaksuvõtja räpast psühholoogiat ei saa õigustada, kuid seda võib mõista. Nad riskivad selle nimel, et võtta võõrast vara, et elada teiste arvel. Ehkki see on kuritegelik, omakasupüüdlik, kuid selles on siiski mõte. Kuidas aga mõista tattnina, kes täiesti asjata lõhkus akna, keeras ära käepideme, rebis ukse hingedelt? See on ju mõttetus! Ka see peaks olema karistatav, sest ta alandab ja solvab mõtlevat olendit — inimest. See on ulakus. Kui logardit korrale ei kutsu, saab temast vanglakodanik. Ka süütud võivad kannatada. Karistamata mõtle-

matus võib homme muutuda pooleldi läbimõeldud teoks, ülehommie aga ettekavatsetud kuritööks.

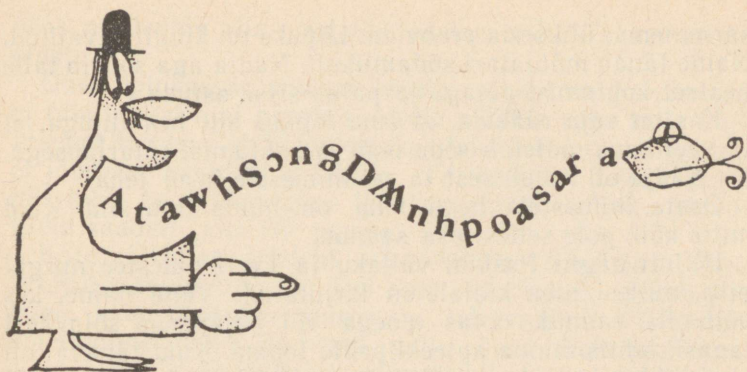
Kui otsest, vahetut rahva vara riisujat on vaja karistada Nõukogude seaduse kogu valjusega, siis ükskõikseid, kelle vaikival nõusolekul kuritöö sooritati, tuleb muuta ühiskondliku põlguse osalisteks. See on karistus- ja kasvatusvahend, millest võib targata südametunnistus. Viimane aga takistab mõtlematust ja hävitab ükskõiksuse.

Kuid kerge on öelda, et tuleb muuta ühiskondliku põlguse osalisteks... See on võimalik üksnes siis, kui me kõik ja alati pahesid juurime. Igatahes me peame selle poole püüdma. See, kes arvab, et kõik laabub iseenesest, eksib rängalt. Isevoolule ei maksa loota. Kui suur ka meie sotsiaalse korra kõikevõitev jõud poleks, ei tegutse ta ometi iseenesest. Inimesed on need, kes panevad selle liikuma.

Järelikut ei saa keegi jääda kõrvalseisjaks. Meil kõigil peab kõigega asja olema. Igaüks peab leidma mehisust, et peatada logard ja viia ta miilitsasse.

Kujutage ette, et me kõik teeme seda tõepoolest. Me oleksime korrapealt vabanenud kõigist seaduserikkujaist. Me peame endis kasvatama leppimatust korralageduse ja jälkuste vastu. Ja seda tuleb teha iga päev, pidevalt.

Rahva vara on meie heaolu materiaalne alus. Kõik me oleme vastutavad selle säilimise ja tugevnemise eest. Selle järgi, kuidas inimene suhtub ühiskondlikku omandisse, kuidas ta hoiab seda, tuleb otsustada tema poliitilise küpsuse, kasvatus, kommunistliku teadlikkuse üle.

HINDAMATU AND

Et inimesele rõõmu valmistada, piisab vahel ühest sõnast, kuid tema tuju rikkumiseks pole tarvis sedagi. Nagu kirjutas M. Gorki, saab inimest hinnata just pisi-asjade järgi — peegeldub neis ju inimese hinge tõeline olemus.

Pisiasjades peegeldub hinge tõeline olemus. See on targalt ja ebatavaliselt lihtsalt öeldud. Igaüks võib öelda: «Ma armastan oma rahvast.» Kuid inimest aidata igaüks ei vaevu. Jutt pole mitte eriolukordadest, vaid tavalistest, igapäevastest asjadest, mil me üksteist vajame.

«Elatanud naine jäi kõhklevalt seisma üleriiete osakonna leti juurde,» kirjutab Valentina Svetlova Krasnojarskist.

«Tere hommikust! Kas te tahate osta ülikonda? Palun astuge edasi,» kutsub teda müüja Nadja Kremnjova. «Millist ülikonda soovite?»

«Ei tea isegi. Poeg tuleb armeest tagasi ja ma siis mõtlesin... Anna nõu, tütreke!»

Nadja küsitleb naist, kui pikk ta poeg on, mis värvi on ta silmad, juuksed. Ta soovib üht, teist, kolmandat... Palub poes viibivat noormeest, kes pidavat naise pojaga

sarnanema, ülikonda proovida. Lõpuks on kingitus valitud. Naine tänab müüjatari südamlikult. Nadja aga soovib talle peatset kohtumist pojaga ja palub sisse astuda.»

Kas on vaja rääkida, et ema lahkus siit hea tujuga, et ta veel kaua mäletab seda ostu ja kohtumist tütarlapsena. Ka Nadja oli rahul, sest ta sai inimesele head teha.

Osata inimestele head teha on hindamatu and. Kuid mitte kõik pole sellest osa saanud.

Hiljuti nägin Puškini väljaku ja Tveri puiestee nurgal pilti, millest juba küllalt on kirjutatud. Vana naine, kes võib-olla samuti ootas poega või pojapoega sõjaväest tagasi, tahtis minna apteeki prille tooma. Kuid tänaval oli elav liiklus ja ta kartis üle minna. Eideke palus üht noormeest ennast aidata.

«Võta julgus kokku, mammi! Ega ülekäik pole Alpid, küll saad ka ise hakkama,» heitis noormees vastuseks ja oli kolme hüppega üle tänava.

Ma läksin noormehe juurde, et temaga vestelda, selgitada, millest ta juhindus, kui vastas nii vanale naisele. Oma imestuseks tundsin temas ära juba tuttava punapea. Loomulikult jäi jutuaamine ära. Sest niisugusega pole millestki rääkida. Punapea peab teiste mugavusi lihtsalt oma ebamugavuseks. Ta võib ilma midagi mõtlemata, lihtsalt igavuse pärast pargipingi kummuli lükata, põleva sigaretiotsa laste liivakasti visata, vanaema vildikus soojendavale kassipojale jalaga virutada.

Kõik need on muidugi meie elu pisiasjad. Pisiasjad on nii Nadja Kremnjova püüdlused kui ka punapea «meelelahutused». Ja kui neid konnaperspektiivist vaadelda, ei vääri nad mingit tähelepanu. Lähtudes moraalikoodeksist — inimene on inimesele sõber, seltsimees ja vend —, omandavad need hoopis teise tähenduse. Belinski kirjutab, et inimese üle võib eksimatult otsustada, jälgides, kuidas ta käitub, kui kaalukaasul on tema elu. Inimene ei satu aga sellistesse kriitilistesse olukordadesse iga päev, ent inimestega tuleb tal kokku puutuda iga päev ja seepärast peab ta ka iga päev oma hinge ilmutama.

Inimese kõige esmane kohustus on olla inimene, kõige elementaarsem — olla viisakas. Loomulikult ei saa aitäh eest maja ehitada. Hea tervise soovimisega naabri haiget maksa terveks ei ravi. Parem oleks anda korter või siis sanatooriumituusik. Kolimisrõõmust, kui suur see ka oleks, ei piisa ometi kogu eluks. Inimesel on tarvidus iga päev

heas meeolus olla, sest töö edukus sõltub heast meeolust.

Ühes hoiukassas muutus tavaks, et kui haige vanataat ei tule teatud ajal pensioni järele, viiakse raha talle koju. Insener Hromov sõitis pikemaks ajaks komanderingule ja ei jõudnud akreditiive tellida. Ta helistas hoiukassasse: mis teha, ta ei jõua enne tööpäeva lõppu kohale. Akreditiivid saadeti talle töö juurde.

Kord kirjutas ajaleht «Sovetskaja Kirgizia» ühest Frunze sidejaoskonnast. Kui nende piirkonnas pulmi peetakse, saab noorpaar tingimata telegrammi: «Tervitame abiellumise puhul. Soovime palju õnne. Teie jaoskonna sidetöötajad.» Ja just sel silmapilgul, kui esimest päeva kooliminev laps on kodunt väljumas, saavad õnnelikud vanemad telegrammi: «Õnnitleme koolitee alustamise, õppeaasta alguse puhul. Soovime pojale edukaid õpinguid. Teie sidejaoskond.»

Niisugused tähelepanuavaldused, olgu nad ka kõige tühisemad, soojendavad südant. Perekondlikud sündmused saavad kaalu juurde ja jäävad kauaks meelde. Sidetöötajad ja hoiukassa ametnikud muudavad inimesi märkamatult palju paremateks ja hingeliselt kaunimateks. Nii nagu juveliirid lihvivad teemante, lihvivad nemad inimese hinge ja toovad sealt päevavalgele midagi head. Nagu teada, aitas just sõprade tähelepanu ja osavõtt saada Nikolai Ostrovskil kirjanikuks.

Niisugused tähelepanuavaldused ei mahu ametlike instruksioonide raamesse. Jutt on iseloomu orgaaniliseks osaks saanud kasvatatud heatahtlikkusest. Rõhutan, et kasvatatud... Inimesed ei sünni, vaid nad saavad sellisteks, nagu nad on.

On inimesi, kes püüavad olla heatahtlikud, kuid püüdmine ja olemine on kaks ise asja. Olla heasoovlik tähendab mitte üksnes teisele head soovida, vaid ka võidelda inimlikkuse eest.

Et inimestele head teha, peab selleks olema sisemine vajadus. Kui vajadust pole, on püüdmisest vähe kasu ja heategu nurjub. Tuleb teha midagi konkreetset. Pealegi peab selleks valmis olema mitte üksnes antud silmapilgul, vaid ka homme ja ülehomm, iga päev. Et ise hästi elada, on tarvis kõigepealt õppida elama teiste jaoks. Ja see on ankur, mis sind iial ei peta.

Omski elanik T. Sokolova astus Moskva kesklinnas asu-

vasse optikakauplusse, et prille parandada. Meister ütles, et enne kümmet päeva prille korda ei saa. Ta tegi ettepaneku jätta kviitung mõnele Moskva tuttavale, et see prillid Omskisse saadaks.

Sokoloval ei olnud Moskvast tuttavaid. Ta pöördus nais-terahva poole, kes kaupa välja andis, palvega saata parandatud prillid ära. «Kuu aja pärast tuli minu nimele hoolikalt pakitud väärtpanderoll. Seal olid nägusad uues toosis prillid ja lühike sedel: «Palun vabandada, et nii kaua viivitasin, kuid tehastest tulid prillid katkise klaasiga tagasi. Tuli teha uus tellimus. Ostsin toosi.» Panderolli oli saatnud kaupluse töötaja A. Aleksejeva.»

Südamliku kirja kirjutas üks ema Uhtast:

«Ma elan põhjas, Komi ANSV-s. Talvel haigestus mu 13-aastane poeg Ljonja. Ma pidin ta viivitamatult Moskvasse Setšenovini nimelisse Instituuti toimetama. Siis aga sai mu puhkus otsa ja ma pidin tagasi sõitma. Raviarst aga ütles, et keegi peab poissi ka külastama. Mis teha? Siis tuli mulle mõte pöörduda ühe naise, Moskva elaniku poole, kellega ma kunagi koos puhkasin Jessentukis. Õnneks oli mul märkmik kaasas, kust ma leidsin Anna Pavlovna aadressi. Kurtsin talle oma häda. Ta oli nõus mind aitama ja juba kolmandat kuud külastab Anna Pavlovna iga pühapäev minu poega, ometi on tal palju tööd ja suured ühiskondlikud kohustused. Lõunavaheajal helistab ta medõdedele ja küsib poja tervise järele. Ta on suure hinge, hea ja kaastundliku südamega inimene. Anna Pavlovna suhtub minu Ljonjasse nii nagu ema. Kallis toimetus, ma tahaksin, et te annaksite talle ajalehe kaudu edasi minu südamlik tänu.»

Antud juhul me näeme inimese iseloomu. See on ideeliste veendumuste ja moraalinormide kompleks. Ja just niisugune kompleks juhibki tema käitumist nii suurte kui pisiasjade puhul.

Oskud teha teistele head pidevalt, iga päev — eks selles väljendu inimese hing, tema inimlikkus. Seda ei saa teeselda. Silmakirjalikkus ja tõeline inimarmastus ei sobi kokku. Viimane on peidus vaid tõeliselt heades ja humansetes inimestes. Kõik enesearmastajad on kurjad ning südamedud.

Nikopoli autobaasi autojuht Nikolai Zarubin juhtis 10-tonnist kallurit. Äkki süttis auto parempoolne tagumine rattapaar. Peatanud kalluri ja kiskunud endalt pihtkuue,

hakkas ta tuld kustutama. Teda abistas vastutulnud auto juht Borissov. Tuli hakkas juba vaibuma, kuid puhkes taas uue jõuga. Äkki lajatas plahvatus ja kostis ebainimlik karje. Katnud näo, kukkus Borissov maha. Nikolai taipas, et Borissovil juhtus midagi silmadega. Mees tuli kohe haiglasse viia. Lähedal asus küla, kus peatusid autobusid. Mehed jõudsid veel õigel ajal. Buss valmistus ärasõiduks.

«Sõber, võta kaasa!» palus Zarubin bussijuhti.

«Mis juhtus?»

«Nägu on põlenud, silmad... On vaja kiiresti haiglasse jõuda.»

«Ei saa, mul on liinibuss.»

«Võta ometi, inimesega juhtus ju õnnetus!» hüüdis Zarubin.

Bussijuht rääkis midagi paarimehega, hüüdis siis läbi akna «Ei!» — ja kihutas minema.

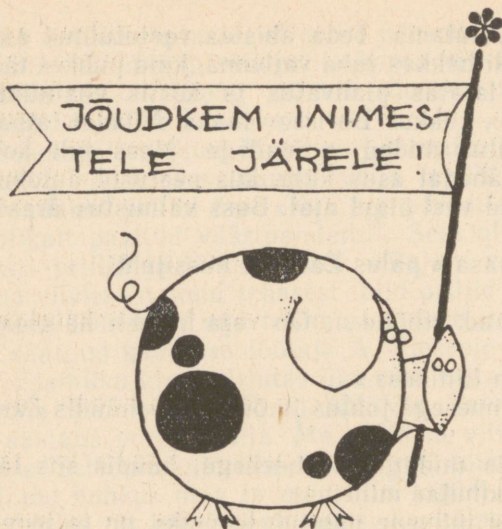
Õeldakse, et kui inimene muutub loomaks, on ta tegelikult hullem kui loom.

Liinibussis sõitsid Nikopoli bussipargi juhid N. M. ja D. K. Mida nende kohta öelda? Nad on ju meie tuttava punapea lihased vennad — näruse hingega inimesed. See on väga raske haigus ja annab end tunda elu kõikidel aladel.

Kurjad varastavad end ise paljaks. See, kes kellelegi head ei tee, on sada korda õnnetum sellest, keda keegi ei rõõmusta. Tehes head, aitavad inimesed üksteist.

Kust punapea läbi läheb, lendavad ukсед hingedelt, veevad mööda puiesteed urnid, kära on palju ja mõni isegi kardab. Heated jäävad aga sageli märkamatuiks. Juba mitu aastat hoolitseb Zoja Standjuk päev päeva kõrval tuttava naisterahva eest. Tütarlaps tuleb naise juurde enne ja pärast tööd, sageli isegi öösel. Ta tuleb iga kord, kui inimesel on abi vaja. Kuid tema heast südamest teavad ehk ainult kaastöötajad ja paar-kolm sama maja elanikku.

Headust võib jaatada ka kurjuse eitamisega, ent hukkamõistmisest üksi on vähe. Kurjus ei kuku tõukamata. Rahvatarkus ütleb, et inimese loomus tärkab kas vilja või umbrohuna ja tema kohus on esimest kasta, teist aga väsimatult hävitada. Kõigi meie tööde suur mõte peitub selles, et inimene muutuks üha ilusamaks, paremaks, vaimselt rikkamaks ja järelikult ka õnnelikumaks.

JÄÄ INIMESEKS!

«Komsomolskaja Pravda» kaevanduses ja Artjomi-nimelises asulas teadsid seda kõmulist lugu kõik. Kui asi lõpuks vaibus, oli konflikt ammendatud ja asulas oldi üksmeelsel arvamisel: «Meie brigadir on väärt poiss, ühesõnaga, inimesel!»

Heatahtlik epiteet «väärt poiss» viis mind pisut segadusse, sest kaevanduses öeldi mulle kommunistliku tööbrigaadi brigadiri, rajooninõukogu saadiku kommunist Viktor Gromovi kohta üsna rämedaid sõnu. Teda süüdistati oma kuulsuse ja autoriteedi kasutamises omakasupüüdlikel eesmärkidel, hagelemises, kalkuses jne. Koos Gromoviga süüdistati ka kaevanduse juhtkonda, partei rajoonikomitee ja linna täitevkomitee töötajaid. Nagu avaldusest ilmses, olid nad kuulsa brigadiri suhtes liigselt sallivad.

Kogu see suri-muri algas järgnevast: «Komsomolskaja Pravda» kaevanduses elasid ja töötasid kaks umbes ühe-

vanust, ühe kvalifikatsiooni, kasvatuse ja maailmavaatega meest — Boriss Zinovjev ja Viktor Gromov. Esimene läks kutsehaiguse tõttu pensionile, teine töötas edasi. Nagu juba öeldud, oli viimane kaevanduses tuntud inimene.

Zinovjevil oli naine ja viis last, Gromovil naine ja kolm last. Zinovjevid elasid kitsalt ühes toas. Gromovil oli pisut parem olukord. Mõlemale perele lubati korter, eelkõige muidugi Zinovjevile. Ja siis äkitselt oli order Gromovi käes. Vaevalt jõudis Gromov kohvrid sisse kanda, kui Zinovjeva koos lapsega läbi akna sisse ronis ja omavoliiselt korteri okupeeris. Tuntud brigadiri poolel oli formaalne õigus — order, lasterikkal perel aga moraalne õigus — õigus.

Niisugune pilt oli minul sellest asjast enne kaevandusse jõudmist. Nii oli ta ka tegelikult, kuid... mõningate korrektiividega.

Selgus, et Zinovjevitele pakuti kolmel korral kõikide mugavustega korterit, ent neid ei rahuldanud ükski. Lõpuks nad teatasid, et kolivad ära sovhoosi — seal puhtam õhk. Ametiühingu kaevanduskomitee lubas neile eraldada majakese, igati abistada.

Gromovile lubati korduvalt korterit, kuid ei pakutud korterit.

«Teame, Viktor, et sul on tarvis,» öeldi brigadirile, «oled ära teeninud, keegi ei vaidle vastu, kuid mõistad...»

Ja Viktor Gromov mõistis, et on teisi, kel on veel rohkem vaja. Ta ei pretendeerinud ühelegi Zinovjevile pakutud korterile, ei nõudnud ka seda viimast. See vabanes täiesti ootamatult — ökonomist sõitis tööle teise linna, Zinovjev aga oli juba ennast sovhoosi asutamas. Kaevanduse ühiskondlikud organisatsioonid ja administratsioon otsustasid korteri seepärast anda oma parimale kaevurile.

Siis aga söötsid Zinovjevid võitlusse just nende ja ainult nende ruutmeetrite pärast. Raevunud Zinovjeva tormas võõraste korterisse, jättis oma poolteiseaastase lapse sinna ja jooksis asjade järele. Pool päeva hoidis «südametu» Gromov last ja püüdis tulemusteta selgitada, mida see kõik tähendab, kuid kuulis vaid sõimu.

Nagu näete, oli olukord pisut teistsugune, kui alguses näis. Nii formaalne kui moraalne õigus olid Gromovi poolel, kuid Zinovjevid said korteri endale.

Meie kohtud peavad sageli arutama mitmesuguseid kor-

terihagisid. Mõnikord kaasnevad konfliktidele keelepeks, laim, vastastikused süüdistused. Seda juhtub.

Zinovjevi abikaasa Valentina oli kergesti ärrituv, kapriisne naine. Pisikeses toas viie lapsega elamine oli ka jätnud jälje ta psüühikale. Naabrid aga sosistasid talle:

«Ei sina Gromoviga vägikaigast vea. Ta on brigadir... tuntud inimene...»

Ja Valentina hakkas brigadiri laimama.

«Jääd sina korterita. Kes sa siis õige oled? Mees on sul väike vend, ei leia sa õiglust kusagil...»

Ja Valentina löksutas lõputult ebaõiglusest.

«Aga sina tõesta, et sa pole nännipunn! Näita oma iseloomu.»

Ja Valentina näitaski...

Kuidas aga käitus teine pool? Siirdume kohtusse, kes vaatas läbi «Komsomolskaja Pravda» kaevanduse ning V. Gromovi hagi B. Zinovjevi vastu. Tegelikult kohut kui sellist polnudki. Kohe istungi algul palus hageja Gromov sõna.

«Teeme nii, et protsessi olen kaotanud mina,» ütles ta. «Boriss, siin on order. Ela... Asjad viisin juba vanasse korterisse tagasi — hea, et seda polnud veel ära antud. Õigus? Ütlen õigusest lahti. Korteri? Muidugi on vaja! Kuid Zinovjevi lastel on seda veelgi rohkem tarvis. Kas siis mina, kommunist, kommunistliku töö brigaadi brigadir, hakkas lastega kohut käima? Seda ei juhtu, lugege lugu lõpetatuks.»

Nii ütles Gromov kohtuistungil. Vaevalt et seal just sageli niisugust juttu aetakse.

«Väärt poiss, ühesõnaga, inimene,» see napp kiitus jutustab, et sõnad aust ja kohusest pole Gromovile abstraktsed mõisted. Need on tema hinge sama tugevalt sööbinud nagu söetolm näkku.

Oma lühikeses kõnes ütles Gromov, et tal polnud kerge otsustada. Ta kõhkles kaua — kaalul oli ikkagi korter. Brigadir läks partorgi juurde ja küsis: «Mis teha, kas korter ära anda?» Sekretär laotas käsi: «Seda pead sa ise otsustama. Sinul on õigus... Kaevandus on sinu poolt...» Ka kohtus, enne kui sõna palus, küsis: «Võib-olla käitun ma valesti?»

«Õigesti, seltsimees, väga õigesti. Südametunnistuse järgi...» ütles istungi ranget etiketti rikkudes kaasistuja, elatanud kaevur.

Nii «kaotas» Viktor Gromov kohtuprotsessi.

Kui ta oleks protsessi «võitnud», võib-olla oleks ta siis kaotanud midagi, mida ei saa enam kunagi tagasi. Kuid enne otsuse ettelugemist esitas toosama kaasistuja retoorilise küsimuse: mis on südametunnistus? Ja vastas ise: «Puhas südametunnistus on norm, mitte mingisugune kangelastegu. Ta on inimese kõige normaalsem olukord.»

Õige, Gromov käitus niisiis normaalselt. Aga kui palju tuleb näha sellest kõlbelisest normist kõrvalekaldumisi!

Kui Gromov protsessi võitnud oleks, poleks teda keegi milleski süüdistada saanud, ent «väärt poiss» oleks ütlemata jäänud. See lugu meenus mulle, kui kohtusin õigus-teaduskonna dotsendi Vladimir Gratšoviga. Dotsent oli oma kaebustega juba mitu aastat tervet teaduskonda kiusanud. Kuid ta polnud tavaline laimaja ja keelepeksja. Tema käitumine meenutas mulle mõnede poisikeste vallatusti, keda ma kunagi jälgisin.

Ühel suvepäeval sõitsime Seneži järve äärde, mis asub Moskva lähedal Solnetšnogorskis. Kuid sel ajal oli kas malaariasääskede pärast või mõnel muul põhjusel kõikjal sildid, mis soovitasid suplemisest hoiduda.

Mis teha, jalutasime järve kaldal, hingasime värsket õhku. Mõned kümne-kaheteistkümnendaastased poisid hüppasid vette. Nende juurde ruttas vana valvur. Poisid kargasid veest välja, jooksid teise kohta ja jälle karsumdi! vette. Ätt ajab neid taga, aga nemad vallatlevad edasi.

Pidasime ühe selli kinni ja pärisime: «Miks te ujute, kui see ohtlik on?»

«Me teeme vanamehe kiuste,» vastas üks jõmpsikatest muretult.

Seos poiste käitumise ja dotsendi tegude vahel peitub nende tegevuse mõttetuses. Poisid ei teinud kellelegi kahju, dotsent aga...

Too haritlane polnud kaugeltki primitiivne tüüp. Ta ei rikkunud seadust ega kaldunud kirjapandud moraalinormidest kõrvale. Vastupidi, ta pidas end ontlikuks inimeseks ega andestanud ühtki inimlikku nõrkust. Ta nägi nõrkusi isegi seal, kus neid polnud. Ma olen täiesti veendunud, et ta oleks Gromovi selle eest, et too hülgas oma seaduslikud õigused, hukka mõistnud. Enda arvates tegutses ta inimese heaolu nimel, tegelikult aga minetas eneses inimese.

Me vestlesime dotsendiga. Ta küsis:

«Te nõuate fakte altkäemaksu kohta? Olge lahke. Dotsent Š. võtab üliõpilastelt altkäemaksuks viina.»

Arutasime «fakte» ja selgus, et ränga süüdistuse aluseks oli järgmine juhus. Üks õigusteaduskonna üliõpilane, korealane, haigestus. Tal oli vaja valokordiini, kuid apteekides seda momendil polnud. Dotsent Š-l oli ravimit ja ta andis selle haigele. Loomulikult ei võtnud ta tasu. Õppevaheajal sõitis üliõpilane Koreasse, tõi sealt kaasa ženšeni nastoikat ning kinkis selle õppejõule.

«Lubage, aga kas see on altkäemaks?»

«Aga muidugi!» lõi Gratšov käsi kokku ning lisas usaldavalt: «Ženšen oli viinas leotatud!!!»

Gratšov tõi lagedale aina uusi ja uusi fakte.

«Meie parteiorganisatsioonis valitseb perekondlik sobing. Sekretäri mees on komitee liige. Mis on selle tulemuseks? Aga see, et sekretär võib karistamatult tegutseda.»

«Kas ta on midagi karistatavat teinud?»

«Ta võib teha! Perekondliku sobingu fakt on ju olemas!»

«Vabandage, kuid ei saa ju inimest süüdistada selles, mida ta pole teinud. Te olete ju jurist ja peate seda teadma.»

«Kas te olete kriitika vastu?»

Kriitika ja öördamise, printsipiaalsuse ja kahtluse vahel on hiigelsuur distants. Paljud asjad ei vaja üldse selgitusi.

Mulle meenub peaaegu anekdootlik juhtum sõjaajast. Rajooni sotsiaalkindlustuse osakonda tuli üliõpilane, tugev noormees, kes mingil põhjusel, vist nägemise pärast, oli sõjaväekohustusest vabastatud. Ta sisenes, heitis pilgu naistele ja ütles:

«Kuidas ma peaksin vormistama toetuse taotluse?»

«Kellele, kas enesele?»

«Nojah. Ah et mis põhjusel? Ma olen ju rindevõitleja perekond.»

Naised pahvatasid naerma, sest pidasid seda naljaks. Kuid noormees ei naljatanud. Ta esitas dokumendid, milles oli tähendatud, et tema nooruke naine võitleb rindel. Siis näitas ta veel mingeid tõendeid, viitas ringkirjale materiaalse abi kohta rindevõitlejate perekondadele ning tõestas, et talle on toetus ette nähtud.

Selle peale ütles üks osakonna töötaja lihtsalt:

«Noormees, korja oma paberid kokku ja kao! Ole inimene...»

See lühike «ole inimene» välgatab peas alati, kui juhtub kokku mõne Gratsšovi-taolisega. Mis sa talle muud oskad öelda? Sest ülejäänus on neil ju õigus.

Kord vestlesin ühe parteitöötajaga. Ta oli just äsja saanud ühe huvitava kirja. Seltsimees keerutas seda käes ja küsis:

«Mida te siis käsitate? Tema avalduse arutamine on ju vastik. Või teha autorile tuupi? Kuid mille eest? Ta tegutseb ju igati seaduspäraselt.»

Autor kirjutas M. I. Kalinini nimelise vabriku parteikomitee sekretärile oma naise kohta, kes töötas ketrustsehhi meistrina. Ta kaebas, et naine ei anna talle raha lõunasöögiks, ajab kodunt välja, solvab, ei osta rõivaid jne.

Terve, neljakümneaastane mees kirjutas otsekui orvuke. Ta palus parteikomiteed «naist parteilises korras väikekodanlikust ahnusest ning väiklusest ravida».

Ma kohtusin kirja autoriga. Ja oleks siis minu ees istunud verisulgedes juntsu, keda otse koolipingist on perekonnaseisuametisse viidud. Niisugust võib kuri naine tööpoolest kodunt välja ajada, kuid mees oli esinduslik, juba aastates ja soliidse ametikohaga.

«Vastutan peaga iga sõna eest avalduses,» rääkis ta. «Ma ei joo ega suitseta. Mõjustage naist.»

«Kas teile siis ei tundu, et see on piinlik? Te olete ju mees!»

«Mis sellest siis järeldub?»

Ausalt öeldes ma ei oska seletada, mis sellest järeldub. Kui aga täiskasvanud onu jäetakse lõunasöögita ega osteta talle rõivaid ja aetakse isegi kodunt välja, siis on onu ise süüdi, toogu ta pealegi veenvaid fakte oma õnnestust perekonnaelust.

Kõik me oleme nõukogude seaduste ja määruste vastuvaidlematu ja range täitmise poolt. Kuid seadused ei suuda iial kõiki käitumisnorme ette näha. Seepärast töötabki iga ühiskond kirjutatud koodeksite kõrval välja ka mitte kusagil kirja pandud normid. Loomulikult pole need seadustega vastuolus, kuid ometi on nad sootuks muud. Kui keegi neid rikub, ei pea me teda korralikuks inimeseks.

Kuidas saame mitte põlata niisugust meest ja isa, kes

jättis maha perekonna, kus oli alaealine poeg. Poiss hakkas halvasti õppima ning käituma ja heideti koolist välja. Isa ei pööranud pojale mingit tähelepanu, isegi ei märganud teda tänaval. Poeg hakkas isa vihkama. Kord öösel läks ta «kätte maksma». Ta tegi isa uues korteris skandaali, lõhkus kaks taldrikut. Ühesõnaga huligaanitses. On see taunitav? Muidugi. Millises valguses aga paistab isa, kes algatas poja vastu kriminaalasja materiaalse kahju tekitamise pärast?

Kui inimene on rikkunud seadust, on kõik selge. Kui ta sooritas ilmse ühiskonnavastase teo, siis võib tema üle kohut mõista või muid abinõusid rakendada. Kuid sageli on asi hoopis keerulisem. Autu inimene on libe nagu angerjas. Teda juba paljaste kätega ei püüa. Tal on tuhandeid argumente, millega oma autust õigustada...

Kõige kurvem on, et niisugused isegi ei püüa end õigustada. Oh ei, nad on oma totra, haleda ja kahjuliku tegevuse õiguspärasuses veendunud.

Kahju on neist, ehkki neid ei peaks haletsema, vaid pigem põlastama.

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00426797 9

SISUKORD

Isa kümme käsku	7
Põhimõtte pärast	18
Entusiastid	26
Suuremad oma saatusest	31
Direktiiv ja initsiatiiv	37
Kodanikutunde abc	42
Leivast olulisem	48
Kohusetunde käsul	54
Tee nagu mina!	59
Olgem kombekad!	68
Mürgisegajad	75
Ole mees!	82
Piinlikkus	91
Häbi	99
Hoolimatus	104
Hindamatu and	109
Jää inimeseks!	114